Bjørnstjerne Bjørnson som Digter, Politiker og Personlighed

Forord til den elektroniske udgaven

Denne biographi om Bjørnstjerne Bjørnson av **Cecilia Bååth-Holmberg** (1857-1920) oversatt fra svensk til dansk er digitalisert i juli 2007 av Google Books fra Library of Wisconsin og hemtet fra Internet Archive og tilpasset for Projekt Runeberg i juni 2016 av Ralph E.

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

SOM

DIGTER, POLITIKER OG PERSONLIGHED.

ET UDKAST

AK

/

pECILIA j^foLMBERG F. pÅÅTH.

KJØBENHAVN. V. PONTOPPIDANS FORLAG. 1888.Oversat med Forfatterindens Tilladelse.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i Kolding ved H. P. WarbergiFra jeg var Barn, har jeg hørt Sverre nævne med Had og Afsky for hans stolte Stcevne, men har dog fulgt ham som en trodsig Fugl til Val og Uvejr, over Sø saa hul, og bønfaldt for ham, naar det rigtig kneb. og atter jublet, naar de andre peb. O, var jeg Mand, jeg rusted mig og rømte, for at f aa leve, hvad jeg om ham drømte; men jeg er Kvinde, jeg maa liste hen at se, hvad straaler over Nordens Mænd; thi jeg har Hjairte for hans store Sag, — der har du Grunden til mit Mod idag.t

(By Bjørnson: Kong Sverre.)„Arm i Arm med bele vor nationale Bevægelse, adlende den, optagende i ain Kjærlighed det største som det mindste, adlende det — dette var hana Liv, var Trofastheden i det."

(AfBjørnions Tale ved Ole Bull's Grav.)

Meningen med efterfølgende simple Skildring er at gjøre Bjørnstjerne Bjørnsons Livsgjerning i sin Helhed mere kjendt udenfor hans Fædreland; thi hvorvel faa Mennesker har været Gjenstand for en saa livlig Interesse som Bjørnson, hvad enten dette nu har haft sin Grund i Antipathi eller Sympathi, saa tror jeg alligevel, at Dommen over ham i begge Fald kun sjælden har været grundet paa et samvittighedsfuldt Studium. Et saadant er heller ikke let eller snart gjort, om man vil medtage alle de Synspunkter, under hvilke Bjørnson bør betragtes.

Da der, saa vidt jeg véd, ikke tidligere har været gjort noget selvstændigt Forsøg i denne Retning paa svensk, turde dette Arbejde vel næppe være overflødigt eller umotiveret, om det end, hvad Forf. selv er den første til at erkjende, blot er et fordringsløst Udkast.

Min Hensigt er ikke med konstlet Begejstring at forsøge paa at skildre en Mand, som kun behøver Retfærdighed og Sandhed i Fremstillingen af Kjendsgjerninger for at skattes af enhver, som forstaar at sætte Pris paa ædle og ualmindelige6

Egenskaber i et storslaaet Genis Tjeneste. At prise ham for dette hans Geni kunde heller ikke falde mig ind; det

er en Gave og kan ikke regnes ham til Fortjeneste. Men den Brug, han gjør deraf, den Maade, hvorpaa han anvender denne Gave til Fremme af de store Ideer, den fortjener Taknemlighed. Den viser, at han erkjender Sandheden af det Ord: Hvo meget haver, af ham skal meget kræves.

Han har som faa følt, at »det største hos de store er deres Pligters Storhed«; han er og som faa elsket af sit Folk og sin Samtid. Dog langt fra ublandet.. Om ham kan man sige, hvad han selv siger om »Blakken«: »det begyndte som overalt, hvor nogét stort stikker op, med grueligt Spektakel og Had.« I samme Forhold som-hans Betydning voxede, voxede ogsaa Frygt og Fjendskab sammen med Kjærlighed og Tillid. Og han er ikke den, som tier og tager imod alt. Faar han Hug, saa betaler han igjen med Renter, og hans Slag frygtes saa meget mere, som de næsten altid tildeles hensynsløst og rammer med Kraft.

Omkring ham flokkes hvad Norge ejer af Frem-tidshaab, og Striden mellem det ny og det gamle har været bitter og lang. Men at en slig Høvding bringer sin Sag Sejr, og at Bitterheden derved øges paa mange Steder, er selvindlysende.

Fremfor nogen er han en sand Søn af, et sandt Udtryk for sit Folk, ungdomsfrisk endnu, skjønt hans Ungdomsaar er forbi, hensynsløs og opbrusende, stundum hvas, altid slagfærdig og stridslysten. Ofte blotter han sig for koldere Modstandere, men altid er han uforfærdet, kjækt. rede til Angreb og Forsvar, og altid i Spidsen for den Sag, han anser for den rette. Georg Brandes har træffende sagt, at han er halvt Klan-7

høvding, halvt Digter, og at han er saa norsk, at naar man nævner hans Navn, er det som at hejse det norske Flag.

Men skjønt Bjørnson har sin Rod i sit Folk og med sin Sjæls mest glødende Kjærlighed tilhører dette, er han dog ude over det Standpunkt blot at være en Tolk for Norskheden. Han er altomfattende; hans seneste Digtning berører Menneskehedens store Spørgsmaal, ikke blot det norske Folks. Professor Ljunggrén siger om Tegnérs Popularitet: »Det ægte nationale er tillige det ægte verdensborgerlige.« Dette er en almengyldig Sandhed. Det ægte nationale findes altid i en udpræget sand Personlighed, en sand Karakter, kort sagt hos et sandt, ægte Menneske; derfor vil det kunne forstaas og tilegnes af alle Mennesker, for saa vidt disse er ægte menneskelige. Bjørnson har ikke blot Betydning for Norge; han griber med mægtig Haand ind i hele Tidens Retning og Tænkemaade; som Digter tilhører han ved den Skjønhed og Sandhed, der lyser af hans Værker, alle Folk, men først og fremmest Norden.

I.

Der var et Tidspunkt i Norges Historie, da Norge indtog den første Plads i de tre nordiske Riger,, da Norges Ære under Olaferne, Håkon og Sverre stod i Solglans.

Efter Foreningen med Danmark sank Landet derpaa ned til at indtåge en rent underordnet Stilling, saa den danske Konge paa Rigsdagen8

1536 kunde tillade sig uden videre at erklære, at »Norge skulde herefter være og blive under Danmarks Krone ligesom et af de andre Lande, Jylland, Fyn, Sjælland eller Skaane og hverken være eller hedde et kongeligt Rige for sig men en Del af Danmarks Krone til evig Tid«; og i »fire Aarhundreder Nat« spiller det ingen selvstendig Rolle i Historien.1) I disse Aar førte det norske Folk en ofte tung og trykket Tilværelse. En karrig Natur tvang Bonden til at opbyde al sin Kraft for ej at bukke under i Kåmpen for det daglige Brød. Ingen Nationalstorhed gav dette mod det rent økonomiske sigtende Arbejde nogen Løftelse. Store Ulykker indtraf; Hungersnød og Pest hærgede; værst rasede denne sidste, da den sorte Død i det 14. Aarhundrede gik gjennem Landet. De store Høvdingætter, som havde gaaet i Spidsen for Folket, havde ødelagt hinanden i indbyrdes Stridigheder. Næringsvejene laa hen; Handelen var i Kjøbstædernes Vold; de danske Embedsmænd behandlede Folket vilkaarligt, og Landets Styrelse blev forsømt, da det savnede en national Myndighed, som i selve Landet kunde holde Øje med Sagerne. Men under alt dette bevarede den norske Bonde sin stærke Frihedsfølelse og i Virkeligheden Friheden selv; den udenlandske Adel fik aldrig fast Fod i Norge, hvis rette Adel dannedes af den fri Odelsbonde, som ofte med Stolthed regnede sine Aner tilbage til de gamle Konger.

Paa det litterære Omraade herskede paa denne Tid ogsaa stor Fattigdom. Bogtrykkerier opstod først i Midten af

det 17. Hundredaar. Den

J) Til Grund for denne Fremstilling ligger hovedsagelig Prof. Dietrichsons Omrids af den norske Poesis Historie.9

studerende Ungdom flk- sin Uddannelse i Danmark, ved Kjøbenhavns Universitet. Om nogen norsk Litteratur kan der næppe tales før efter Holbergs Tid. Denne store Digter, der fødtes i Bergen 1684, tilbragte hele sin Ungdom i Norge og kom med en Nordmands udprægede Selvstændighed til Danmark. Han indtog strax et helt igjennem selvstændigt Standpunkt, stillede sig skarpt imod alt det skæve, usande og forkerte, som han fandt i Samfundet og Litteraturen. Ensom, som han var og blev, banede han nye Veje gjennem alle Fordomme, bragte Modersmaalet til Ære og var paa alle Omraader en af de største Folkeopdragere, Norden har haft.

Efter hans Tid begyndte den længe slumrende Nationalitetsfølelse at vaagne hos de unge norske Digtere, som fjærnt fra deres Hjemlands fagre Dale og stolte Fjælde begyndte i Sang. at tolke den Hjemvé, som greb dem. De bragte et frisk Pust ind i den dansk-norske Fælleslitteratur og fortsatte Holbergs Kamp mod de tyske Dannelses-mønstre. En og anden, f. Ex. Tullin, henter allerede sine Æmner fra den norske Hjembygd, og denne Digter danner sammen med nogle andre Overgangen til den Tid, da de norske Digtere sluttede sig fastere sammen og stiftede »det norske Selskab«.

Allerede længe før havde Norge paa andre Omraader frembragt Mænd, som Nordmændene var stolte af at kalde deres; især var det Tilfældet med Søhelte som Kort Adeler og Peder Tordenskjold.

Nu, i Slutningen af det 18. Hundredaar, fik Norge ogsaa sine første Aviser, der jævnlig indeholdt Klager over de danske Embedsmænds Forvaltning, men tillige viser en gjennem litterære10

Kritiker gryende Interesse for Litteraturen. Fra det »norske Selskabs« Stiftelse 1774 træder den norske Folkeejendommelighed mere og mere frem: en stærk Selvfølelse og en klippehaard Ubøjelighed; og fra den Strid, Selskabet havde at bestaa med den »dansk-tyske« Retning, daterer sig en norsk Nationalpoesi; Digtere optræder, som er særlig norske, og af Danskerne ogsaa erkjendes som saadanne. De mest fremragende Navne, vi møder, er: Johan Nordal Bruun, som blandt andet digtede den endnu saa almindelig sungne, ogsaa i Sverige bekjendte Sang: »For Norge, Kæmpers Fødeland«; desuden Wessel, Fasting, Brødrene Frimann m. fl.

Nu gjør der sig stadig mere og stærkere gjældende en Trang til særlige nationale Institutioner, en egen Bank, en egen højere Domstol, et eget Universitet. Dette sidste stiftes dog først 1811, men derved løstes ogsaa det stærkeste Baand mellem norsk og dansk Aandsliv. De strænge Krigsaar 1807—14, da Englændernes Blokade fuldstændig afspærrede Norge fra Danmark, bidrog mægtigt til at forhøje hos Normændene baade Ævnen og Lysten til at staa paa egne Ben. Ved Kielerfreden 1814 løstes saa den politiske Forbindelse med Danmark; men hver Mand var nu rede til at hævde Norges Selvstændighed til det yderste. Den 17. Maj kom, den Dag, da Norge fik sin fri Grundlov, da det atter klang i alle Nordmænds Øren, at »Kongeriget Norge er et frit, selvstændigt og uafhængigt Rige.« Dette stadfæstedes yderligere d- 4. November 1814, da .Unionen med Sverige blev indgaaet.

Dette var en afgjørende Sejr i det norske Folks Kamp for ydre Selvstændighed. Men ligesaa ihærdig og endnu langvarigere blev Kampen for at værne og befæste den indad til, at gjenvinde sig selv til Frihed og Selvstyrelse, en Kamp, som har naaet11

sit Højdepunkt i vore Dage, og i hvilket et Hovedslag for nylig er vundet.

Men det er denne Norges Frihedskamp og dets kraftige Arbejde paa at hæve Landet af sin Ubetydelighed, der ogsaa har gjort det til en litterær Stormagt med Navne, der gjenlyde over hele den dannede Verden. Strax efter 1814 gik der gjennem Norge en frisk Strøm af Livsmod, Fremtids-haab og Fremtidstanker. Fra den Stund af fortæller Folkets Historie om en livskraftig Udvikling. Den unge norske Litteratur blev ogsaa en tro Afspejling af dette indre Liv; denne Litteratur har vel ogsaa, i Særdeleshed efter 1830, givet det, som rørte sig i Folkesindet, et endnu klarere og kraftigere Udtryk, gjort det mere bevidst. Man kan anvende B. E. Malmstrøms Ord: »Al Kultur er en Datter af Friheden, og Kunsten ikke mindst.« I samme Afhandling siger Forf. videre: »Naar et Tidsrum med store politiske Hjemsøgelser har ført til et storartet Resultat, naar disse politiske Ideer har samlet sig til en

historisk Virkelighed af levende, anskuelig Sandhed, da kommer Kunstens Tid, da skal den omsmelte dem i sin Digel til Skikkelser af uforgængelig Skjønhed.«

Der fremstaar nu Digtere, som synger højt-stemte, ofte svulstige Fædrelandssange og maler idylliske Folkelivsbilleder. Paa Videnskabens og Kunstens Omraade nævnes snart glimrende Navne: Naturforskere som Hansteen, Historikere som P. A. Munch og Sars, Malere som Tidemann og Gude, Musikere som Ole Bull o. fl. har ført Rygtet om Norges voxende aandelige Storhed Verden rundt.

Der kom en Tid, da Begejstringen slappedes' noget, da man mente, man havde fuldendt i Stedet for begyndt, da Strømmen gik tilbage. Da fremtraadte 1830 Henrik Wergeland, Frihedsdiu-12

teren, »Folkets store Profet«, som Bjørnson kalder ham. Han optog med ny Kraft Friheds- og Fremskridtstankerne. Han blev en virkelig Folkeskjald, maaske ikke saa meget ved sine Digte, som Folket vel den Gang ikke forstod, som ved sin Personlighed og sine Idéer, blandt hvilke en Hovedtanke var den, at Bonden skulde tage Del i Statslivet, faa større politisk og borgerlig Selvstændighed end før. Han stod i Spidsen for et Parti, som Kik ud fra, at den sande Nationalitet skulde arbejde sig frem indenfra udad og saa meget som muligt holde sig uberørt af Paavirkning udenfra.

Imod Wergeland optraadte nu Digteren Welhaven som Talsmand for det saakaldte »Intelligensparti,« der hævdede den Anskuelse, at det unge norske Folk burde optage saa meget som muligt af de viderekomne evropæiske Folks Kultur.

Medens Wergeland med Iver omfattede alle praktiske sociale og politiske Spørgsmaal, var en fornem Tilbageholdenhed ejendommelig for Welhaven; folkelige Interesser finder kun ringe Gjenklang hos ham, og han afskyr at komme i Be røring med de Idéer, der røre sig hos den »raa Hob.«

Kampen mellem disse to Digtere blev lidt efter lidt en Kamp mellem de demokratiske og aristokratiske Elementer i Nationen. Wergeland betonede de højerestilledes Pligter mod de lavere. Erik Vullum siger i sin Bog, »Henrik Wergeland i Digt og Liv«: Han forkyndte ikke Friheden som en Rettighed nedenfra, men som en Pligt ovenfra. Han raabte

ikke nedad: kræv I Han raabte opad: giv!--

Han har været det ædleste Udtryk for vort Demokrati, derfor er han bleven den mest elskede.« Saa længe Wergeland levede, saa han dog aldrig sine Idéer sejre; Haan og Had mødte ham fra13

mangeSider. »Men«, siger Vullum videre^ »ingen Sorger i Livet, ingen Bekymringer kunde i Længden formørke hans Livsglæde, kvæle hans Overbevisning om, at han, trods alt, nød det bedste, som kan komme et Menneske til gode: at være Borger i en fri Ståt.» Han døde endnu ung 1845.

De Frø, han havde udsaaet, blev vel foragtede og regnede for intet i hans Levetid, men spire gjorde de, og den Dag skulde komme, da et andet, endnu større Snille, en anden »Idéfører "og Folkets Lærer« skulde opstaa, som, bedre forstaaet — skjønt ogsaa først efter en Kampens og Forhaanelsens Tid —-skulde ryste det norske Folks Frihedsfølelse fuldt vaagen, en Mand, hvis Navn lyder over Evropa og med Jubel er blevet hilst ogsaa hinsides Verdenshavet; Bjørnstjerne Bjørnson.

II.

Højt oppe paa Dovre, i en Sidedal til Østerdalen, ligger Kvikne Sogn. For et Par Snese Aar siden var dette ikke noget synderlig velberygtet eller eftertragtet Pastorat. Beboerne havde Ord paa sig for Vildhed, og den Tid var ikke fjærn, da Præsten maatte tage Pistolen i Lommen, naar han gik til Kirken. Bjørnson fortæller, at den sidste Præst var flygtet derfra og havde nægtet at komme tilbage, og Kaldet havde i mange Aar været præstløst, da hans Fader fik det, »thi man troede ham i Stand til at andøve en Baad i Storm.«

Højt oppe paa Fjældet, ganske for sig, ligger Gaarden Bjørgan, den daværende Præstegaard; Korn voxede ikke deroppe, Vintren kom tidligt,14

elet nyslaaede Hø kunde somme Tider blive bedækket af Sne; Kulden var overordentlig stræng; tog man paa en Jærnklinke, sved det i Fingrene.

Min Far«, fortæller Bjørnson, »som dog var en hærdet Mand, maatte ofte kjøre til Annexet med Maske for Ansigtet.« Sneen laa ofte op over Stueetagen, og hvor man saa hen, bredte der sig et uendeligt, øde Snehav. Her fødtes Bjørnstjerne Martinius Bjørnson (Navnet Martinius fik han paa Grund af Faderens Beundring for Morten Luther) den 8. December 1832. Han fortæller, at som lille Dreng var det hans Fornøjelse at staa paa Bordet i Dagligstuen og se ned i Dalen med Længsel efter dem, som der nede paa Elven om Vinteren løb> paa Skøjter eller om Sommeren legede paa Volden, samt at se Skiløberne oppe fra Fjældet staa paa Ski ned i Dalen, saa Sneen føg oin dem. Da de boede langt fra Naboer, havde han ingen andre Legekammerater end en Hund, en Kat og en Gris. At denne Ensomhed og denne haarde, strænge Natur alt tidligt lagde Tyngde over Barnets Sind, kan man vel med Grund antage.

Han var kun sex Aar, da hans Forældre flyttede til Næsset Sogn i Romsdalen, en af Norges herligste Dale. »Jeg kan ikke sige, at jeg var synderlig sørgmodig«, fortæller han selv, »ti jeg vidste, at der var kjøbt en Hat og Frak og Buxer til mig i Trondhjem, som jeg skulde faa paa, naar vi kom frem. Og saa skulde jeg faa se Sjøen.«

I en Sidedal til Romsdalen, Eikisdal, en af de mærkeligste Bygder i Landet, nogle Mil fra Molde, ligger Næssets Kirke og ikke langt derfra Præste-gaarden, der har en dejlig Beliggenhed højt oppe over Langfjorden, en Vig af Moldefjord, med Udsigt over den solfagre, paa velbyggede Gaarde og15

bølgende Marker rige Bygd. »Her paa Næssets Præstegaard«, siger Bjørnson, ».en af de skjønneste Gaarde i Landet, som den ligger bredbarmet mellem tvende mødende Fjorde, med grønt Fjæld over sig, Fossefald og Gaarde paa den modsatte Strand, bølgende Marker og Liv inde i Dalbunden, og ud over langs Fjorden Fjælde med Næs i Næs skydende ud i Sjøen og en stor Gaard ude paa hvert, her paa Næssets Præstegaard, hvor jeg kunde staa i Kvælden og se paa Solspillet over Fjæld og Fjord, til jeg græd, som om jeg havde gjort noget ondt — og hvor jeg paa mine Ski nede i en eller anden Dal pludselig kunde stanse som troldbunden af en Skjønhed, en Længsel, som jeg ikke magtede at forklare, men som var saa stor, at jeg oven-paa den højeste Glæde følte den dybeste Inde-stængelse og Sorg — her voxte mine Indtryk.« Og de Indtryk, som denne Naturens storartede og dog venlige Skjønhed i Modsætning til Dovres kolde haarde Fjældbygd gjorde paa Barnets Sind, gjenfinder man i Mandens Digte, fra hvilke de gjenvirke paa Læseren, saa at han paa sin Side atter føler sig greben af samme fængslende Fortryllelse, samme Følelse af at staa overfor noget i Storhed og Skjønhed uovertruffet, som fylder Hjærtet med unævnelig Længsel samtidig med at det styrker Hu og Sind som et Bad i en ren Højfjældsluft og giver Sjælen forøget Spændighed og større Vingefang.

Af Livet i hans Fædrenehjem faar man en prægtig Skildring i hans Digt til sin Fader, Manden af Harald Haarfagers gæve Kongeægt, han i hvis ubændige Kraft Bjørnsons »ejegode« Moders varme Sjæl smed Solglans og med ærbart Mod« spredte Lys. Hans Digt bærer Vidne om Forældrenes ægteskabelige Lykke. De gode rene Indtryk, han16

fik fra Barndomshjemmet, den Morgensolens Glæde, som straalede over hans Ungdomstid, har lyst deres Glans over ham, selv efter at han er kommen over paa den anden Side af Livets Middagshøjde.

Elleve Aar gammel blev han sat i Skole i dem nogle Mil derfra liggende By Molde. I A. Ahn-feldts »Verdenslitteraturens Historie« hedder det: »I Skolen gjorde han ikke megen Fremgang, og der var Tale om at sende ham til Søs som uskikket til Bogen.« Sikkerlig nærede han, skjønt sagtens uklart, allerede da Uvilje mod Examenslæsning og Latinskolevæsenet, som han siden blev en saa afgjort Fjende af. Han fordybede sig i Steden for i Studiet af sit Lands Historie, Folkedigtning og Folkesagn. Naar man læser Digtet »Han fik ej Lov til at lægge ud«,1) tvinges man næsten til i den unge Viking med det gryende Høvdingemod at se ham selv:

„Han stod, han glemte at gjøre Gagn,

han stod og tænkte paa gamle Sagn."

Men den Morgen kom ogsaa for ham, da han efter at være naaet forbi det dølgende Skau-, dreves ud paa det

aabne Hav, hvis vrede Bølger han mere end de fleste andre har maattet brydes med. Sytten Aar gammel rejste han til Kristiania og kom ind paa Heltbergs »Studenterfabrik«.2) Her traf han Kammerater, med hvem han knyttede Venskabsforbindelser, der blev af Betydning for hele hans Liv; saaledes A. O. Vinje, som han i to Aar

') Af „Fiskerjenten".

a) I Digtet „Gamle Heltberg" har han givet en prægtig Skildring af Studenterfabriken, dens Leder og Kammeratlivet der. I „Bondestudenter" har som bekjendt Arne Garborg skildret det samme. O. A.17

daglig var sammen med, Ole Vig, Jonas Lie o. fl. Det første Digt, han som Dreng havde læst, var Wergelands »Den engelske Lods«; nu læste han sammen.med Kammeraterne Øhlenschlæger, J. L. Hejberg, Goldschmidt og Landstads Folkeviser.

Men alt som Dreng havde han tænkt paa at blive Digter. Der findes endnu et Digt til hans Fader, skrevet i hans ellevte Aar; og mens han endnu gik paa Studenterfabriken i Kristiania, skrev han i al Hemmelighed et Skuespil »Valborg«, hvis Hovedtanke var den, at ingen bør forlade sit Fædreland. Stykket blev indleveret til Theatret og blev ogsaa antaget til Opførelse; men Bjørnson tog det kort efter tilbage, da han var kommen til den Erkjendelse, at »hvad han havde følt, var umodent, og at den Form, hvori han skulde nedlægge sit indre Liv, endnu ikke var funden«. Et Par andre ogsaa i al Hemmelighed skrevne Skuespil, blev aldrig indsendte til Theatret.

I 1852 blev han saa Student og hengav sig nu med Iver til litterære og æsthetiske Studier, især besøgte han flittig Theatret. I 1856 var han med paa Studentertoget til Upsala og kom der, siger Y. N. (o: Dr. Yngvar Nielsen) i en Skildring i Svenskt biografiskt Lexikon,1) »for første Gang til en klar Opfattelse af sit poetiske Kald«. Han har selv for en halv Snes Aar siden offentliggjort en Meddelelse herom, hvori'han fortæller, at da han kom hjem fra Studentertoget, sov han uafbrudt tre hele Døgn med korte Mellemstunder til Maaltiderne; derefter nedskrev han sine Rejseind-tryk, men netop, ved det, at han først oplevede or

*) Det er mildest talt underligt, at Skildringen af en saa fremragende politisk Personlighed som Bjørnson er bleven overladt til en af hans ivrigste politiske Modstandere. F. A.

siden nedskrev, fik Skildringen en Stil og en Farve, saa den vakte Opmærksomhed og derved gjorde ham endnu mere overbevist om at »nu var Tiden inde«. »Jeg pakkede ind, rejste hjem, udtænkte, skrev, renskrev »Mellem Slagene« paa fjorten Dage, rejste til Kjøbenhavn med det færdige Stykke i Kufferten — jeg vilde bli Digter.«

I Kjøbenhavn opholdt han sig et Aar, blev umaadelig feteret og forkjælet og deltog meget i Selskabslivet. Her skrev han ogsaa sin første Novelle, Synnøve Solbakken, og nu stod han med ét Slag som en Forfatter af første Rang.1)

En mindre sund Natur vilde maaske være bleven stanset i sin Fremgang ved den pludselige, stormende Anerkjendelse, have anset sig for færdig og ikke følt Trang til yderligere alvorligt Arbejde paa sin Udvikling. Ikke saa Bjørnson. Hans Udvikling standsede ikke og er aldrig standset. Han har aldrig anset sig selv for færdig: »Den Mand, der ikke slutter sin Dag i den Hensigt at lade den næste oprinde over et endnu kraftigere Arbejde, den Mand, som ikke stadig gaar fremad og tror paa sin Kraft og Evne, ham er det ude med«, sagde han en Gang under sit sidste Besøg i Sverige. Her ligger Forklaringen af hans stadig voxende Storhed som Digter og Skribent. Endnu den Dag i Dag, da han, efter menneskelige Forhold at tale, med berettiget Stolthed kan se tilbage paa et helt Livs Arbejde, gjælder for ham det samme Løsen

') „Mellem Slagene" blev indleveret til det kongelige Theater, men J. L. Heiberg, som den Gang var Theater-direktør, forkastede det. Ét Par Aar efter forkastede Heiberg ligeledes Henrik Ibsens „Hærmændene paa Helgeland". Begge Stykker er som bekjendt senere blevne opførte og har gjort stor Lykke. O. A.19

— fremad, om end hans Blik maaske ikke er vendt saa højt opad som i gamle Dage.

Efter sin Hjemkomst fra Kjøbenhavn blev han først efter Ole Bulls Tilskyndelse Theaterdirektør i Bergen. Et Par

Aar senere overtog han Ledelsen af Kristiania Theater og arbejdede med al sin ^ Kraft paa at grundlægge en norsk Nationalscene.

I November 1860 fik han et Rejsestipendium paa 500 Spd. til et Ophold i Sydevropa, samtidig med at A. 0. Vinje fik et Stipendium paa 250 Spd. til en Rejse i England og Skotland. Bjørnson rejste fra Kjøbenhavn gjennem Nordtyskland over München, Wien og Triest til Rom. Stipendiet var kun paa et Aar; Kammerater og Velyndere samt Udbyttet af hans Arbejder satte ham imidlertid i Stand til at opholde sig længere udenlands; desuden fik han en Understøttelse af det trondhjemske Videnskabernes Selskab! Efter at have opholdt sig over et Aar i Rom, hvorfra han gjorde en kortere Udflugt til Neapel, vendte han i Maj 1862 atter Kaasen mod Nord og besøgte Florens, Bologna, Venezia og München. I Italien havde han hovedsagelig studeret de historiske og kunstneriske Mindesmærker og Samtidens Folkeliv. I Tyskland og Frankrig fortsatte han sine litterære og kunstneriske Studier, besøgte navnlig Theatrene i München, Dresden, Weimar, Wien, Berlin og Paris.

I April 1863 vendte han tilbage til Norge, tilbragte Sommeren i Bergen, hvor han fuldendte »Marie Stuart«, og kom med sin Familie i Oktober samme Aar tilbage til Kristiania. Her kjøbte han sig en Ejendom tæt ved Byen og var en kort Tid Redaktør af «Norsk Folkeblad«. Derefter helligede han sig i nogen Tid udelukkende til sin Digtervirksomhed. En ganske kort Tid var han dog tillige Instruktør for det saakaldte »norske Theater«.

En Del af de bedste, mest fremragende Skuespillere ved Kristiania Theater havde forladt dette af Harme over dets slette Bestyrelse og over ikke igjen at faa Bjørnson til Direktør; de stiftede nu, under Bjørnsons Ledelse, en udmærket Scene, som dog, da den havde den højresindede By imod sig, snart maatte opløses.

Nu kom 1870, et Aar af største Betydning for Bjørnson, saa vel som for Kristiania, hvor man i al Magelighed

„— tog sig en liden Pust;

man sov, hvad heller holdt Maaltid just.

Da hørte ned de fra Klippen raabe,

— det syntes Ord af en topmaalt Taabe —:

„Tør ingen ride saa høj en Baare?

saa giv mig Roret — mig længes saare!"

Man saa sig om, hvor Lyden kom fra, man lo:

„I Fald du længes saa, som du siger, Fred skal du nyde. Kom, bliv min Kriger!" „Det kan jeg ikke, jeg fødtes Høvding. Jeg véd min Yej og saa maa jeg byde; det ny kan ikke det gamle lyde." —')

Det var dette, som nu kom til Udbrud: aaben Strid med det gamle, med den aandelige Søvn og Død; det var den saa betydningsfulde politiske Vækkelse, som kom til Universitetslivet ved Bjørnson, og hvis Virkninger endnu føles.

Studenterlivet, Universitetslivet var nedsunket i aandelig Fattigdom; alle Studier bar latinsk, tysk eller fransk, kort sagt udenlandsk Stempel, og der fandtes ingen, som kunde skabe en national, fædre-landsk, norsk Dannelse. Ikke nok dermed. Den Ungdomsskare, som strømmede ind i Universitetets Læresale, var ikke besjælet af nogen Længsel

-------4---

') „Han fik ej Lov til at lægge ud". Af „Fiskerjenten".

hverken efter at trænge til Bunds i Videnskabens Dybder eller efter at finde Svar paa Tilværelsens alvorlige Spørgsmaal. Man tyggede Kollegier og terpede Sagerne igjennem for at faa sin Examen og derefter et godt Embede. Professorernes Foredrag havde ikke Kraft til at vække dybere Interesser til Liv hos de unge. De hjalp dem til at faa Examen; intet andet. I Studenterforeningen samledes man Aften efter Aften, holdt Taler om at bære

Ideens Fane højt, om at være »Herrer i Aandernes Rige« og sluttede med at synge den bekjendte Studentersang, hvori det hedder:

„Naar saa vor gyldne Drøm er gaat i Stykker

og vi har faaet Rynker og Parykker —"

Det hele blev i Længden kjedsommeligt; man gabede og kjedede sig, men blev ved at tale store Örd og synge om den Tid, da det, man nu talte om, skulde være en forsvunden Drøm, en glimrende men brusten Sæbeboble.

Saa kom der en Dag, da der skulde vælges en ny Formand i Studenterforeningen. Nogle unge Mennesker foreslog »for Løjer«, at Bjørnson skulde vælges; man var ikke rigtig paa det rene med, hyad han egentlig vilde og stilede efter, men man ventede i det mindste at faa Liv i Spillet, og han blev valgt. Paa den Tid behandledes Bjørnson af det dannede Kristianiapublikum, ligesom Wergeland i sin Tid, med Haan; man anerkjende hans Digtning, men man lo ad hans Idéer, og „ingen lod sig sin Madro rane".

Nu blev det paa en Gang anderledes. Den Nyhed, at Bjørnson var bleven Formand i Studenterforeningen, rørte op i det stillestaaende Vand. Og det varede ikke længe, inden man i Studenterforeningen kom til Klarhed over, at man havde22

faaet at gjøre med en Magt, som »ej blot til Lyst« men imod ens Vilje kaldte Alvoren op. Aften efter Aften talte Bjørnson med skarpe og vækkende Ord til Studenterne. — De skulde ikke indbilde sig, at de var Herrer i Aandernes Rige«, de, som ikke havde andet at rose sig af end det akademiske Borgerbrev og Dusken i Studenterhuen. " Nej, Tjenere i Aandens Rige, det skulde de være, skulde i Livet under trofast Arbejde fylde deres Plads. Det var en Skam og Skændsel at høre Ungdommen synge om, at »deres gyldne' Drøm skulde gaa i Stykker« — nej denne Ungersvendens Drøm skulde Manden arbejde paa at gjøre til Virkelighed, han skulde leve sit Liv i Troskab mod sin Ungdomsbegejstring. Ellers var det bedre slet ikke at drømme. Han, Bjørnson, havde nylig besøgt Sagatuns og Vonheims Folkehøjskoler. Og der havde .han set unge Bønderkarle og Bønderpiger langt mere varme for, langt mere inde i alt, hvad der gik for sig i Landet end disse saakaldte »Herrer i Aandernes Rige«.

Slig Tale skurrede i Begyndelsen i de unges Øren, men den kunde ikke andet end vække dem til Eftertanke. Man flokkedes om Bjørnson, greben ikke blot af Genialiteten og Begejstringen i hans Ord, ikke blot af hans imponerende Ydre og Optræden, hans vældige Stemme og storslaaede Veltalenhed, men maaske lige saa meget af Følelsen af at have en hel og sand Personlighed for sig.

Men Bjørnsons Virksomhed blandt Studenterne vakte Forargelse hos mange. Ved næste Valg besluttede man at styrte ham som Formand1). Valgdagen kom, og fra kvalme Studereværelser og støvede Kontorer vrimlede der frem en Skare med

') Efter Fortælling af en tilstedeværende.23

og uden »Rynker og Parykker« — alle skulde med at styrte Bjørnson. Hans Venner, Blomsten af Studenterverdenen, mødte i sluttet Skare. Det kom til en vældig Kamp, som varede til langt ud paa Natten. Bjørnson var selv Ordstyrer og maatte staa Time efter Time og tage imod alle de Grovheder og Skældsord, hans Modstandere udøste over hans Hoved. Endelig lød Raabet: »Bjørnson er valgt!« En grænseløs Jubel udbrød, man raabte Hurra uden Ophør; men Bjørnson slog til Lyd og bad Studenterne være stille en Stund, thi han følte, at nu kunde han finde Udtryk for en Sang, han længe havde baaret i sig.

Med Hænderne for Ansigtet og under Dødsstilhed i Salen stod han en Stund tavs; derpaa rettede han sig, løftede Hovedet, slog det trodsige Haar tilbage og improviserede med vældig Stemme det Digt, som afslutter hans første Digtsamling, »Sidste Sang«.

I den tiltaler han Nordens trende Folk — ogsaa Finland tager han med. Han ved, at de fleste ingen Sans har for, hvad hans Hu har stærkest følt og baaret; han har levet mere end sunget; at være, hvor det netop gjaldt, det var ham næsten mer end alt, derfor har han vakt saa meget stærkere Harm og Jubel om sig. Men den Digter, som tør

stha uforfærdet midt i Livets Slingring, han bli'r den bedste Folkesanger.

„Jeg hørte en gang om en fest i Spanien; en landsens hest blev sluppen inn i ringen; dernæst en tiger af sit bur. — —

Og folket klapped, jubled, lo. da tigern sprang og hesten slog, men fik dog ej se blodet;24

ti tigern tumled att og bag for hestens landlig-plumpe slag og lå en stund på ho'det.

Da hujed, hidsed alle mand og kvinner med; balkonens rand de hældte sig udover. De skreg, de tirred tigrens mod, de vilde alle have blod, — og atter fræm den vover.

Hvem vandt til slut, det ved jeg ej; ti denne landsens hest er jeg og kampen har ej ende; —"

Ved disse Bjørnsons Ord, der udtaltes med vældig Stemme, gik der som et Byk gjennem Tilhørerskaren, alle blev grebne, men Digteren fortsatte :

„Jeg kæmper helt foruden had det som jeg ælsker, gjør mig glad, skønt varm og vred tillige. Det er mit blod, min sjæl, der går i hver en linje, som jeg slår, og derfor går den lige.

Men som jeg står her nu i dag, jeg har ej hævn, jeg har ej nag mod nogen mand på jorden, — giv så igjen lidt hjærtelag til den, som bare mente sag, og elsker hele Norden! —"

Kan nogen høre eller læse disse Ord uden at gribes? Man føler Vingeslagene af en stor og ædel Aand suse over sig.

Disse Bjørnsons Ord er det sandeste Billede, den mest træffende Karakteristik af ham selv; det er hans store Hjærte, som vel kan harmes dybt25

men ikke bære paa langvarigt, smaasindet Nag, som mener Sag og ej Person, som er saa rigt, at dets Kjærlighed omfatter — ganske vist og over alt andet i Verden Norge, men ogsaa hele Norden og mere end det: den naar til hele Menneskeheden.

Fra denne Stund var Bjørnson en' af det nyes vigtigste Høvdinger; det gamle maatte vige Fod for Fod, det kunde ikke være anderledes, thi »fremad, lød hans Skæbnes Bud.«

Nu havde han grebet" Roret. Med mægtig Haand havde han anslaaet de ædleste Strenge i de unges Hjærter og faaet dem til at lyde med en Klang og Kraft som aldrig før. Han blev nu ikke længer Gjenstand for et halvt undrende Smil; frygtet af mange blev han elsket af flere.

„Han 8tyred Skibet ret lige paa, saa ræd de raabte: han vil forgaa! Han vendte Skibet, saa der Btod Gov, og smilte hjemad: faar jeg nu Lov?"

Det kraftigste og dygtigste, Norge ejer i det nuværende Slægtled, det er udgaaet fra den Vækkelse, som denne Kamp medførte. De Mænd som nu — det være sig i Højres eller i Venstres Rækker — staar for det unge Norge som Forbilleder paa mandigt Alvor, er de samme, som da grebes af Bjørnsons Ord, som af dem rykkedes ud af Døsigheden og af dem fik Spændighed og Styrke, men frem for alt Vilje til at gaa ud i Livet for at virkeliggjøre Ungdomsdrømmen, saa den ej blot drømtes ved Festtaler og Punsheboller, men blev Virkelighed for dem, blev Midtpunktet i deres Liv, gav dem en Opgave at leve og arbejde for. De har alle en Gang tilhørt »Bjornsonsflokken«.26 III.

Allerede ved Barndomsindtrykkene, ved Livet i den jævne Præstegaard i en afsides Fjælddal, ved et tidligt Kjendskab til Folkets Sagn og Sange rodfæstes hos Bjørnson Troen paa og Kjærligheden til den norske Bonde. Baandet mellem Digteren og Folket blev endnu fastere, da han i 1852 opholdt sig et Aar i Hjemmet i Romsdalen og der digtede Sange, som fløj ud over Fjæld og Bygd, tændte hvor de kom og fæstede Bo i Bondens Hjem og Hjærte. Det var ved Paavirkning af Grundtvig, at Høj skoletanken greb ham. Det fri, ægte menneskelige, som gjennemstrømmer den grundtvigske Aandsretning, henrev uimodstaaeligt et Sind, som fremfor alt var aabent for det ædle og sandt menneskelige. En Kristendom, som ikke støder det menneskelige fra sig, kunde ikke andet end

knytte en Mand som Bjørnson til sig. Langt senere, da han alt havde skilt sig fra den grundtvigske Vennekreds, siger han selv herom1): Hvad der den Gang drog mig til Grundtvig, var ingenlunde hans »Opdagelse« —- — — hvad der drog mig, var hans Blik for det menneskelige, hans poetisk herlige Blik paa Menneskenes Levnedsløb og Kaar. Hvad der drog mig, var hans brede, myndige Opfattelse, hans Syner og hans Sang fra Livets Højder.« For Bjørnsom som Digter var imidlertid denne Tid af stor Betydning, den fremkaldte nogle af hans ædleste Digterværker, og den Kraft, hvormed han arbejdede for Folkehøjskole og Kristendom, virker endnu i Norges Bygder, skjønt Manden, som talte disse Ord, er drejet af i en anden Retning. Og dog, hvem ved? Har

') Oplandenes Avis Nr. 1, 1879.27

Bjørnson nogen Sinde formaaet fuldstændig at frigjøre sig for Indflydelse af den kristne Tro, som han i saa mange af sin Mandsalders bedste Aar opmuntrede til kraftigt Arbejde for? Er det muligt, at Indtryk, der saa stærkt og med en saa afgjort Betydning har grebet en saadan Mand, og under hvis Indflydelse han har skænket os Digterværker af uforgængelig Skjønhed, Indtryk som i den Grad har paatrykt'hans hele Personlighed deres Præg, er det muligt, at disse helt kan udviskes? Uden dem havde han rimeligvis ikke staaet hvor han nu staar, uden dem havde vi sikkert ikke haft Manden med den urokkelige, glade Tro paa Menneskeheden; vi havde haft endnu et Geni, som i bitter Ve havde malt os Tidens Elendighed og Samfundenes store Nød uden at skænke os en Straale Lys, en Gnist af Haab og Mod i Mørket.

Takket være Kristendommens Magt og den grundtvigske Indflydelse faar vi fremdeles fra Bjørnsons Haand Digterværker, som hver virkelig frisindet Kristen kan tage imod med Glæde, og hvis ædle Formaal han i saa meget kan være enig med. Ej heller er det nogen Sinde lykkedes for Bjørnson at føre noget dræbende Slag mod sin gamle Tro; han, som ellers mere end de fleste paa andre Omraader forstaar at rette Hugget, saa det rammer det svageste Punkt, han forfejler her sit Maal, Slaget præller af og fremkalder derved ofte den modsatte Virkning. Ej heller undervurderer han Betydningen af den grundtvigske Vækkelse. I bestemt Modsætning til G. Brandes, som vil tillægge Fritænkerne Æren for i Danmark at være »Gjennembruddets Mænd«, hævder han Grundtvigianernes Bet til dette Navn.

Et Udslag af Grundtvigs Indflydelse var, som sagt, Bjørnsons Kjærlighed til Folkehøjskolen.28

Den Forkjærlighed for Bonden, som Bjørnson lægger for Dagen, var ganske vist længe før hans Tid bleven udtalt af Wergeland i Norge og Grundtvig i Danmark. Allerede ved Hundredaarets Begyndelse antydes noget lignende i Sverige af »Gö-tiska forbundet«, som alt den Gang saa Nationens Kraft og Kjærne i den store arbejdende Klasse. Geijer, som er en af Hovedmændene for den folkelige Retning paa den Tid, lader jo" sin »Odels-bonde« sige:

„Vi berede Laudet den nærende Saft,

vi føde det: Brødet er vort.

Fra os har det Sundhed, fra ob har det Kraft,

og bløder det — Blodet er vort.

Vol sænkes Bondens Minde i Grav, men hans Værk varer Tiden ud."

Men for at dette skal ske, for at Bonden skal kunne udføre dette Arbejde, som varer Tiden ud, udkræves der en Bondeslægt, hos hvem den instinktmæssige Kjærlighed, Familiekjærligheden til Gaard og Grund, øges gjennem Kundskab ^samt Hjærtets og Hovedets Dannelse og udvides til Fædrelands-kjærlighed, til Følelsen af at være et Led i et organisk Hele, nemlig Folket.

Og her mødes de tre nordiske Rigers Folkebestræbelser i en Grundtanke, som de er kommen til Klarhed over ad forskjellige Veje, ikke mindst gjennem Digternes Arbejde: Wergeland i Norge, Grundtvig i Danmark og »de gamle Göterna« i-Sverige. Men af disse er det Grundtvig, som i pædagogisk Henseende har givet Tanken Form og Udtryk netop i Folkehøjskolen.

Som en værdig Arvtager af Wergeland, med29

den Opgave at føre hans Tanker videre frem, omfatter Bjørnson med hele sin Varme Folkehøjskolen som udsprungen af Nationalitetens og Folkefrihedens store Tanker — men ogsaa, og ikke mindst fordi paa disse Skoler det menneskelige kommer til sin Ret vistnok mere end paa noget andet Sted i Nutidens Skoleliv. Opdragelsesspørgsmaalet har altid været et Livsspørgsmaal for Bjørnson og er det endnu, om end hans Opfattelse af, hvad der fremfor alt bør lægges Vægt paa, har ændret sig.

Efter i Vinteren 1874—75 at have opholdt sig i Rom, bosatte han sig i Gausdalen, hvor han kjøbte Gaarden Aulestad, som han endnu ejer. I de Aar, han boede her, deltog han paa flere Maader personlig i Højskolearbejdet. Ved forskjellige Lejligheder besøgte han som Gjæst Sagatun Folkehøjskole ved Hamar, hvor han holdt Foredrag for Eleverne. En af Eleverne paa Sagatun beskriver et sligt- Besøg i 1876.

»Jeg maa fortælle om en stor Glæde, vi havde paa Skolen, og som varede flere Dage; vi havde Besøg af Digteren Bjørnstjerne Bjørnson. Saa snart Pigerne saa ham komme op af Bakken, sprang de i barnlig Glæde op fra Bænkene, klappede i Hænderne, jublede og lo, og snart var de alle nede af Trappen for at tage imod ham. Det store Flag blev hejst og alle flk travlt med at berede ham en festlig Modtagelse. Nogle af Pigerne løb til Skoven efter Grønt, andre til Haven efter Blomster at kranse hans Brystbillede (af Bissen) med, saa at Salen blev smykket som det sømmede sig for en slig Gjæst. — — Han holdt hver Dag Foredrag, og det blev klart, om ellers nogen tvivlede derpaa, at Folkehøjskolen i ham har en trofast Ven og Talsmand.«

I et smukt Digt, skrevet 1877 til Sagatun Høj-30

skole og dens daværende Ejer Herman Anker, siger Bjørnson, at derfra er der udgaaet en varm Lysstrøm, som

„sendte til tusene sjæle kærligheds flammebuJ, samlende i et hele: fedreland, hjæm og Gud."

Ganske tæt ved hans Gaard ligger Vonheims Højskole, grundlagt af den baade i Sverige og i Danmark kjendte og agtede Christopher Bruun, der i flere Aar havde som Medlærer den højtbegavede Forfatter Kristoffer Janson, nu unitarisk Præst i Amerika, den Gang bosat nær ved Vonheim paa en paa Bjørnsons Ejendom liggende lille Gaard »Solbakken«. Der findes mange Skildringer af Samlivet mellem disse mærkelige Mænd, mange Fortællinger om den Interesse, hvormed Bjørnson omfattede Skolen og dens Virksomhed, om venlige Fester i hans gæstfri Hjem, om Udflugter i det grønne, om Dage rige paa sand Glæde.

De nordiske eller rettere de dansk-norske Høj-skolemøder, som i Halvfjerdserne afholdtes i Norge, tog Bjørnson ogsaa livlig Del i. Saaledes fortæller f. Ex. en Deltager i Mødet paa Sagatun 1878 som følger:

»Da Deltagerne i Folkemødet havde været samlede nogle Dage, ytrede adskillige det Ønske at faa Bjørnson at høre, og man underskrev derfor en Opfordring til ham om at komme og afsendte den pr. Telegraf. Samme Dag kom der Svar fra Digteren, at han skulde komme »alt hvad Remmer og Tøj kunde holde«. Der blev en Jubel over dette Svar, men endnu større blev Glæden, da han kom Dagen efter. Lørdag Formiddag kom han op paa Skolen og begyndte da sine Foredrag med at tale om »Vis-Knut«, som havde levet oppe31

é

i Gausdalen og for nylig var død. Bjørnson havde kjendt ham personlig og gav en udmærket Skildring af denne mærkelige Personlighed.-—

I sit andet Foredrag gav Bjørnson en levende Skildring af Jesuiterne. Han viste, hvorledes disse fra først til sidst gik ud paa at berøve Personerne deres fri Vilje og Samvittighed og faa dem til alene at ville det, Lederne tilsigtede, og hvorledes Paven i dem har sine troeste Tjenere. Derefter skildrede han paa det mest glimrende et Besøg, som Paven havde aflagt i Jesuiterkirken i Rom Nytaarsaftenen. I sit sidste Foredrag talte Bjørnson om Kvinden og paatalte det skammelige Misbrug, som gjøres af Pauli Ord: Manden er Kvindens Hoved. Han udviklede, at Kvinden i alle Henseender bør være ligeberettiget med Manden, fordi begge er Mennesker, lige for Gud og

med en lige udødelig Sjæl«.--

Den kraftigste Haandsrækning som han, middelbart eller umiddelbart, har ydet Højskolen, er og bliver dog hans Sange, Fortællinger og Skuespil. Hans Sange er nu Nationalsange, Folkets faste Ejendom, hans Fortællinger hører til de Bøger, som paa Højskolerne er mest i Brug, og det ikke mindst i Sverige, ligesom Bjørnsons Sange ofte høres i de svenske Folkehøjskolers Sale.

IV.

I Foraaret 1873 opholdt Bjørnson sig et Par Maaneder i Sverige, hovedsagelig i Stockholm men ogsaa i Upsala samt en Uges Tid i Ørebro. Hen-32

sigten med hans Besøg var at gjøre Grundtvig og Højskolesagen mere kjendt i Sverige, end det da var Tilfældet. Det fortælles, at gamle Grundtvig Søndagen før sin Død havde til nogle Gæster ved sit Middagsbord udtalt sin Glæde over den Foredragsrejse, Bjørnson agtede sig paa til Sverige. Han. hvis Seerblik omfattede ikke blot Danmark men hele Norden, har altid været bedrøvet over at være saa lidt forstaaet i Sverige. Og en kraftigere Talsmand for sig og sin Sag end Bjørnson kunde han næppe faa. — Ved de Foredrag, denne holdt i Stockholm, var Salen fyldt til Trængsel, — maaske mere af Interesse for Taleren end for hans Æmne; des værre! fristes man til at sige — det var i det mindste ikke dette, Bjørnson tilsigtede med sin Rejse.

Der fandtes dog dem, som ikke lod Beundringen for hans Person sætte den Sag i Skygge, han arbejdede for. Saaledes skrives i et privat Brev til »Tidskrift för . Hemmet«: »Overfor den Mission, Gud har givet Bjørnson at udføre gjennem sit Vidnesbyrd om Grundtvig og hans Syn paa Barne-og Folkeopdragelsen, blegner hans Digterstor lied, saa man næppe tænker paa den før bagefter.«

I Upsala var Begejstringen, især blandt Studenterne, om muligt endnu større end i Stockholm.

Under sit Ophold i Ørebro holdt han ogsaa Foredrag over Grundtvig og med samme Virkning som før. »Det greb«, skrev en af hans svenske Venner dersteds, »de enkelte Mennesker mer eller mindre dybt alt efter den personlige Trang, enhver følte tilfredsstillet, men Beundringen var almindelig. Og mange takkede med mig Gud for en saadan Saaningsstund for Evigheden.« En Aften fortalte han en af sine Smaafortællinger, »Brude-33

skatten«1). Bjørnsons ualmindelige Fortællertalent er noksom kjendt. Han forstaar at gribe sine Tilhørere, saa de med Smil og Taarer følger de Personer, der skildres. I ovennævnte Brev siges om denne hans Gjengivelse af Brudeslaatten: »Alle Sjælens Strænge klinge under hans mægtige Haand, og han gjennemløber alle Stemninger med samme Lethed som en Skala. Fortællingen blev saa levende, at man endog glemte ham selv for den. Han alene er et helt Theater — de spillende, Dekorationerne, Belysningen, alt bliver til Liv og Skjønhed.«

Aar ere gaaede, siden Bjørnson udtalte sine mægtige og gribende Tanker i Sverige. Men har end Tiden og det daglige Liv gledet udviskende hen over de første stærke Indtryk og er end meget, der blev givet med Varme og modtaget med Varme, gaaet i Glemsel, saa er det dog vist, at man paa denne Sag — især med Hensyn til hvad Bjørnson har talt om Oplysning og Opdragelse — kan anvende Ordene i hans eget Digt:

„er det af dig, skal det visselig dø, men er det af Gh*d, har det tusende Frø!"

Og om disse Frø end maa ligge skjult i Aarevis, kan de dog en Gang spire frem, og sikkerlig er de Ord, han her talte, ikke henvejrede af Vinden.

Af denne Livsretning er som før sagt udrundet en Skat af Sange, Digte, Fortællinger og

') „Brudeslaatten" er som bekjendt egentlig skreven til fire Malerier af Tidemand. I Kvikne og Aabo levede en Mand, A. Reitan, vel kjendt af mange i Norge, ogsaa af Bjørnson, der har skrevet et smukt Digt om ham. Reitan var især en dygtig Violinspiller og komponerede selv mangen en „Slaat". En af disse maatte han navnlig ofte spille for Bjørnson, der erklærede, at den skulde ind i en Fortælling. Denne Fortælling blev „Brudeslaatten":

Bjørnstjerne Bjørnson. 334

Skuespil. Det er tidligere sagt, at Bjørnson med »Synnøve« strax indtog sin Rang som født Digter, en Digter »af Guds Naade«. Efter Synnøve fulgte en hel Række Folkelivsskildringer af en Friskhed og Klarhed, som giver dem

Plads blandt det ypperste i Verdenslitteraturen. En dansk Skribent har en Gang sagt, at »den norske Litteratur begynder med »Synnøve Solbakken«; dette er unægtelig meget overdrevet, men man kan med fuld Ret sige, at med disse Bondefortællinger indtræder den norske Litteraturs Glanstid. Siden er der fulgt en hel Litteratur af Bondefortællinger, romantiske Skildringer af Poesien i Folkets simple Naturliv, eller mørke Billeder — mer eller mindre tro — af de lavere Klassers trange Livsvilkaar.

Den, som først har gjort denne. Art af Litteratur moderne i Norge, er Bjørnson, og ingen af hans Efterfølgere har nogen Sinde naaet ham paa dette Omraade.

Bondens Liv var indtil da af de højere Klasser kun blevet anset for noget raat og simpelt noget, som man skulde tage sig vel i Agt for at komme i Berøring med. Bjørnson viser, at der ogsaa i Bondens Hjem kan findes en naturlig medfødt Adel, en Sindets Finhed og Karakterens Renhed.

Der siges, at hans Folkelivsbilleder ikke ere sande. Men Digterens, eller rettere Digtekunstens Opgave, er dog vel ikke, hvor meget der end tales derom, at synke ned til en blot og bar Fotografering; en virkelig Kunstner nøjes ikke med blot at efterligne Naturen; han idealiserer, og hvilket Menneske i Verden, som vil fremad og opad, opstiller ikke et Ideal for sig, som han søger at naa? At »idealisere« bliver først da urigtigt, naar man derved fremstiller Forholdene i et falskt Lys. Men hver den, som ser med Kjærlighed paa en35

Person, et Arbejde, en Opgave, han idealiserer. Og Bjørnson elsker det Folk og den Folkeklasse, han skildrer i sine Fortællinger.

Viser han os en Kjærlighed som Synnøves, uskyldig, ren og stærk, stærk nok til at sejre over en vild Mand, saa siger han derfor ikke, at Kjærligheden altid er af den Art, men at den burde være en saadan forædlende Magt, og at den kan være det.

Viser han os Ungersvenden Øjvind, som gjennem et kraftigt og dygtigt Selvarbejde vinder en fast Stilling, vinder sin Barndoms Ven og sin Ungdoms Elskede, saa siger han ikke, at hver eneste ung Mand af Folket handler saaledes, men han viser os et »Ideal« af Kjød og Blod, ikke fjærnt, svævende i Taaget, ikke uopnaaeligt, men et som hver eneste ung Mand med en kraftig Vilje kan opnaa, og som mangen en ogsaa har opnaaet.

Bjørnson virker forædlende ved at vise os Virkeligheden forædlet, vise os den, som den kunde blive, om hver og en i Alvor vilde arbejde paa at lade de gode og ægte Følelser, den Arbejdskraft, Gud har nedlagt i hans Natur, komme til sin Bet.

Man kan visselig anspore til Arbejde i denne Betning ved at paapege de daarlige Sider; Ibsen gjennemhegler jo atter og atter — og ganske vist med al Føje — Verden paa det skarpeste for »Samfundsløgnens« Skyld, og Bjørnson selv lægger i sine sidste Digterværker sandeligen heller ikke Fingrene imellem. Men sjælden Ander man en Bog med saa rig en Kilde til Glæde, saa stærk en Lyst til Arbejde, saa haabefuld en Tro paa det Gode, som disse Fortællinger. Mangen en ung Mand og Kvinde ogsaa udenfor Norge vil kunne bevidne Sandheden heraf.

3*36

Professor Lochmann udtalte en Gang ved en Fest for Bjørnson i Kristiania nogle Ord om Bjørnsons første Digtning, især med Hensyn til

Fortællingerne, som jeg vil anføre: »--Det

første, Barnet stammende lærer af Poesi, er »Ja, vi elsker dette Landet«, og det kan vel hænde, at det forvexler denne Sang med Aftenbønnen. Naar Gutten skal lære sine Lektier, har han faaet fat i en anden Bog: det er om »Øjvind«, han læser. Den unge Pige drømmer og sørger med »Synnøve«. De ældre kommer ud i Livets Strid, og om vi da end ved mangt et koldt og bittert Ord skilles fra-dem, som vi før havde Længsler og Fremtidshaab fælles med, saa mindes vi forsonende Skolemesteren og hans Broder. Den gamle læser sig ung paa ny i »En glad Gut«. Uden Bjørnson vilde vi være fattige, vilde vi savne nogle af vor Sjæls bedste Indtryk.--«

Man har som sagt beskyldt Bjørnson for i disse første Fortællinger at have forgyldt de virkelige Forhold, hvori den norske Bonde bevæger sig. Han skyr dog ikke Skyggerne; det skiftende Lys giver det Billed, han maler, et mere levende Udtryk. Med skarpe Træk skildrer han Folkets værste Fjende, Drukkenskaben, f. Ex. i Aslaks Historie; endvidere den Vildhed og Raahed i Sæder, som ofte og paa mange Steder udgjør en af Bondens værste Lyder. Ret ofte danner et mørkt Billede Baggrunden for den efterfølgende Skildring. Saaledes i »Arne«, hvor Moderens Fejltrin, som hun haardt maa bøde for, og den ensomme Sjælekamp i den afsides Fjældbygd sætter sit Præg af Tungsind paa hele denne Fortælling.

Den Mollstemning, som gaar igjennem den, lyder med sin stærkeste Akkord, naar Digteren »griber i Strengenes Guld« og i vidunderlige Toner37

udsynger den Længsel, de ubestemte Anelser, som bo i et ungt Sind. Professor Gustaf Ljunggrén siger et Sted: »Det er Digterens Storhed, at han giver Ord til det, som alle vil, men ikke kan udtrykke, at han lader hver enkelt til sin Overraskelse finde, at netop det, som han afslører for Læserens Blik, er noget, som denne ved nærmere Øjesyn gjenkjender som sit eget.« Gjælder dette nu i Almindelighed om, hvad Bjørnson har digtet, saa passer det især paa et Digt i »Arne«, i hvilket han udtaler ikke blot den unge norske Bondes Følelser, men giver et Udtryk for al den Længsel, som kan rummes i et Menneskehjærte. Thi sandelig, man behøver ikke at bo i en trang Fjælddal for at længes ud »over de høje Fjælde«; det er ikke Klippevæggen alene, der stænger Udsigten for Øjet, det er alle stive Former, alt det døde, interesseløse, Tvangen, som rejser endnu højere Mure for Sjælens Øje, Mure der staa stængende og dølgende for lysere, rigere og varmere Egne, og som man med Fortvivlelse ser, man ikke mægter at komme over. Med Smerte føler man, at

„den som har længtet i tyve år over de høje fjælle, — den, som ved, at han ikke når, kænner sig mindre år for år —"

Lykkelig den, som da ogsaa kan udbryde:

„Engang, jeg ved, vil det række fræm over de høje fjælde.

Kanske du alt har din dør på klæm? — Herre min Gud! godt er dit hjæm, lad det dog ænnu stænges og jeg få lov til at længes!"

Arnes Udlængsel er for øvrigt et Tra'k hos Nordboen i Almindelighed; det er Nordboens hvile-38

løse, higende Længsel, det gamle Vikingesind, som nu alt mere og mere drager ham i »Vester-viking« til det lokkende Land hinsides Atlanterhavet.

Arne, den unge norske Bonde, som giver sine Følelser Luft i Digt og Sang, er et ægte Virkelighedsbillede; i det ensomme stille, af Kulturen ofte uberørte indadvendte Liv i de norske Fjælddale med deres hemmelighedsfulde Natur, som er for karrig' til at tillade en materiel Udvikling i Forhold til Folkets Kraft, vækkes et rigere Følelses- og Stemningsliv, der giver sig Udtryk i Poesiens Form. Men det turde være temmelig tvivlsomt, om en norsk Unggut formaar at frembringe Digte af saa kunstnerisk lødig Skjønhed som de, Bjørnson har lagt Arne paa Læberne.

I »Arne« som i de øvrige Fortællinger; spiller Kjærligheden en stor Rolle. Her i den indre, tavse Kamp viser den sin sejrende Magt, i det den udvider, fuldkommer, forskjønner Livet. Øjvind, den hurtige, foretagsomme, hvis hele Karakter mesterlig er indlagt i Fortællingens første Ord, sejrer i Kampen mod ydre Kaar. Af Kjærlighed til »Marit med de mange Navne« drives han stadig videre og videre i Selvarbejde, indtil han staar der som den kraftige, selvstændige Mand.

Thorbjørn kæmper Kampen i sit eget Indre, og denne er kanske den sværeste, men ogsaa her vindes Sejren gjennem den trofaste, stærke, rene Kjærlighed, som udstraaler fra en blid og from Kvindes Hjærte. I denne Fortælling fremtræder ogsaa Forskjellen mellem Bjørnsons egen lyse og for Menneskelivets Glæde tilgængelige Livsanskuelse i Modsætning til den strænge Pietisme, som stænger Menneskenaturen inde mellem trange Former og flygter for at lade den udvikle sig til den Fri-39

hed og Rigdom, den er skabt til. Særlig betegnende er den Scene, hvor Ingrid vil lære Synnøve at danse, og denne endnu ikke er paa det rene med, om det er Synd eller ikke Synd.

Fælles for alle Fortællingerne er de smukke rene Kvindeskikkelser.

Man beskylder Bjørnson for at lade sin Stil udarte til Manér. For enhver virkelig original Forfatter maa Fristelsen til at slaa over i en Manér ligge nær, da dette er en Skyggeside, man ikke sjælden faar at se hos de største, f. Ex. Dickens, Bulwer, Fredrika Bremer m. fl. Ofte bestaar Manéren hos dem i en Lighed, et Slægtskab mellem Karaktererne indbyrdes, der ofte kan tage sig noget skablonmæssig ud. Hos Bjørnson ligger Manéren i Formen. Hans Fortællingers ordknappe Stil staar dog i indre Sammenhæng med Folkets ordfattige, tavse men djærve Natur. Som i de gamle Sagaer er hvert Ord vejet, og der findes ikke et eneste for meget.

Kun i en senere Novelle fra Italien, »Kaptejn Mansana«, synes Formen afgjort at nærme sig til Manér, eller i al Fald til en overdreven Jagt efter ejendommelige, Situationen belysende Udtryk, som virker stødende og uskjønt. Saaledes f. Ex. i den Scene, hvor Fyrstinde Leanev kaster sig i sin Elskers Favn: »Ud og imod ham, — og han mod hende med aaben Favn; hun ind i den I Barm mod Bryst, Læbe mod Læbe, de høje Skikkelser omslyngede af hinandens Arme. Det tog ingen Ende. Ikke slåp Armene, ikke engang for at forny sit Tag, ikke Læberne, ikke Øjnene, kun at hendes sank i.« — Men maaske er dette en malende Skildring af en glødende sydlandsk Elskov, der falder noget fremmed for en mere tilbageholdende Nordbo.40

Bjørnson har et sjælden skarpt Blik for Men-neskehjærtets hemmeligste Følelser, han drager dem frem af deres dybeste Gjemme og viser dem for os i et forklaret Lys, hvad enten det nu er Sorg eller Glæde, Barnets ubevidste, instinktmæssige Drifter, Ungersvendens og Ungmøens Drømme, eller den midt i Livet staaende Mands eller Kvindes indre Kampe. Især er han en Mester i Skildringen af Børn; det er vel ikke uden Grund, naar han siges at være saa stor en Børneven.

Man faar Indtryk af, at bag disse Billeder staar en Mand, som med alt sit Geni, sine store Tanker, sin ofte haarde, skarpe Tone har bevaret hele Barndommens ukunstlede Friskhed. Man kan i disse velbevarede Minder, i de glade, uskyldige Billeder, han i »Blakken« giver af sit eget Barneliv, i disse elskelige Træk af Barnets Verden finde Nøglen til Mandens klare Opfattelse af, hvad der rører sig i et Barnehjærte.

Det er mærkeligt at se, hvorledes, efterhaanden som Norges Frihedskamp udvikler sig og gaar fremad, da ogsaa Arbejdet for Gjenindførelsen af det gamle norske Sprog gaar jævnsides med denne. Tanken om at hæve dette til lige Ære og Værdighed med det dansk-norske, at gjøre det til Skriftsprog, udgik først fra Henrik Wergeland, men Digteren Ivar Aasen er den, som har været den egentlige Fremmer af disse Bestræbelser, idet han 1850 udgav en Ordbog over det norske Folkesprog. Paa Landsmaalet skrev han ogsaa hele sin Digtning, hvoraf en Del er kjendt hos os, saaledes den af en vis trohjærtig Norskhed prægede Sang:

„Dei gamle fjell i syningom er altid eins å sjå" — o. s. v.41

En anden af Norges Digtere, Aasmund Olafs-son Vinje, en Bondesøn fra Telemarken, Studenterkammerat af Bjørnson og Ibsen, har ligeledes udelukkende digtet paa Landsmaalet. I 1868 stiftedes en Forening »Norsk Samlag«, som har sat sig til Opgave at udgive Bøger paa Folkesproget og ad denne Vej holde Interessen for Sagen oppe. Der er saaledes opstaaet en hel Litteratur paa Folkesproget; en af de seneste i dette Sprog optrædende Forfattere er Arne Garborg.

Ogsaa i »Maalsagen« har Bjørnson taget virksom Del. Paa Landsmaalet har han kun skrevet den ene lille Fortælling »Ei faarleg Friing« (Et farligt Frieri). Han har derefter sluttet sig til det Parti, som — i Følge hans egne Ord i et Brev 1884 til Foreningen »Fram« i Kristiania, har sat sig til Opgave, lidt efter lidt at rense vort Maal og skrive, som vi tale--»ti dem, der sværmede for paa en Gang at indføre et nyt Sprog i Stedet for det, vi har, har jeg altid anset for Galninger.« — »Jeg er bleven mere og mere overbevist om, at »Maalsagen« er — eller efterhaanden vil komme — i Forbund med Reaktionen; at den Bondefrigjørelse, den taler om, i Længden vil vise sig at være det værste Tyranni, nemlig over Aanden, idet man, støttende sig til Bøndernes uudviklede Standpunkt, vil hæmme den fri Tilførsel fra Kulturlandene og indføre det »nationale«, det vil sige: ikke det ægte,

men det, som omtrent svarer til »Nationaldragten«, en gammel Kulturlævning fra en afsides Bygd«, skrev han en Gang som Svar paa et Spørgsmaal om hans Stilling til denne Sag. Det er dog først i sine senere Arbejder, han fuldstændig har gjennemført sine Anskuelser i Spørgsmaalet. I ovennævnte Brev til »Fram« siger han endvidere, efter at have brummet lidt over, at han42

ogsaa her skal være ene om at bære Sagen: »Den Gang jeg blev Maalmand, nemlig 1857—58 i Bergen, indsaa jeg strax dette og bekjendte min Tro ved en Fortælling. Det var »Arne«. Men jeg blev ikke understøttet af en eneste. — — Saa maatte jeg lade det staa hen til videre. Men den Tid kom, da dette forekom mig fejgt. Først i »Norsk Folkeblad«, saa i mine Bøger tog jeg det op igjen. Min Forlægger trykkede et mindre Oplag af Bøgerne

og gav mig mindre for dem.--Men jeg blev

ved mit.« Den Form af Sproget, Bjørnson nu anvender, skiller sig bl. a. fra det dansk-norske ved at have de haarde Medlyd, p, t, k, for de bløde, og nærmer sig saaledes Svensk. Der er dem, som paastaar, at det er et »lavet« Sprog. Det er noget, som en udenforstaaende vanskelig kan dømme om; for svenske Øren lyder det kraftigere end det, han før brugte.

V.

Bjørnson har i sine lyriske Digte skænket os en uvurderlig Bigdom. De virke som en styrkende Sundhedsdrik; man kan af dem hente baade Livsmod og Arbejdslyst.

I et Digt til »det gode Humør« siger han:

„Jeg er så glad i grunden og vidste det ej før; det er som jeg har funden en ven, der var forsvunden, mit prægtige humør."

og det lader til, at det siden er blevet trofast hos ham. Her finder man intet sygeligt Tungsind, ej43

heller nogen egentlig Misfornøjelse med Verden, skjønt vel en opbrusende, sydende Harme over alt usandt og uretfærdigt; friskt strømmer Livet ind overalt, og i hver Linje mødes vi af Digterens egen Personlighed, han lever og aander i hver Tanke, det er hans fulde Alvor, naar han siger:

„det er mit blod, min sjæl, der går i hvær en linje, som j :g slår — —"

Hans iltre, uforfærdede, stridslystne Sindelag giver sig ofte Luft i hvasse Feltraab, hans Ord falder snart med en Klang som tunge Sværdhug, snart atter i smeltende melodiske Tonefald, som synes uimodstaaelig^ at lokke Tonedigteren til i Musik at udfylde de Anelser, der gjemmer sig i Digterens Sang.

Flere af Norges og Sveriges betydeligste Tonekunstnere har af Bjørnsons Sange faaet nogle af deres bedste Inspirationer. Saaledes er August Södermanns Melodier til Bjørnsons Digte noksom kjendte og med rette elskede. Mellem »Ingerid Sletten af Sillegjord« i al dens Vemod, og den skælmske »røde, hvide Rose« ligger en hel Række snart glad barnlige, snart djærvt malende eller blidt vemodige Tonedigte, som slutter sig tro til Stemningen i Digterens Sang. Endvidere P. U. Stenhammar, hvis religiøse indadvendte Retning har bl. a. til Digtet »Stævnemødet« skabt Toner, i hvilke man hører Havets fjærne Brusen mod Stranden ledsage en stigende Længsel efter Mødets Glæde.1)

Men endnu rigere har Norges egne Komponister, Lindemann, Nordraak, Bjørnsons Fætter, og frem-

>) Af danske Komponister, der have sat Toner til Bjørnsons Digte, kan især nævnes H. Rung.44

for alt Kjerulf, i Toner tolket, hvad Norges og vel Nordens nulevende største Digter har sunget.

Det ligger i disse Sanges Natur, at de yderligere forklares af Musiken. De fleste af dem er i sig selv musikalske, Musiken ligger i selve Rhyt-men. Bjørnson holder strængt over, at Formen, den Maade, hvorpaa Indholdet fremtræder, skal være afrundet og klar. Og dog kan man i alt, hvad han har digtet, tydelig skjønne, at han har gaaet i Skole hos de gamle Nordboer, at han har fulgt »Skarphedin paa Markarfljot og Olaf paa Ormen lange« og ikke hentet sine Forbilleder hos de græske og romerske Digtere. Man finder jævnlig en vis haardhændet Tunghed

i hans Form, som dog slutter sig tro til den nordiske Grundtone; Sproget flyder ikke altid legende og spejlklart som i den af klar Himmel og straalende Sol, Livsnydelse, Skjønhed og Velklang spillende græskromerske Digtning.

Af Bjørnsons Digte kan vel næppe noget overgaa hans Sang til Hjemmet: »Mit Følge«, og det vil sikkert have sin Vanskelighed i noget Lands Litteratur at finde nogen, som enten i Formens eller i Indholdets Skjønhed overgaar den. Den Søndagsluft, den Helligdagsglæde, som med Klokkernes Klang, i bølgende Salmesang fra Kirkens aabne Døre, i Solglans og Birkeduft strømmer imod ham, som han kjører forbi i Morgenfriskheden — den mødes af Harmonien i hans Indre. Han sidder ikke ene i Vognen:

„Godt mod! Du hilste på fler æn mig,

skønt du i skyndingen så det ej;"

ham følger al Hjemmets Fred og Lykke, først og fremmest hun, som, uforfærdet i Uvejrets Dage, stod ham nær:45

„Mig følger en med en sjæl så stor.

for mig hun ofrede alt på jord;

ja, hun som lo, når min båd blev krænget,

og blev ej bleg under uvejrshænget,

ja hun, imellem hvis hvide arme

jeg kjendte livets og troens varme."

Han har det herligste Rejsefølge, Hjemmet med dets varme Kjærlighed og rene Luft — som Sneglen bærer han det med paa Farten, derfra henter hans Sjæl sin Styrke, det er den dybe Brønd, hvoraf han øser de Skatte, som han siden i rigt Maal skænker til andre, at de maa faa et Pust af den lyse Lykke og sande Glæde, som ligger i hans Ord:

„Ej måler tankens, ej digtets søn så høj en hvælving, så dyb en brønd som fra den himmelske kjærlighed til den, der spejler i vuggen ned. Ej sjælen lyser, ej hjærtet dugger, som når dit barn under bøn du vugger."

Og vil man oplede Aarsagen til den Kjærlighed, hvormed Bjørnson nævnes ikke blot som Digter men som Menneske, hvad det er, som egentlig har givet ham Magten til at vinde Hjærter og at vinde Sejre for sine Tanker, og som vil bevare hans Minde elsket og æret i lange Tider — saa finder man det i dette Vers:

„Hvæm ej har kjærlighed i det små, han kan ej mængdens, ej mindets fa. Hvæm ej kan bygge sit eget hus, hvad stort han bygger, går og i grus. Med sejr fra Moskva til Kartagena han dør dog ensom på Sankt Helena."

Og ingen har vel som han malet Styrken i de »tusend Hjem«:

„Et enkelt hjæm bar så tit et land, når ud det sendte dets frelsermand,46

og mange tusen af hjæm det var, som landet frælst ifra slaget bar. Og det. som bærer det gænnem freden, er hjæmmets pulsslag i travelheden.

Godt mod, du vandrer på kirkevej! Du ber for dine, for mine jeg; Thi bønnen bærer et stykke frem på vejen mellem de tvenne hjæm. — I bøjer ind, jeg må vidre kjøre, mens salmen følger fra åbne døre."

Dette er Hjemmet i dets Fuldkommeise, det er ikke et koldt Spejlbillede af, hvordan et Hjem bør være, det er den mest gjennemlevede Virkelighed, den Magt, som har lagt ham Ordene paa Tungen, er Kjærligheden til det Hjem, som er hans eget. Denne Hjemmets Indvirkning paa ham kan spores i hele hans Digtning; »bag hver Mands Handling kan De se hans Hjæm.«1)

Man sætte dette Digt i Forbindelse med følgende lille Stykke »til min Hustru«, og man fristes til at sige: »Han er stærk, der staar Kvinder bag ham.«

„Tag disse perler! — Og tak for dem, du trillede ind i mit ungdomehjæm! De tusene timers stille lykke du ånded deri, blev perlesmykke så stort og lyst på mit glade bryst og om min panne som tanker de stande

og tindrer mod verden: det gav hans viv, som slynged sin kjærlighed om hans liv!"

Her kommer man uvilkaarligen til at tænke paa og anvende Digteren Bååths Ord:

') „Redaktøren" S. 61.47

„De stora tanker, en man fort ut,

dem sing och saga de gömma inne,

de hafva lefvat sitt lif förut

som varma känslor i qvinnosinne^

de hafva lefvet i hjertehem

der q vinna» vaktat och vårdat dem,

tilis mannens hufvud dem gaf sin styrka

att frälsa land och att bygga kyrka."

Hos faa Digtere staar Liv og Digtning i saa inderlig Samklang som hos Bjørnson; det turde næppe være for meget sagt, at her ligger Roden til hans urokkelige Tro paa Kvindens Opgave, til hans utrættelige Arbejde for Hjemmets og Ægteskabets Lykke, til hvis Værn Bjørnsons Stemme i hans seneste, Kvindesagen omhandlende Arbejder, saa kraftigt lyder. Man har kaldt den danske Digter Hostrup »Ægteskabets Skjald«. Jeg vilde anvende dette Navn paa Bjørnson. Ikke blot for den Række fine, yndige Bryllupssange, han har digtet, blandt hvilke den yndigste vel er Nr. 3, som med sit i hver Strofe tilbagevendende Omkvæd:

„Kjærlighed gav hun alle dage, kjærlighed må hun få tilbage, kjærlighed" —

ligesom præger et uudsletteligt Billede af kvindelig Ømhed i Læserens Sind. ' Endnu mere bliver han Ægteskabets Digter ved de Værker, i hvilke han kaster sin Handske mod Samfundets skæve, usunde • Opfattelse af Mandens og Kvindens forskjellige moralske Stilling, og mod Nutidens Op-dragelsessystem.

Ægteskabet har aldrig haft nogen mægtigere Forsvarer end Bjørnson, hvad enten han har staaet paa den kristnes eller paa den for Menneskeslægtens Lykke ivrende Fritænkers Standpunkt.

Af de lyriske Digte frembyder hans Sange til Sverige en særlig Interesse. Man hører ofte vrede48

Ord om »Svenskehaderen Bjørnson« og hans mod Unionen og Sverige fjendtlige Ytringer. Det er da nok værd at undersøge, hvorvidt hans fjendtlige Stemning i nogen særlig Grad har givet sig Luft her.

Vi møder da først »Svar fra Norge til Talerne paa det svenske Ridderhus 1860«. Dette Digt er mer end en Gang blevet taget netop som Bevis paa Svenskerhad. Anledningen til Digtet var en paa det svenske Ridderhus om Unionsflaget falden Ytring, hvori det haanende foresloges, at Unions-mærket — »Sildesalaten« — skulde tages ud af det svenske Flag. Hvilken ærlig Svensker, der vredes over Nordmændenes formentlige Had til Unionsmærket, som skæmmende for det norske Flag, kan tage en ædel Normand ilde op, at han føler Harme over et saadant Smædeord?

„Har du hørt, hvad Svensken siger,

unge norske mand?

Har du seet, hvad som stiger

op om Kølens rand?"

Der har lydt Bøsfer om, at Sveriges gamle blaa-gule Farver ikke uden Skam kan optage Norges røde, at Norge har Sverige at takke for sin Frihed og bør derfor lydigt bøje sig under dette Lands Overhøjhed. .

Men gjennem Smerten og Vreden over de fornemmes Hovmod lyder Tilliden til »de smaas« store Flok, til det svenske Folk.

„Lad kun svenske adeln svinge Karl den tolvtes hat jambred ham tü krig som tinge

får vi lige radt.

Iliver det for galt derinde, skal vi vej til Torgny') finde,

') o: Bønderne. Se Olaf den helliges Saga, hvor Torgny paa Upsalating rejser sig paa Bøndernes Vegne og kræver Fred med Nordmændene.49

og så gælder det en dag Nordens store frihedssag."

Kun den, der betragter Sveriges Adel som Repræsentant for Sverige, kan heri se nogen Uvilje mod Sverige og det svenske Folk. Bliver man en Fjende af Sverige, fordi man ikke elsker det Hovmod, som Sveriges Adel somme Tider har gjort sig skyldig i, ja da har Sverige sandelig inden for sine egne Grænser mange Fjender, der er langt stærkere end Bjørnson.

I Sangen til Sverige-1863 opfordrer han Svenskerne til at gaa i Spidsen til Danmarks Forsvar:

„løft du dit gamle gule-blå; ti det må bæres foran — "

og vise, at Gustav Adolf lever op paa ny; det er dig, som skal gaa i Spidsen, dig, hvis gamle svenske Melodi er berømt i hele Verden for det Ah vorsdyb, som laa deri ved Lützen, for dens Sejrs-torden ved Narva, som har tonet for Norden om Dyd og Kraft, nu skal du lade denne Melodi blive Hovedstemmen i det tredobbelte Kor, lade den blive til et Digt, som skal kaldes Nordens og

„af alle «line største, som stråle vil evindeligt, det nævnes skal det første."

Jeg synes, at den mest yderliggaaende svenske maatte føie sig tilfredsstillet ved disse Ord. Paa en Rejse i Sverige skriver han:

„Fra jeg var barn, du tog mit hjærte, fordi det store du mig lærte.. Som mand jeg vænter nu på dig, — ja, Nordens sag ved dig, ved digit

Sveriges Land er stort og dets Gaver rige; der ligger Poesi, Længsel i dets Folk, men bundne; det har de største Kræfter, og Folket er hjærte-

rigt, men trçds dette er det ikke, som det burde, Maalet er for lille, for liden Troen, for liden Pligten.

„Du kan ej trives uden fare og noget stort at tage vare, du samles ikke, før hvær barm ved Sverigs navn igæn blir varm."

Bjørnson erkjénder ogsaa mere end én Gang, at han anser Sverige for at være det toneangivende, det første af Nordens tre Riger, ved sine Anlæg og sin Historie skabt til at gaa i Spidsen, men han formaner det ogsaa til at blive sin Opgave tro, at ville det store, tænke og handle stort, ikke gaa op i Smaatteri:

• Tag Nordens sag1 Gå f rem med denI Den giver dobbelt dig igæn!

Af alt, du kan, er den det største, af alle krav den har det første: den har din fræmtid i sin favn med bod for alle dine savn!"

Og der er ingen Grund til at antage, at han nu angrer, hvad han den Gang sagde; tvært imod, han har ved mange Lejligheder beraabt sig paa sine offentlige svensk-venlige Udtalelser.

Af Bjørnsons fædrelandske Sange er ingen saa kjendt som den, der er bleven Norges NaJtional-sang:

„Ja, vi ælsker dette landet, som det stiger fræm."

Men mange andre af hans Digte er trængt ned til Folket, ind i de trange Dale; de er ikke blot Studentersange, som

synges den 17. Maj eller 1. December eller paa andre Mærkedage; de synges, naar som helst norske Mænd og Kvinder samles selv i de snævreste Kredse. Grunden til, at disse Sange er naaet saa vidt omkring, ligger vel meget51

i, at de er folkelige, simple og har letfattelige Melodier.

Skjønt Bjørnson kun har digtet tre »Salmer«, indtager dog hans religiøse Digte en særegen Plads, ja, man kan godt sige, at der gaar en religiøs Grundtone gjennem hele hans lyriske Digtning. Og selv efter at han har forladt den kristne Tro og udtrykkelig erklæret, at denne for ham var et overvundent Standpunkt, kan man godt kalde ham en i Bund og Grund religiøs Mand; af hans fordums Tro er der blevet tilbage en ideal Fordring paa et højere aandeligt Liv, skjønt uden Tro paa den positive Kristendom. Han har beholdt Æblet, men skaaret det af Grenen. — Men den, som i sine bedste Manddomsaar har levet saa rigt et Liv under Indtryk af Kristendommen, vil vanskelig kunne frigjøre sin Sjæl fra dens Stempel; det viser sig i hans fortrøstningsfulde Tro paa det godes Sejr; det er herfor, han arbejder og i fast Tro paa Fremgang anviser os Middel og Maade.

Selv i sin religiøse Digtning indtager Bjørnson den kampberedte Holdning, som er et Særkjende for ham. Det er til Arbejde, han maner, til Kamp for »Kristenlivet«; først naar dette kommer til at gjøre sig helt gjældende i Folkelivet, først da bliver der Styrke i Forholdene. Derfor raaber han med al den Ild, han kan lægge i sine Ord;

„Til kamp da, o vænner, for kristendomslivet

i os og i vore og videre fræm!

Trangen til tro, den blev nordboen givet

til manende fylgje mod højere hjæm.

Kamp det må give,

som Gud er forsvunden af,

kamp for at livet

kan kristnes fra grunden af —"

og denne Kamp, mente han da, bar i sig:

4*52

„Frihedens frø i den mægtiges hand, selvstyret samfund i kristelig ånd."

Et af de Digte, han paa ét Tidspunkt af sit Liv — for ikke saa længe siden — selv satte mest Pris paa som et Udtryk for hvad der da rørte sig stærkest i ham selv og, som han troede, ogsaa i Folket, er dette:

„Foragtet af de store, men ælsket af de små, — sig, er det ikke vejen, som det nye må gå? Forrådt af dem, som vagt burde være, just af dem, — sig, er det ikke sådan, at en sandhed står fræm? For folkestyre stå fræm, stå fræm, for kirke, fur skole, for frihed! Forløs hvad som vænter i vintertåge,

i vanedvale — det vænter på dig! Stå fræm, stå fræml

Begynder som en susen i kornet sommerdag, og voxer til en brusen gænnem skovenes tag, — intil at havet bærer med tordenrøst den hen, da intet, intet høres uden den, uden den."

Ogsaa her udtaler han sin Overbevisning, at den Gud, som har givet Folket dets Land og dets Sprog, han er med i Folkets Kamp for at forene »Frihed og Tro«. De store, de som har Magten, er bange for dette, som de smaa, de lavere stillede, ser paa med Glæde. Striden er begyndt, stille som den Susen, der om Vaaren glider hen over Kornmarken; men Sommerens Dag kommer, de fuldmodne Ax gynger som Havets Bølger over Agren; Suset voxer; det begynder at blæse op til Storm; man hører allerede Bruset og den dumpe Mumlen fra Folkehavet; inden nogen ved af det, bruser det med Torden i sin Røst ustandselig frem.59

„Ut folk, som føier kaliet, er jordens største kraft, for den mä alting falle, det stå højt eller lavt."

Men at kjende sit Kald, det er det, som' det kommer an paa, og det, mener eller mente Bjørnson, kan et Folk kun naa til, naar det holder fast ved Kristendommen og med den som Løsen gaar til Striden for »Kirke, for Skole, for Frihed.« —

Vi har i Sverige mange religiøse Digtere, som har digtet dejlige Salmer, men maaske ingen, der saa vækkende som Bjørnson har manet til Arbejde udadtil. Af vore nulevende Digtere er C. D. af Wirsén den, hvis Digtning væsentligst bevæger sig paa det religiøse Omraade. Hos ham er det en Hensynken i Søndagshvile, en Følelsens religiøse Stemning, som næsten aldrig blander sig i det ydre Liv, uden for saa vidt der er Spørgsmaal om Velgjørenhed. Det er utænkeligt at forudsætte en saadan Opfattelse hos Bjørnson; hans religiøse »fremad« tillader ingen Hvile, hans Kristendom skal omfatte alt menneskeligt, trænge ind i Politik, Skole, Folkeliv, Kunst. Og begge disse Sider kan jo have deres fulde Berettigelse; for ikke blot at gaa op i de tusend udvortes Ting og ligesom tabe sit Midtpunkt trænger et Menneske til bestandig at styrke sit indre Livs Enhed og samle det i et Brændpunkt; derfor maa dets Hjærte aabne sig i Bøn og Betragtning, for at »Kraften fra det høje« stille kan sænke sig i det. Hos Apostlene fandtes begge disse Sider forenede, skjønt snart den ene, snart den anden kunde være overvejende; saaledes kunde f. Ex. Paulus gaa lige saa langt som Johannes i Beskuelsen af Evighedens Hemmeligheder, af de uudsigelige Ting, som fattes af en hemmelighedsfuld Følelse; paa den anden Side kunde Johannes udvikle en ligesaa ildfuld Virksomhed som Paulus, og dog er Paulus fortrinsvis Handlingens,54

og Johannes den indadvendte Beskuelses Mand. Saaledes, mener jeg, kan man ogsaa forklare Forskellighederne indenfor den religiøse Digtning.

Saaledes har ogsaa Bjørnson i ensomme Timer hentet Styrke fra Følelsen af at staa Gud nær; derfra har han faaet ny Kraft, naar Vingerne har villet slappes og mattes paa Flugten fremad og opad; derfra har han hentet Mod og fremfor alt Glæde; ti ikke for intet hyldede han i denne Tid »den glade Kristendom*, det Grundtvigske Syn, som fik sin Glæde fra Bevidstheden om, at det frelste Menneske var Guds Barn og som saadant havde Ret til at nyde Barneglæden i Faderhjemmet: Et lille Digt har han skjænket os, som er sprunget lige ud af Kristendommens Hjærte, et Digt, som i tunge Timer har lydt for mange med trøstende og forhaabningsfuld Klang:

„Vær glad, når faren vejer hvær ævne, som du ejer: jo større sag, des tyngre tag, men deBto større sejer! Går støtterne i stykker og vænnerne får nykker, så sker det blot, fordi du godt

kan gå foruden krykker. — — Enhvær Gud sætter ene. han selv er mere nær."

Jeg har hermed villet fremdrage nogle af Hovedtrækkene i Bjørnsons Lyrik.

Det episke Digt, Arnljot Gelline, Nordens Folkehøjskoler tilegnet, forekommer mig at være en mesterlig Skildring af den mystiske Halvdæm-55

ring, som herskede i Norden i den historiske Overgangstid fra Hedenskabet til den katholske Kristendom, Skildringen baade af Ødebygdernes vilde Natur og Arnljot Gellines Kæmpeskikkelse er mættet af et storslaaet Tungsind. Digtet gaar ikke ud paa at lade Personerne fremtræde med skarpe og klare Omrids; ti i Dæmringstimen viser alt sig jo mere tilsløret og ubestemt.

Den Person, som træder klarest frem i dette Digt, er, efter min Mening, utvivlsomt Bjørnson selv. Arnljot Gellines mægtige Skikkelse bærer Præg af Bjørnstjerne Bjørnsons Karakter; mild og god i Grunden, ubøjelig og haard, naar han tirres; jaget og hidset som et farligt Vilddyr, siger han dog paa Tinget:

„— jeg hader slet ingen mer, skjønt jeg fik sir til døden, stjærnerne skinner stille ned i mit stærke liv."

Eller man lytte til Hellig Olafs Ord før Stiklestadslaget; det er Skjaldens egen indre Kamp i Afgjørelsens Stund; fra hans eget Hjærte opstiger Bønnen for hans Folk, men tung er hans Klage over dets Splittelse og Blindhed:

„Herre, forbarm dig! Når skal det vækkes og samles? Når skal mit arbejde gro?"

Tvivlen, om han dog ikke er gaaet for voldsomt frem, blander sig dog med Glæden over, at Folket samles til Strid — Striden maa komme, Skoven maa ryddes efter hundredaarig Dvale, inden Kjærlighedens Sæd kan gro:

„Jag dem til kampen; mit hjærte af nidkærhed luer, kast mig på bålet som ved, bare slægterne tændes deraf."

Disse Ord er maaske, fremfor nogen andre, skrevne med Digterens Hjærteblod. —56

Skjønt det ganske vist ellers ikke netop kan siges at være noget Særkjende for Bjørnson at være »Havets Digter«, saa har han dog i Arnljots Længsel mod Havet skildret dette paa en Maade, som ikke engang Holger Drachmann — Havets Digter ex professo — med al sin Ild og Begejstring er i Stand til at naa. Brandes's Ord om denne Sang synes mig at være de mest træffende, som kan siges:

»Andre have malet Havet i dets Ubændighed og Ubønhørlighed, Bjørnson maler dets kolde Pande, som Solen stryger, dets isnende Flegma, dets dybe Melankoli, lader os høre Dødens Vuggevise, i dets Brusen og Plasken. Og Arnljots Ord om Bølgen, der, naar han er død, »vil rulle hans Navn mod Stranden i store, maaneskinsklare Nætter« ere saa særegent formede, at de kunne blive Digterens eget Eftermæle. Om hundrede Aar vil et elskende Par, der fra Stranden ser Havet komme rullende ind imod sig under Maanebroen, ved dette Syn mindes Bjørnsons Navn.« •—

VI.

Norges Historie efter Foreningen med Danmark frembyder kun lidet ærefuldt eller storslaaet. Omvæltningerne 1812—14 og Skammen ved at blive behandlet som en anden Handelsvare af Fyrsterne — det maatte til for at vække Nationen og faa den til saa at sige at tage et Tag i sig selv, afkaste Aaget og blive selvstændig.

De norske Digtere, først og fremst Bjørnson og Ibsen, saa derfor ganske naturligt med For-57

kjærlighed tilbage paa Tiden før Norges Forening med Danmark, da Norges Historie var den mest straalende af de tre nordiske Rigers. Det er disse Norges Helte, som besynges i en Række af historiske Skuespil, der i Følge Bjørnsons egne Ord i Efterskriften til »Sigurd Jorsalafar« er bestemt til at være »Folke-Stykker«, hvis Formaal og Opgave hans egne Ord samme Sted bedst belyser:

»Med et »Folke-Stvkke« mener jeg et Stykke, hvori enhver Alder og enhver Dannelse skulde kunne tiltales, hver paa sin Maade, og ved hvis Opførelse man derfor ogsaa en Stund maatte kunne vinde Samfølelsens Glæde. Et Folks fælles Historie er bedst brugbar hertil, ja, det forekommer mig, at denne dramatisk aldrig bør behandles anderledes. — — — — — Med den gamle som ny historiske Folkedigtning, og den tilsvarende komiske, mener jeg, at Scenen kan vinde og, hvor den endnu ikke har tabt det, opretholde et Forhold til Folket, — ikke bare være til Forlystelse, og det endda kun for en enkelt Klasse.«

Disse Dramaers Fremkomst falder sammen med Bjørnsons Virksomhed for en national Skueplads. I alle disse Skuespil findes en gjennemgaaende Grundtanke, Høvdingetanken, hvem der skal være Konge i Norge. »Mellem Slagene« er det første i Rækken, skjønt det først udkom senere. Det er her, Bjørnson for første Gang lader sin Ungdomshelt, Kong Sverre, optræde og udraabe Ordene: »Den være Konge, som har noget, han vil være Konge for.« Det er et fælles Træk hos alle disse storslaaede Kæmpeskikkelser, at de vil det gode, de vil Norges Lykke og Folkets Vel, men drives af Begivenhedernes Gang til at hærge og brænde dette samme Land. Sverre udtaler i gribende Ord sin Smerte herover; han kjender.58

siger han, en Høvding, som vilde være sit Lands Velsignelse, men blev dets Forbandelse, som holder ud trods al Helvedes Kvide og bider sig i Skjæget og svælger Smærten og sender Spot og Skjæmt til alle Sider; ja han kjender en »som er saa sjælestærk, at han kan holde ud saa længe, at baade Gud og Mennesker til sidst skal se: det. var dog det gode, han vilde.'

Samme Aar, som Ibsen udgav »Hærmændene paa Helgeland«, skrev Bjørnson »Halte Hulda« (1858); derefter fulgte »Kong Sverre«, »Sigurd-Slembe« og »Sigurd Jorsalafar«.

Af alle Bjørnsons Dramaer er sikkert »Sigurd Slembe« det mest storslaaede. Inddelt, som det er, i tre store Hovedafdelinger egner det sig vel næppe for Seenen. I 1885 er dog dette Skuespil med glimrende Held blevet opført paa Kristiania Theater, hvor Digterens Søn arbejder videre paa at virkeliggjøre sin Faders Tanke: at skabe et norsk Nationaltheater.

Sigurd Slembe skildres som en Mand — og i denne Henseende staar han ikke ene blandt Middelalderens Kæmpeskikkelser — der føler sig baaren til at herske, at udbrede Lykke, men ved Forholdenes Magt og ikke mindst ved egne Fejl, ved at se paa egen Ære, egen Hævn, drives til at rive ned, hvor han vilde bygge op, og tilsidst kun ved at dø frivillig naar det Maal, som hans Sjæl under en livslang Kamp har higet efter: at blive Norges Velgjører. Sigurd skildres først i Ungdomskraftens hele Overmod; ham, den stærkeste i Landet, skal alle ære; hvor han gaar frem, skal der være Fred, skal Lov og Ret herske — men op maa han, »op paa Fjældet«. Saa faar hun at vide, at han er Magnus Barfods Søn. Strax falder der Klarhed over den dunkle Magt i hans Sind; han føler, at59

hans Kald er en Konges. Som han staar og gaar, er han rede til at gaa til Kongen, sin Halvbroder, og fordre sin Fædrenearv, det halve Rigel Tanken om Borgerkrig og deraf følgende Ulykker standser ham. Men ud maa han for at søge Ære og Magt; som Høvding paa et Langskib, hvis svulmende Sejl skinner over Skoven som et Snebjærg, drager han paa Korstog. — Af Stormen drives han op paa Skotlands Kyst og bliver en Tid i den skotske Konges Tjeneste, deltager paa Orknej-øerne i Jarlernes Broderkrig, drager atter paa Korstog, men kommer tilsidst tilbage for med det gode at gjøre sin Ret gjældende. Haanet og svegen hævner han sig ved Brodermord og raser siden med Mord og Brand over Landet. Han havde »hørt det ondes Ekko i Naturen og kunde ikke mere holde op at raabe.« Da kommer det afgjørende Møde ved Holmengraa mellem ham og hans Fjender. Natten før Slaget opdager han, at"han er forraadt, at hans halve Hær er i Færd med at svige ham. Storslaaede er de Ord, i hvilke han »for første Gang taler Sandhed med sig selv«. Mellem den Stund, da han først følte Kongeblodet svulme og brænde i sine Aarer, mens han stod paa Klippen og saa ud over det blaa Hav, hvor Korsfarernes hvide Sejl vinkede til Ære og Guld, og dette Øjeblik, da han i Nattens Ensomhed udbryder : Hertil og ikke længere! — ligger atten Aars Kamp, under hvilken intet af det store, han har villet, er blevet udført. Endnu kan han flygte, men hvorhen, til hvad? »Nu samler jeg ingen Hærmagt mere i Norge--Hid og ikke længre? — Sigurd, nu er Enden.« Men et kan han endnu gjøre for dette sit elskede, skjønne Land: dø. Kun ved sin Død kan han igjen skjænke Norge Frelse og Lvkke; Pligten har for ham al Tid været en60.

bydende Magt, at dø er nu hans sidste Pligt, og i Døden soner han, hvad han har forbrudt. Og da hans Moder bønfalder ham om at leve, at følge hende til Klostret og finde Fred, svarer han: »Did kommer jeg ikke forbi mine Pligter, men gjennem dem.«

Middelalderen er en tung Tid. Over dens Aand og Folk hviler en Tyngsel, som ogsaa har præget disse Skuespil, hvis Betydning Bjørnson, som oven for nævnt, mener skulde være at virke opdragende paa Folket.

Derved, at det lærer at kjende og se sig selv paa forskjellige Trin af sit historiske Liv og i nogle af sine mest udprægede Personligheder, faar Folket Klarhed over sig selv, sine Kræfter og Anlæg, faar Tro paa sig selv, bliver saa at sige bevidst Ejer af sig selv. Netop denne Klarhed og dette Kjendskab til sig selv er den Løftestang, som hæver den knugende Tunghed, og Folket rejser sig friere og gladere og gaar til sit Arbejde i Nutid og Fremtid med Mod og Fortrøstning. Saaledes bliver Digteren Folkeopdrager. Bjørnson siger selv, at Digterens Kald

„ — - - — — profetens er

og helst i nøds og fødselstider,

hvor den, som strider og som lider,

hans tro gir idealets skær.

Tit fortids kæmper er ham nær;

da fylker han den nye hær,

og fræmtids håb

omsuser ham

med spådomsråb

i billedham."

I en Tale 1869 siger han ogsaa: »Vi ejer ingen større tanke end den at gå tilbage til vore fædres første ævner og idrætter og derpå at følge61

vejen bent til i dag, så vi kan vide, hvad vi skal fortsætte og hvad vi ikke skal fortsætte. At gå til møde med vore fædre er at gå til møde med os selv, det er at føie vort eget ansvar.«

Fra denne Tid af Bjørnsons Digtning findes ogsaa to Skuespil, som behandler andre Emner, »Maria Stuart« og »De Nygifte«.

»Maria Stuart« (1864) er det eneste verdenshistoriske Emne, som Bjørnson har behandlet.

Maria Stuart er et Skuespil fuldt af dramatisk Liv og Kraft, og Handlingen udvikler sig rask og kraftigt. Paa Scenen har det gjort og gjør vedblivende stormende Lykke.

Maria Stuart skildres paa Højden af sin Skjønhed, endnu i Lykkens Dage, skjønt disse allerede begynder at lakke mod Enden, og den sikre Grund begynder at glide bort fra hendes Fødder. Man ser hende ile stadig længere og længere ud i Fordærvelsen, til hun endelig tvinges til at kaste sig i Bothwells Arme, og hendes Dom derved uigjen-kaldelig skrives. Hun er fremstillet ikke som den letsindige, men som den kyske, ubevidst lokkende og bedaarende; hun er glødende og paa samme Tid kold; uimodstaaelig drager hun enhver Mand til sig, men naar han udstrækker sin Haand for at gribe hende, støder hun ham bort. Gløden forvandles til Is, han vækker hendes Lede og Afsky. Et Øjeblik betages hun af Darnleys sværmeriske Kjærlighed, saa vækker hans Svaghed og Uselvstændighed hendes Foragt. Bothwell kommer; hans raa Kraft er for hende som en frisk Fjæld-vind i de pyntelige Gemakker; han er den stærkeste Mand, hun har kjendt. Hun ser i ham sin sidste Støtte: Bothwell er som Hævnen; Hævnen er Bothwell; dog bliver det ham kun ved Overrumpling muligt at vinde hende.62

Den virkelige Maria Stuart finder man ikke i dette Digt; man finder en idealiseret, ganske vist vaklende, men ikke Historiens skjønne, grumme, letsindige, overlagt falske Kvinde.

G. Brandes siger om dette Skuespil, at alle Personerne deri er Psykologer, som studere hverandre, afhandle hverandres Natur og experimentere med hverandre. »Men medens alle disse Mennesker tænke som Psykologer, tale de alle som Digtere, og denne Diktionens digteriske, næsten Shakespearske Pragt, der er saa sand, fordi Renæssancetidens Mennesker gjennemgaaende tølte som Kunstnere og udtrykte sig som Poeter, forhøjer den Tiltræk-som udgaar fra Hovedkarakternes dybe Originalitet. «

I >l)e Nygifte« er det ganske vist ikke Bjørnsons Mening at vise et Ægteskab, hvor Kjærligheden — ved Hjælp af hensigtsmæssig anbragt Skinsyge — kommer efter Bryllupet. Kjærligheden — Lauras Kjærlighed — er vel tvært imod netop Udgangspunktet for det hele. Men denne Kjærlighed er endnu i Knop, er den unge Piges, ikke Hustruens, har ikke naaet til at blive, hvad den skal blive, det afgjørende, Vendepunktet i hendes Liv. Laura er efter Bryllupet stadig mere Datter end Hustru og dette vil hun blive ved at være, saa længe hun bliver i Hjemmet. Ved at beraabe sig paa Lovens Magt vinder Axel Sejr, idetmindste udvortes; men Sandhed er det, at Loven aldrig kan løse Livets Gaade; Kjærligheden spirer ikke, hvor- man som en Pligt fremholder Budet: Du skal. Endnu efter et helt Aars Forløb er Axel ikke kommen længere end den første Aften, vi ser ham. Det gamle forsvandt ikke i de ny Forhold; det fulgte med; det er ikke Axels Hustru, som sidder i hans Hjem, det er Amtmandens Datter.«3

Og for at løse Knuden griber en tredje Person ind, bliver Mathilde den frelsende Magt ved en fint anbragt Komedie i Komedien; det er hende, som hjælper Axel til virkelig Sejr. Men hun bliver samtidig den, som vinder den stærkeste Sympathi; hun er et smukt Billede af kvindelig Forsagelse, og det tragiske i hendes Liv ligger i Ordene: »Kjærligheden er al Tid en Indvielse, om ikke al Tid til det Samme.«

VII.

I Bjørnsons følgende Digtning mærkes lidt efter lidt et Omslag, som stadig vedbliver, indtil han omsider staar med en væsentlig forskjellig Livsanskuelse. De praktiske Ideer drager mere og mere hans Interesse til sig; Børssvindelen, Pressen, fremfor alt den republikanske Styrelsesmaade har han fremstillet i »En Fallit«,

»Redaktøren« og »Kongen«. Her skildrer han dog ikke alene Livet, som det er, men fremstiller ogsaa Idealet: hvorledes det burde være. Derved hæver han sig over de fleste af vor Tids moderne Forfattere; han kan ikke lade sig nøje med koldt at hudflette Tidens Fejl; han brænder af Lyst til at afhjælpe dem og at føre Menneskeslægten fremad i Udvikling, til Lykke. Men den Vej, hans Tanke afstikker, er ikke længer belyst af Kristendommens varme og evige Sommersol, men af den moderne Tænknings kolde, ustadige Stjærneskær. Ja, et Par af hans aller seneste Arbejder (»Støv«, »Over Ævne«) er direkte rettede imod visse Sider af Kristendommen. Dog varede det adskillige Aar,(i-t

inden Bjørnson bestemt udtalte sig imod sin fordums Tro, og i disse bevæger hans Digtning sig hovedsagelig paa de sociale og politiske Spørgsmaals Omraade.

I *En Fallit« blotter han, som tidligere nævnt, Børssvindelen, det ligefrem uhæderlige i Forretningslivet, i Spekulation med andres Ejendom, med betroede Penge. Han viser paa samme Tid det storslaaede i at have Mod til at staa frem som en ødelagt, men hæderlig Mand, som ofrer Skinnet for at trække sig tilbage til en fordringsløs Stilling og med fast Grund under Fødderne blot arbejde paa at gjøre Ret og Skjel og dø med et hæderligt Navn.

Den Sjælekamp, han skildrer i Scenen mellem Konsul Fjælde og Advokat Berent, er et glimrende Bevis paa hans skarpe Blik for Menneskekarakteren, hvis Fejl og Svagheder han drager frem for Lyset uden nogen Sinde at overse dens gode Sider. Han viser tvært imod, hvorledes det gode sejrer i Kampen, »skjønt Hjærtet vaander sig ved at slippe det, hvortil det er bundet, selv om det er en Løgn, og kalder det Ydmygelse, som er vor Sjæls Oprejsning.«

I >Redaktøren* retter Bjørnson sin Harme mod Pressen, som i Partiinteresser gjør enhver Modstander til en ærgjerrig Skurk, en halvgal eller en Dumrian. Kun den, som har faaet »al mæn-neskelighed i sig rigtig dræbt«, den som kan »blive rigtig til gagns stendød« dur til Politiker. Saaledes er den hjærteløse politiske Ufordragelighed. Og for dette bærer Pressen et umaadeligt Ansvar. Og alle de, som »vil være udenfor«, som af Fejghed ikke vover at tage bestemt Parti, som misbilliger det hensynsløse, det usande, men af Frygt for Skandale ikke vover at tale ud, de er med-65

ansvarlige. Den, som skriver i et Blad, han selv anser for daarligt, holder det — eller lader sin Portner holde det — han yder dét onde Hjælp; det er let at le, saa længe det gaar ud over andre; da regner man det ikke saa nøje med usande Beskyldninger; men træffer de en selv, saa faar man at føie, »hvor det dog er anderledes at læse grov-- heder om andre æn om sig selv«.

Her har ogsaa Bjørnson tegnet en af sine aller skjønneste Kvindeskikkelser, den blide og dog stærke og modige, fremfor alt trofaste blaa-øjede Gertrud; Scenen mellem hende og hendes trolovede, da hun giver ham sin Ring som en Paa-mindelse om under al »styg Forfølgelse« at være kjærlig, er betagende smuk.

»Den blinker. Det er jeg, det, som græder, hvis du er hård og glemmer mig og dig--«.

Harald: »Jeg skal bære den! Den skal blinke ind i mit liv med sin rene glans«.

»Redaktøren« er i bogstavelig Forstand en Figur greben ud af Virkeligheden; derfor vakte ogsaa dette Skuespil en Storm af Harme fra det mod Bjørnson fjendtlige Parti i Norge. Dybest griber denne Digtning, fordi man føler, at Forfatteren lever med i det, at han selv har maattet gjennemgaa den politiske Forfølgelse, han skildrer, at han mere end én Gang har følt »sin Sjæl saaret«. Hans Harme over de låve Presseforfølgelser er lynende, og dog staar han ogsaa i dette Arbejde som den, der er »så stærk, at han har råd til at være kærlig.«

»Kongen« er et helt og holdent politisk Program. Her lægger Bjørnson sine republikanske Tanker fuldt ud for Dagen. Ikke nok dermed, han klæder dem i en Form, udtaler sine Tanker paa en Maade, som bringer dem til at slaa Bod og

voxe, hvor de falder. Da Bogen udkom 1877, var det stærkt paa Tale, at den skulde beslaglægges. Det skete ikke og havde sikkert ikke hjulpet den Sag, en saadan Fremgangsmaade skulde bidrage til at fremme — det er jo en

Kjendsgjerning, at netop naar en Bog sættes i Ban, faar den sin største Magt — den Tanke, den havde vakt, havde man i alt Fald ikke kunnet beslaglægge. Og-Tanken i Bogen er den, at Kongedømmet er forkasteligt og bør vige Pladsen for Republiken. Det konstitutionelle Kongedømme hviler paa en Løgn, Løgnen gjøres herved til Institution. Derved gjør det Skade og udbreder en aandelig Smitte i Landet. Det er omgivet af falsk Glans; Guld, Glimmer og Ordner omgive det som en Tryllekreds. Dette drager en Luxus, en Overdaadighed med sig, som trænger videre ned til alle Klasser. Den Religion, Kongen skal bekjende sig til, er bestemt i Grundloven, og Følgen bliver — ingen Religion. Dog skal han ved højtidelige Lejligheder give sig Skin af at have en saadan: »længre fræm, min gut, folket må se sin vordende konge bede!«

Kongen er den mest ufri Mand i sit Rige; han kan ikke gifte sig med den Kvinde, han elsker, hvis hun er indfødt eller borgerlig. Og »ingen kan tænke med sit folk, som lever afsondret fra det i et stort slot hos en fræmmed prinsesse. Der leves ikke nationalt bag et kurrende hof i udenlandsk ceremoniel.«

Videre: Kongedømmet skal være arveligt; kan et Kald være dette? Nej. Lige saa lidt som en Digter- eller Konstnerbegavelse kan arves. Og siden Staten, Institutionen, har frataget Kongen alt det, som »kunde bygge sanhed op i ham«, Venskab, Kjærlighed, Religion, Kald — saa tager man ogsaa Ansvaret for hans egne Handlinger fra67

ham. Og imidlertid skal man ved Smiger, Ros og ydmyge Talemaader dække over, at man har berøvet ham alt. . . Og for rigtig at sætte Kronen paa Værket udstyrer man det hele med »begrebet »hællighed«. Det ænder i guds-bespottelse«. Derfor maa Kongedømmet falde; »ti det er dog ikke nødvendigt for et folk på dets evige tog mod sanhed at marchere med en løgn i spidsen«. Men kan det da ikke lykkes at frigjøre Kongedømmet fra Kongen? Bjørnson udtaler selv Ordet: »hils kristendommen fra mig, at den bør have et øje med kongedømmet; den bør plukke løgnen af det, ikke følge til kroning i kirke, som en abe følger en påfugl.« Men Ulykken ligger i, at Kristendommen ikke er levende; den har lagt Idealerne paa Hylden og lever i Steden for paa Dogmer og Former; Kristendommen, de kristne, maa prøve paa at blive Samfundets Salt; da først vil de kunne faa Magt med Løgnen i det saakaldte kristne Samfund; først da vil Kristendommens Idealer blive til Sandhed; thi »kristendommens idealer bærer til himlen, når de først er virkeliggjorte her.«

Det er for øvrigt mærkeligt, hvorledes Bjørnson i dette Drama atter beviser Sandheden af sine egne Ord, naar han siger, at han al Tid »mener Sag« og ikke Personer. Helten i Skuespillet -Kongen« er fremstillet med den varmeste Sympathi; Bogen er et Skrig om Retfærdighed i Menneskelighedens Navn imod det, at et Menneske berøves sin Frihed og sin Værdighed som Menneske for at blive Offer for en Institution.

Samme Aar udkom Fortællingen »Magnhild«. I alle sine Fortællinger fremhæver Bjørson stærkt Ungdommens Længsel efter at naa sit Maal og betoner tillige den enkeltes Opgave. Stærkest

5*68

træder dette frem i »Magnhild«. Da hun alene bliver frelst fra et Sneskred, som dræber alle hendes nærmeste, hører hun for første Gang Ordene: hun maa være bestemt til noget. Fra nu af lyder det bestandig siden med spørgende uklar Magt i hendes Indre: hvad er jeg bestemt til, hvori bestaar min Opgave? Hendes Liv hen-gaar vanemæssigt, umærkelig er Overgangen fra Barn til Kvinde, viljeløs lader hun -sig lede ind i Ægteskabet med en Mand, som hun ikke elsker, men som hun kommer til at afsky; dette Ægteskab er dog mere »adoption end giftermål«. Og her opstiller Bjørnson for første Gang Spørgsmaalet om Usædeligheden i et Ægteskab uden Kjærlighed. Lige saa varmt som han kan skildre den ægte-skabélige paa gjensidig Kjærlighed og indre Harmoni byggede Lykke, lige saa bestemt paapeger han det Misbrug, som begaas ved Tvangsgiftermaal, og det berettigede i at bryde et saadant usandt Forhold. Det modbydelige træder her saa meget klarere frem ved den højst ubehagelige Person, Skarlie. som Magnhild bliver gift med. Paavirket af Konstneren Tande, som hende selv ubevidst vinder hendes Kjærlighed, tror hun at opdage, at hendes Bestemmelse ligger i Musiken, Kunsten, som hun ogsaa til Slutning vier sit Liv til. Men medens hun søger efter og drømmer om denne æsthetiske Opgave, opfylder hun en ethisk; hendes Opgave er at være den rene og netop ved denne Sjælsrenhed at frelse andre. Ved den behersker hun sin Mand og frelser Naturbarnet Rønnaug; den løser Tande af hans uværdige Forhold til Fru

Bang, og skjønt han fatter Kjærlighed til Magnhild, hindres han af hendes Renhed fra at komme i et nyt uværdigt Forhold. Tande udtaler dette i sit Afskedsbrev til Magnhild, og i dette har sik-69

kert ogsaa Bjørnson^ udtalt sin Tanke rom »Opgaven« i den enkeltes Liv. »Vor Bestemmelse paa Jorden er ikke alene den, vi selv kjender, ikke alene den, vi tror er vort Livs Hovedsag. Da De, uden selv at vide det, gav mig en renere, højere Retning, fyldte De ogsaa en Bestemmelse, kjære Magnhild. Den var kanske liden; men kanske var den ogsaa bare en Hundrededel af en større, som De har øvet mod mange flere uden selv at

ane det.--— Uskylden i Deres Sjæl var i

Deres særegne Skæbne bleven til en Sædelighed, der hos Dem fremfor hos nogen, jeg har mødt, forkyndte sig som en Magt. Den var saa meget skjønnere, som den" ikke var sig sine Ytringer bevidst.«

Magnhild staar som" en mærkelig Modsætning til de Fordringer, Bjørnson i sine seneste Arbejder stiller til Kvinden eller rettere til det Middel, hvorved han mener, at hun kan naa op til højere sædelig Udvikling: Kundskaben. Magnhild er en ren, uskyldig Kvinde, men hun er det paa en ubevidst Maade; nu fordrer Bjørnson, at Kvinden, for at kunne stille sine sædelige Krav højt, skal være fuldt bevidst, opstiller Kundskaben og den ved denne skærpede Dømmekraft som. et ufravigeligt Vilkaar.

Denne turde dog vist være til ringe Nytte, hvis der ikke er en Hjærtets oprindelige Uskyld at bygge paa.

»Leonarda« (1879) er et ædelt, dybt gribende Skuespil. Bjørnson formaner her stærkere end nogen Sinde før til Fordragelighed og Overbærenhed med andre og til Varsomhed med Hensyn til forkastede Domme, grundede paa overfladiske Formodninger. Skarpt og som en tung Bebrejdelse mod Samfundet fremtræder Forskjelligheden i70

Dommen over en daarlig Mand og en »mistænkt tvetydig« Kvinde, en ryggesløs Mand, der er en velset Gjæst i alle Kredse paa Grund af sin Rang, og en ædel Kvinde, forsagende og heltemodig, hvis eneste Synd er at have brudt med denne lastefulde Mand, hendes Ægtefælle, men paa Grund af løse Rygter haanet og udestængt fra Selskabslivet. Det er første Gang, Bjørnson an-slaar de Strænge, som han siden har bragt til at gjenlyde saa kraftigt for vore Øren: samme Moral for Manden som for Kvinden. Men Digtets Hovedtanke forekommer mig dog at ligge i Ordene: »Et menneske skal dømmes — ikke efter hvad det har fejlet, men efter hvad det har nåt; ikke efter dets tro, men efter dets vilje til godt og sant«, og det milde, formanende Ord, som Forfatteren gjennem hele Digtniningen retter til os, er: vær fordragelige, vær overbærende!

Hermed er Bjørnson kommen til Vendepunktet i sit Liv og sin Digtning. De store praktiske Spørgsmaal, de ny Strømme udefra have revet ham med sig. Det synes mig, at han i sin Personlighed har forenet Wergelands og Welhavens forskjellige Opfattelser, han har stadig mere og mere omfattet alle de evropæiske Strømninger uden at vige en Tomme fra sin udprægede nationale Norskhed, han har gjort Welhavens evropæiske Tanker demö-kratiske.

I mange Henseender er hans Digtning herved bleven rigere, mere vidtrækkende og mere almenmenneskelig, hans Genialitet og Kraft har været i Stigen, hans Studier og Forskninger har udvidet lians Synskreds, men et har de store Bølgeslag71

bortskyllet — hans kristne Tro. Han staar nu paa det moderne Fritænkeris Standpunkt.

Om den egentlige Aarsag til Bjørnsons Overgang er der blevet talt meget og fremsat mange Gisninger. At den vakte baade Strid, stor Sorg og dyb Beklagelse blandt hans tidligere Sjæls-frænder, er en selvsagt Ting.*) Men at man ikke slyngede noget Anathema efter ham, der brød ud af Ringen, derom vidner »en af de mange« i følgende Ord (i Oplandenes Avis Nr. 19, 1879.).

--»For alt hvad De har været for os og

lært os, for hver tindrende Livstanke, De har kastet ud iblandt os, for hvert klart Indblik i vort Folks Ejendommelighed i den forgangne og nærværende Tid, for hver haabefuld Sang — for alt hvad Deres varme Kjærlighed til vort Folk har ladet Dem blive for os, takker vi Dem. De drager kanske nu for en Stund bort fra os

og fra Hjemmets Arbejde ud mod Højderne for at faa en videre Udsigt og

*) Bruddet mellem Bjørnson og hans danske Venner af den grundtvigske Retning var maaske det dybeste og langvarigste. Det var alt indledet ved hans Optræden paa Vennemødet i Kjøbenhavn 1872 (efter Grundtvigs Jordefærd), hvor haa bl. a. fremholdt, at vi burde „prøve at vinde broderlig og kristelig Kjærlighed til Tyskerne." Om denne Bjørnsons Ytring udtalte en af Talerne paa Mødet, at „denne Forsonlighcdspræken var en grov Fornærmelse af det danske Folk", og der førtes siden en ikke lille Pennefejde om det at „forandre Signalerne". Dette tilligemed Bjørnsons Tilslutning til Venstrepartiet i hans Fædreland bidrog til at aabne den Kløft, som Forandringen i hans religiøse Anskuelser fuldendte, og som i høj Grad fjærnede ham i al Fald fra dom, der da var Ordførere for den grundtvigske Kreds i Danmark. Den Tilnærmelse mellem Bjørnson og Højskolefolket i Danmark, som er indtraadt i den seneste Tid, ligger efter det Tidspunkt, hvortil denne Bog følger Bjørnson, og skal derfor ikke omtales her. O. A.72

vi er saaledes tvungne til at undvære Dem'. Men skulde det store, vide, uendelige til Slut vise sig at være en uendelig Tomhed, hvori Deres Sjæl fryser, Deres Spørgsmaal forsvinder, og Gud ikke svarer — kanske da hans Svar kunde faas i det lille, De forlod, i den Tro, det Arbejde, den Kamp, den Sang, med og i hvilken vi drage frem i det fjærne. Kom da igjen, kjære Bjørnson, og velkommen skal De altid være iblandt os.«

Mere, end nogensteds gjælder det om denne Sag: dømmer ikke! Intet Menneske har Ret til at bebrejde et andet Menneske, at han drives til at søge og søge, tror at finde, men atter drives videre. Vist er det, at i alt, hvad Bjørnson siger, staar der en Mand bag Ordet; han udtaler altid sin faste Overbevisuing, saadan som den er i dette Øjeblik, og hvilket Menneske kan gjøre mere? Det uafviselige Krav, han stiller for alle Menneskelivets Forhold, er Sandhed. Selv drives han i sin Søgen efter Sandhed videre og videre, og det er næppe troligt, at han bliver staaende paa sit nuværende Standpunkt. En Mand med Bjørnsons Rastløshed kan ikke stanse. Han »maa vidre kjøre«. Han tir som Tindebestigeren; af brændende Længsel efter at finde ny Udsigter bestiger han Fjældtoppen, men naar han er kommen op og har fyldt sin Sjæl med den Skjønhed, han kan overskue herfra, lokkes han af en ny Fjældtop, som synes ham at naa højere op, og hvorfra han saaledes har Grund til at vente sig endnu større, endnu mere afvexlende Billeder, og saaledes videre og bestandig videre. For den kristne er Kristendommen den Højde, hvorfra der aabner sig den videste og klareste Udsigt over Menneskelivet. Fra Moses's Skildring af Skabelsens kaotiske Urtilstand til Johannes Aabenbarings henrykte Blik ind i Evig-73

heden gjennemløber Aanden alle Skifter paa Menneskelivets Bane. Bjørnson har forladt den for en anden, hvorfra han synes, han kan aande friere og se længere — men hvem ved? Det kunde jo være, det var en Fejltagelse. Man tager jo saa let fejl af Højder og Afstande i Fjældegne. Kanske han til sidst skal gjøre den Erfaring, at (fen Bjærgtop, som han i sin Manddoms bedste Dage besteg og atter forlod, dog er den højeste, at Luften dér dog er den reneste.

Man har vistnok Ret til at udtale sin Tanke herom, men sande er og bliver de Ord, som for et' Par Aar siden udtaltes ved Mindet om en af Sveriges ædleste Sønner1): »Det er det fri Men neskes Ret at bestemme sin Dom, naar det er lykkedes ham at erhverve Sikkerhed for sin Tanke, inen det er ikke noget Menneskes Ret at gjøre sig selv saa sikker paa sin egen Ufejlbarhed, saa vis paa sin Aands Evne til at opfatte Sandheden hel og holden, set fra alle Sider, saa man kunde være berettiget til at fordre, at hvert eneste andet Menneske skal opfatte Sandhedens Lære aldeles paa samme Vis, som man selv har opfattet den. Lyset fra Evighedens Verden bryder sig i mange Straaler, det skifter i alle Farver for de forskjellige Menneskers Blik. Sandhedens hele Dyb kan ikke gjennemskues af noget menneskeligt Blik, og til dets Bund naar ikke den menneskelige Fornufts Maalestok. Den som indrømmer dette, han har dermed udtalt den kristelige Taalsomheds Grundsætning.« Og Taalsomhed, naar det gjælder andres Anskuelser, er visselig noget, som enhver af os kunde have godt af at øve sig i, og det hvad

') Tale af Prof. Svedelius ved Afsløringen af "Wallins Mindesmærke den 30. Juni 1882.74

enten Talen er om de Mænd, der kalder sig Fritænkere og dog ofte ikke kunne bekæmpe et fanatisk Had mod andres Anskuelser (ikke en Gang en Mand som G. Brandes er fri for det) eller om de strængt rettroende, som ikke vil erkjende det gode og ædle, med mindre det iklæder sig deres egne fastslaaede Former. »Der findes

Kristne, som mener, at de fører Kampen mod Fritænkerne bedst og stærkest ved at sige saa meget ondt om dem som muligt. Men de rette kristelige Vaaben er og bliver dog altid Retfærdighedens og ikke Fanatismens. Og jo længere Fanatismen hidtil har ført Ordet, des nødvendigere bliver det at vise, at kristne Mennesker kan indrømme Fritænkerne deres Ret. Jeg har en Følelse af, at vi ikke kommer længere, før end vi har gjort dette. Jeg tror ikke, det skal lykkes os at drage Fritænkerne til Regnskab med den tilbørlige Kraft, naar de berøver os vor Gud, før énd vi har indrømmet dem, hvad der tilkommer dem som Mennesker.«1)

At Kristendommen, eller rettere sagt de kristne selv, for en stor Del er Aarsag til, at Bjørnson har forladt deres Kreds, kan man vel have Ret til at antage. I hans Arbejder forekommer ofte mismodige Udtryk, som lidt efter lidt stiger til Harme og Uvilje. Saaledes lader han i »Redaktøren« Repræsentanten for Folket, den trohjærtig uryggelige Bonde Håkon sige til sin Broder, den af politisk Forfølgelse forpinte Halvdan Rejn:

»Eg trur inkje, her verd betre, fyr kristendomen verd betre. No tenkjer kvar man berre på seg

') Christopher Bruun: „For frisindet Kristendom". Nr. 3. 188B.75

sjølv og på det, som ser ut.« Hvorpaa Halvdan svarer :

»Ogsaa Kristenfolket søger kun sig selv, det vil sige: Magt. Lighed, Frihed staar de imod.« Endnu skarpere og bitrere lyder dette i »Kongen«, f. Ex. da Bjørnson lader Kongen udbryde: »og jeg, som tænkte, at i Kristenfolket fik jeg en Gang

mine Forbundsfæller, mine Fortsættere.-—

Jeg tænkte, Kristenfolket vilde en Gang storme de store Løgnbeholdere i det moderne, saakaldte kristne Samfund — — — jeg tænkte, Kristendommen en Gang vilde prøve paa at blive Samfundets Salt.«

Det staar for mig, som om Bjørnsons virksomme, vældige Aand har følt sig bunden og trykket indenfor de snævre Skranker, som Slaphed og Ligegyldighed har bygget i det kristne Samfund. I et Svar1) til Christopher Bruun, som havde hævdet Kristendommens forædlende og frigjørende Indflydelse gjennem Tiderne, siger han blandt andet: Jeg tror det har været og er til ikke liden Skade for de kristne, at man kritikløst har tillagt Kristendommen Æren for alt godt og stort iblandt os. Derved har de kristne vænnet sig af med at arbejde sammen med andre; derved er de bleven dygtig hovmodige over sig selv og sin Sag paa andres Bekostning, derved har de svækket sin Aarvaagenhed, sin Ansvarsfølelse, sin Kappelyst, derved har de lært Folket at sætte sin sædelige Maalestok for lavt.« Nogen Sandhed ligger der uden Tvivl i Ord som disse, ellers havde vel næppe Folkenes aandelige Kraft, som jo Digterne og Forfatterne saa væsentlig er Bærere af, sau almindelig vendt sig bort fra Kristendommen. Dog

') Verdons Gang Nr. 152. 1884.76

synes Anklagerne at glemme, at de Fejl, de klager over og harmes over, snarere hidrører fra manglende Kristendom end fra en Mangel i Kristendommen selv; det er blot et Bevis for, at denne saa ofte bæres frem af svage Personligheder. Men dette stiller en alvorlig Formaning til det kristne Samfund om at tage Haand med i Tidens Spørgsmaal og søge at løse dem paa kristen Grund, i Steden for at overlade alle ny Foretagender paa Frihedens og Fremskridtets Vej til Fritænkerne.

Bjørnson taler aldrig med Haan om Kristendommen; han nærer Ærbødighed for den, ogsaa efter at han har forladt den. Vistnok søger han endnu at bekæmpe den, eller rettere at bevise dens Uholdbarhed, ligesom han uden Tvivl anser det for sin Pligt at bekæmpe enhver Ting, om hvis Urigtighed han er overtydet. Men han gjør det ikke, fordi han, som en svensk Forfatter, Nils Erdmann, nylig kategorisk erklærede, »hader« Kristendommen; dertil nærer han virkelig i Grunden for stor Sympathi og for stor Agtelse for den. Han gjør det, fordi, som han selv en Gang har udtalt, hans Sjælsretning er at tro, og han tror, at alt er i Udvikling. »Men hvad Videnskaben har bevist er en Fabel, maa jeg give Slip paa«, og paa »Videnskaben« har han frem for alt stor Tro; det er til den, han i flere af sine senere Arbejder appellerer. Bjørnson er af den Anskuelse, at Videnskaben — om'det er andet end et muligvis ret talrigt Parti indenfor Videnskaben, er vel et Spørgsmaal — har fordømt Kristendommen som

absolut Religion; derfor beholder han Videnskaben og giver slip paa Kristendommen. En Mand som Bjørnson kan ikke hade og foragte det, som han en Gang varmt har elsket. Det er ikke ret længe siden han i Anledning af en Ord-77

vexel om hans saakaldte »Signalforandring« skrev: »Blandt Grundtvigs Venner har jeg set de elskeligste, bedste Kristne, og i denne Kreds er det mig endnu i Dag kjært at færdes.« Men hvad han hader og hudfletter, er den i Kristendommens Kaabe hyllede Slaphed, Hykleriet, de trange Former. Ikke des mindre stiller han Gang efter Gang indtrængende og varme Opfordringer til kristne Mænd og Kvinder om at forene sig med Fritænkerne i Arbejdet for Menneskelighed og Retfærdighed, hvad enten det nu gjælder Kvindens Stilling,1) Nævningeretters Indførelse2) eller andet lignende, kort sagt, at lade deres Kristendom trænge ind i det virkelige Liv i Steden for, som Præsten i »Kongen«, blot qt »undersøge det indre Menneske.«

Og det er vist og sandt, at Thomas Rendalens Ord (i »Det flager i Byen og paa Havnen«): »der var ingen Hjælp, han saa stærkt ønskede, som alvorlige Kristnes«, godkjendes og understreges af Bjørnstjerne Bjørnson.

VIII.

___I 1880 foretog Bjørnson sammen med Ole

Bulls Enke — han havde kort i Forvejen i Bergen holdt sin herlige Tale ved Ole Bulls Grav — en Rejse til Amerika. Derfra skrev han Breve til det norske »Dagbladet«, i hvilke han skildrede Forhold og Tilstande i Amerika, Arbejderforholdene, Kvindespørgsmaalets Standpunkt, de religiøse

>) Verdens Gang 1884, Nr. 152.

2) Verdens Gang 1885. Nr. 20.78

Forhold, m. m. I et af disse Breve skildrer han gribende sin Længsel efter sit skjønne Hjem i Gausdal; det var hans lille Datters Fødselsdag; han havde været paa en lang Kjøretur og bag hver Busk troede han at se et lille lyslokket Hoved titte frem. — Ved Hjemkomsten til Norge hilstes han med Jubel, der flagedes baade »i Byen og paa Havnen«. Efter at have været hjemme nogen Tid og deltaget virksomt i det politiske Liv, flyttede han til Paris, hvor han siden har været bosat.1) Efter en fleraarig Tavshed har han i forholdsvis kort Tid udsendt en hel Række storartede Arbejder.

I to af disse er det Kristendommen, som Bjørnson har taget under Behandling, nemlig den lille Fortælling »Støv«, som oprindelig fremkom i »Nyt norsk Tidskrift«, og Skuespillet »Over Ævne«.

Den første, et lille Kunstværk med glimrende Naturskildringer og udarbejdet med fin psykologisk Iagttagelse, gaar ud paa at reducere den kristne Tro til en Illusion, en Vildfarelse eller et skadeligt Blændværk, som slapper og døver Sjælen, hæmmer dens Udvikling og gjør den uduelig til det virkelige Liv. Fortællingens Hovedperson, Fru Atlung, har i Anledning af, at hendes Mand vil sende deres Børn i Skole, i et halvt Aar bedt til Gud, at hun maa faa Lov at beholde sine Sønner, »bedt ham uendelig og i den Tid ikke om noget andet. Hun vidste, at hvad man bad om i Jesu Navn, det skulde gives.« En Vinternat farer Børnene vild i Skoven og kommer i Livsfare; greben af dette tillader hendes Mand dem at blive i Hjemmet. Dette anser Fru Atlung for at være en Bønhørelse og en Tilskikkelse fra

') Indtil Efteraaret 1887.

O. A.79

vor Herre. Imidlertid bliver baade hun og Bør-nenene syge; da faar hun den Tanke, at hendes Bøn om at slippe for at skilles fra Børnene, skal høres paa den Maade, at de skal følges ad i Døden; dybt rystet som hun bliver ved denne Tanke, bliver den Aarsag til hendes Død, mens Børnene kommer sig.

Hermed vil Bjørnson vise, at hendes Tro paa Gud, paa Bønhørelse, var en tom Indbildning. Men den Tro, han skildrer, er næppe den kristne; thi ingen virkelig kristen indbilder sig vel, at Gud nødvendig skal staa paa Pinde for at opfylde alle mulige Ønsker og Forlangender, en kunde falde paa at komme med. Bønnen i Jesu Navn er vel

alene den, der gjennemstrømmes af Jesu Aand: »Fader, ske ikke min Vilje, men din I«

Den Harme, som Bjørnson i flere foregaaende Arbejder har udtalt mod Slapheden hos de kristne, vender han her mod Kristendommens Anvendelse, idet han siger om den Ting, at fortælle Børn om det evige Liv og dets Herlighed: »det forstyrrer Virkeligheden for dem og er det samme som at forstyrre Ævnerne. Naar de lærer Børnene, at Livet her er ingen Ting mod Livet hisset, at det at være synlig er ingen Ting imod at være usynlig, det at være Menneske ingen Ting imod at være Engel, det at leve ingen Ting imod at være død, — saa er det ikke Vejen til at lære dem at se rigtigt paa Livet, eller til at elske Livet, faa Livsmod, Arbejdskraft, Fædrelandskærlighéd.« —

Jeg tvivler dog om, at denne Fremgangsmaade er synderlig almindelig uden maaske hos Pietisterne med deres sygelige Længsel bort fra denne Jammerdal og deres Mangel paa Ævne til at se Guds Hensigt med Livet hernede.

»Over Ævne« er et Skuespil af overordentlig80

Skjønhed. Saa ren en Poesi, saa krystalklar en Lyrik har Digteren næppe nogensinde før frembragt. Alt hvad Bjørnson har kuunet. sammenfatte af rent, elskeligt, kjærlighedsfuldt, har han brugt til Fremstillingen af den Skikkelse — Præsten Sang — i hvem han vil vise os en virkelig sand, troende kristen. Han er saa skjøn, saa ren, og frem for alt — saa uvirkelig; »bare bare Godhed, bare bare Opofrelse«. Langt borte fra det virkelige Liv, i en Natur, som er »udover alle rimelige Grænser«, øver han i Kraft af sin Tro Mirakler, helbreder syge, helbreder alle undtagen sin Hustru, som uagtet sin Kjærlighed til ham er fyldt af Tvivl; just derfor har hans Bøn ingen Magt. Det store Tegn mislykkes, det, da han alene i den nys ved et Under fra Fjældskreddet reddede Kirke, om hvilken en Skare af Troende har draget en »Bønnekjæde«, skal ved sin Bøn, under Klokkernes Lyd, betvinge hendes Sygdom; hun dør og han staar tilbage med et tvivlende, usikkert »eller — eller«?

Hvad Bjørnson har villet udtrykke, er vel omtrent dette: Kristendommen fordrer et Liv over og udenfor det naturliges Grænser; hvo der ikke tager Kristendommen paa den Vis, han er ikke kristen. Sang tager Kristendommen paa den Maade og prøver paa at leve derefter; det mislykkes for ham, og det maa mislykkes for enhver kristen, thi Kristendommen er »over ævne«, altsaa er den unyttig for Menneskene, den er en Vildfarelse.

Bjørnson forsøger her at knuse Kristendommen; han rammer den ikke engang. Kristendommen er ikke en Mirakeltro, som opløses, efterhaanden som Kjendskabet til Magnetisme og Nervekraft stiger. Kristi Opgave paa Jorden var heller ikke at gjøre Mirakler men at løfte Byrden af Men-81

neskehedens Skuldre, at rive det Forhæng bort, som skjulte Himlen, og bygge Bro mellem-Himmel og Jord, han som selv er Vejen og Sandheden og Livet. Derved har vort jordiske Liv faaet Evighedens Stempel, faaet -udødelige Kræfter, og vor Opgave er at leve vort Liv til Guds Ære og i virksom Kjærlighed til ham og Menneskene. Dette er Kristendommens sande Mirakel, er »Velsignelse« og ikke »Forfærdelse«. Det er ikke Kristendom at helbrede den syge ved Bøn og Haand spaalæggelse — Kristendommen forbyder os ikke at bruge Læge eller Lægemidler — men at lære ham aandelig at vinde Sejr over sin Lidelse ved Hengivelse i Guds Vilje og Tillid til hans Kjærlighed, at, tænke med den store finske Digter: »Herren pröfvar blott, han ej förskjuter.«

Det turde ogsaa være en Fejltagelse, at man nødvendigvis skulde behøve Undere, Mirakler for at tro. »Alle, som saa det, troede«, siger Biblen, og Bijørnson fremdrager dette med en vis Vægt. Ja vel, men hvad troede de? Ikke — i det mindste ikke alle — at Kristus var Gud, »thi«, sagde de, »han uddriver Djævle ved Djævelens Hjælp.c I vore Dage vilde man rimeligvis sige: »Det er Nervekraft og Magnetisme.«

Med Hensyn til Troen paa Mirakler vil jeg i øvrigt anføre nogle Ord af Farrar1): »I alt hvad Trossager angaar, maa det for enhver af os »være saare lidet at dømmes af nogen menneskelig Dag.« Guds Røst er det og ingen anden, som med den indre Overbevisningens Magt i vore Hjærter og Samvittigheder skal sige os, hvad vi bør tro og ikke tro. Guds Dom er det og hans alene, som vi skal staa eller falde for. Vi har ikke nogen

') F. W. Farrar: „Jesu Liv".

Ret til at bryde Staven over deres Kristendom, som forkaster Miraklerne, lige saa lidt som de paa deres Side har Ret til at beskylde os, som tror paa Miraklerne, for at være enten Hyklere eller Taaber. Jesus har befalet alle Mennesker, hvad enten de bekjender eller fornægter ham, at øve Mildhed og afholde sig fra at dømme hverandre; og hvad baade den, som tror paa Mirakler og den som ikke tror paa dem, kan gjøre, er: roligt, maadeholdent, ærligt og oprigtigt — vel vidende, hvilken samvittighedsfuld Behandling disse Æmner fordre — at give Grunde for den Tro, han bærer i sit Hjærte.«--

»Over Ævne« gjør et Indtryk som en gammel katholsk Legende; den fremstiller en Kristendom af samme Beskaffenhed og med samme Slags Overnaturlighed, som udtales i Middelalderens Munkesagn; den gjør Indtryk af ikke apostolisk men Munkekristendom; man indaander hele Tiden Middelalderens Luft. Men ingen Haan, intet Had skimtes nogensteds; man kunde fristes til at sige: tvært imocl!

Bjørnson har ogsaa udgivet et Værk i lignende Retning efter Amerikaneren Waite: »Hvoiira stammer Miraklerne i det ny Testamente?« Dette er imidlertid blevet grundig gjendrevet, bl. andre af V. Ullmann i: »Vore Evangeliers Ægthed, Svar til Bjørnson.«

Disse Arbejder viser, at hvor stor Bjørnson end er, hvor højt han end naar, noget er der dog, som er større, og til dette har han ikke magtet at hæve sig. Som han selv siger i Fortællingen »Ørneredet«: »Det er godt, at noget hænger saa højt, at ikke alt Folket kan naa det«, — i det mindste naar der er Tale om at storme Himmelen for at rive den ned.sa

Som man kunde vente, griber Bjørnson mægtigt ind i Tidens mest brændende Spørgsmaal; han skildrer træffende Tiden med dens Dyder og Laster; Spørgsmaal, som andre har behandlet alene fra Haabløshedens Synspunkt, optages paa ny af ham og udvikles med en Kraft og et Talent, med en Frimodighed og en Livsfriskhed, som udøver en særdeles sund Virkning netop i vor Tid, da Litteraturen er fuld af den trøstesløse Tanke, at hver Slægts Levnedsløb er uigjenkaldelig bestemt ved de foregaaende Slægters Synder og Fejltrin.

Det er Kravet paa lige Moral for Mand og Kvinde (ikke at Kvinden skulde synke ned til Mandens lavere Sædelighedsgrad, men at Fordringerne til ham skulde højnes) samt Spørgsmaalet om Arvelighedsloven som en uundgaaelig Skæbne, der i »En Hanske« og »Det flager i Byen og paa Havnen« fremstilles paa en saadan Maade, at ingen kan liste sig fra dem; det brænder sig ind i Sjælen med Fordring paa hver eneste en om indenfor sit Omraade at gjøre hvad han eller hun kan til, at Sædelighedskravet skærpes, fremfor alt, at Kvinden ikke længer maa lade sig nøje med, langt mindre finde Behag i den Godtkjøbsmoral, som Manden for sin egen Bekvemmelighed proklamerer.

Det er fremfor alt til de unge Kvinder, han vender sig, for at vække dem af den Bedøvelse, den Fornedrelse, hvori Kvindekjønnet for Tiden befinder sig. Han mener, at det bør være en be-stemt Fordring hos enhver Kvinde, at den Mand, hun vælger, skal være ren; lige saa lidt som en Mand vil vælge en falden Kvinde, lige saa lidt bør en Kvinde vælge en falden Mand. I en Tid, da Klasseforrettighederne mere og mere ophæves, maa ogsaa Kjønsforrettighederne forsvinde. Denne Tanke bliver ganske vist bestandig udtalt tydeligere,

men i Virkeligheden dømmes den faldne Kvinde helt anderledes end den faldne Mand. Og Kvinderne har selv stor Del heri: »De spør sandelig ikke efter, om deres forlovede har været gift før — se, der kom jeg til at sige »gift«? Du kan gå ut fra, han har været gift. Nu, hvorfor ikke?

Det gjør de andre piger.---Du har da været

på bal? Hvem er mest i vinden på ballerne? Netop de, som har noget, — nå, noget don Juanlystigt, omkring sit navn. De tar luven fra alle de andre! — — I regelen fåer de de allerbedste gifter!--Og i regelen blir de sandelig

gode ægtemænd også«, siger Riis, Faderen, til sin Datter, Svava, da hun vil slaa op med sin forlovede paa Grund af den Kundskab, hun har faaet om hans tidligere Liv.

Ægteskabet har en forædlende indflydelse. Og her er kvinnen i sit skønneste kall.

Svava. Man skulde virkelig tro, at ægteskabet var en højere vaske-anstalt for manfolk — — og at manfolkene kunde komme og kaste sig in i den, når de vilde."

Theorien om Hustruen som en »frelsende Engel« i Ægteskabet trænger til en grundig Indskrænkning. Ægieskab med en Mand uden sædeligt Liv og sædelig Alvor er en Fornedrelse for Kvinden, og hun har ingen Ret til forsætligt at medvirke til sin egen Vanære. Enhver Kvinde har Ret til at stille som Fordring: »Jeg vil gå tryg in til det hellige

ægteskab--og opdrage barn for min mans

åsyn. Men han skal være ærbar som jeg, for ellers pletter han mit barns hoved, når han kysser det, og vanærer mig.«

Alle Forsøg paa at faa Svava til at »slaa af« paa sine store Fordringer mislykkes. I Hovedscenen, den, hvorefter Dramaet har faaet Navn, siger Alf, hendes trolovede, at hans Ære kræver,85

at han ikke gjør nogen Undskyldning. Det er sin Fremtid, han er hende skyldig. At hun kan tvivle paa ham, krænker ham:--

„Jeg må i al ærbødighed forlange, at man tror mig på mit ord.

Fru Riis. Men om en kvinne under de samme omstændigheder kom og sa det samme, — hvem vilde tro henne ? — — Tro henne, når hun efter en slik fortid kom og forsikrede, at hun skulde bli en ærbar ægtefælle? — Hvorfor forlange, at hun mere skal tro mannen, en manlien vilde tro henne?.

Alf. — — Ingen hæderlig man vælger en kvinne, pä hvis fortid han ikke er tryg. Ingen!

Fru Riis. Men en hæderlig kvinne, Alf?

Alf. Ja, her er forskel.

Nordan. Nøjagtig uttrykt: kvinnen skylder mannen både sin fortid og fræmtid; mannen skylder kvinnen bare sin fræmtid!"

Det er her1), Svava kaster sin Handske i Ansigtet paa sin trolovede og forlader Værelset. Men Handsken gjælder ikke alene Alf, den gjælder Mændene i Almindelighed og deres i Mangel af Selvbeherskelse indstiftede Lov, at der gives en Maalestok for Manden og en anden, langt strængere, for Kvinden. — Handsken gjælder ogsaa alle de Kvinder, de »nioghalvfems af hundrede«, som slaar af paa Kravet om sædelig Renhed, som, for at tale med Fru Edgrén, »äro praktiska, veta att pruta med idealerna och taga lifvet som det är«; var det ikke saaledes, vilde ogsaa Mændene være anderledes. »En verklig qvinnas förakt«, siger Fru Edgrén, »är en bitter, men sund och stärk-ande dryck.«

') I en omarbejdet Udgave af „En Hanske" er denne Scene Stykkets Slutningsscene; ved Omarbejdelsen har Stykket vundet i Klarhed, men maaske mistet noget af den oprindelige Varme. Dette omarbejdede Oplag har hidtil kun været tilgængeligt i svensk Oversættelse, udgiven af Forfatteren af denne Skildring. F. A.86

Men det er nødvendigt, at Kvinderne stiller store Fordringer og holder fast ved dem. At tilgive bliver siden den enkeltes private Sag. Saaledes er sikkert Bjørnsons Mening, naar han lader Bogen slutte med, at Svava giver sin trolovede Haab om Tilgivelse. Den, hvis Kjærlighed var saa stor, at han sagde: »Du skal forlade din Broder halvfjerdsindstyve Gange syv Gange« eftergav ikke derfor en Haarsbred af Lovens ideale Krav.

Samme Spørgsmaal som i »En Hanske« udvikles videre i Bjørnsons seneste Værk »Det flager i Byen og på Havnen*, men langt mere udtømmende, idet ikke alene Fordringerne opstilles, men ogsaa Midlerne til deres Opfyldelse. Førend dette Spørgsmaal bliver det vigtigste i ethvert Hjem, kan Kvinderne ikke hæve sig — og

dermed Mændene — af sin og deres Fornedrelse, siges der i » En Hanske«. I »Det flager•» siger Bjørnson: Hjem og Skole maa gjøre det til sin vigtigste Opgave ved Kundskab at styrke Børnenes Vilje, saa at de kan^ gaa ud i Livet som sunde og stærke Personligheder for ved deres Renhed at forædle, hæve det sunkne Samfund og opfostre en sundere Slægt.

I en Række Skildringer, hvor man synes, at Digteren ligesom har samlet alt, hvad han ejer af Menneskekundskab, Lune, Godmodighed og Hjærte-lighed, viser han os, hvad et saadant Hjem og en saadan Skole kan udrette; en Skole for Piger; thi ogsaa her er det til Kvinderne og først og fremst til de unge, at Bjørnson vender sig.

Noget elskeligere end Fru Rendalens fortvivlede Kamp med sin spæde Søns ubændige Sind er sjælden skrevet; og glimrende bliver Resultatet af hendes Opdragelsessystem: at tvinge Sønnen til, ved Agtpaagi ven heri overfor sig selv og med fuld87

Kundskab om sin ulyksalige Kurtske Fædrenearv at betvinge denne. Og her er Bogens egentlige store Hovedspørgsmaal: maa de arvede Anlæg nødvendigvis hvile over Menneskene som en uundgaaelig Forbandelse? Og Svaret bliver: ved Opdragelse og Selvopdragelse kan enhver Arv tilbagetrænges, hvis den modarbejdes i Tide. Anlæg er ganske vist arvelige — men Arv møder Arv

— Anlægene kan ved Krydsning med andre Slægter ledes i helt andre Retninger. Men først og fremst kan ethvert viljekraftigt Menneske blive Herre over sine onde Tilbøjeligheder, det gjælder blot 0111 aldrig slapt at give efter for dem. For at styrke Viljen er Kundskab nødvendig; thi kun »den uskyld, som vét, hvilke farerne er, og har kæmpet mot dem fra ung af, alene den »r stærk.« Denne Kundskab skal meddeles i Skolen; Skolens Maal maa blive et helt andet, end det hidtil almindelig har været, der skal først af alt arbejdes paa at hæve Slægten i sædelig Henseende. Dog er deiet ufravigeligt Vilkaar for at dette Maal skal naas: fuld Fortrolighed mellem Børn og Forældre; saa længe Skolens Lære ikke støttes af Hjemmets Liv. kan den første ikke faa virkelig Magt. Et Exempel herpaa er den blide, fine Mitiä, som, trods Skolens alvorlige Lærdomme, ved Faderens Indflydelse

— han er en Verdensmand af temmelig slappe Sæder — bliver en fuldendt Verdensdame, som ikke betænker sig paa at giv« "sin Haand til den Mand, som har bragt hendes Veninde og Skolekammerat, den fra et raat og ulykkeligt Hjem udgaaede Tora, i Ulykke og Skam.

Sikkert staar Bjørnson bagved Thomas Rendalens Ord, da denne fremsætter det Program, efter hvilket en Skole for unge Piger bør ledes, hvis den vil naa ovennævnte Maal.88

Det Middel, som i denne Tale anvises som det, der fører sikrest til Maalet, er Naturvidenskaberne. Sprogkundskab,Klaverspil, »Fruentimmernetheder«, er Luxus. Historie og Litteratur tillægges der større Betydning, men da maatte de tages anderledes end nu. »Men hovedsak kan det aldrig bli at høre fortalt om andre.« Kundskaben om Gud, om Moralbuddene, er vigtig; men først naar den bliver et personligt Forhold, er den virksom, og det bliver den blot for nogle enkelte. Nej, siger Bjørnson, Herbert Spencers Ord er snart hele Verdens Program: »Den vigtigste kunskab for mænnesket er at lære at skøte sig selv; og den næst vigtigste er at lære at skøte sit afkom. — Får du i tidlig alder tilstrækkelig kunskab om, hvorledes dit legeme . er sammensat og arbejder, og får du vite helt ut, hvorledes du kan gagne eller skade det, -og gennem dig dem, der skal fødes (dier bli afhængige af dig, — så er denne din viden ikke alene din sikreste vogter, hvis du vil bruke den; men den gir dig i regelen også viljen til det. Ansvarsfølelse vækkes stærkere af kunskab æn af noget annet. Men så må kunskaben ikke gives for sent.«

(Den enkeltes Ansvar, Hævdelsen af det personlige Ansvar med Hensyn til Synden, er ogsaa her et for Bjørnson ejendommeligt Træk, som viser hans Opfattelses Dybde og Alvor).

Det er paa Overgangstiden, den største Opmærksomhed skal rettes, saa at de unge fuldt rustede maa kunne møde denne og de Farer, som da truer; her maa alle Skolens Fag medvirke; ikke alene Kundskaben skal brænde sig ind i Barnets Vilje, men alt skal opbydes, som kan »lede fantasien på ædle spor, styrke forsættet, begejstre«. Paa Statens, Kommunens Bekostning at89

oprette Skoler, indrettede med dette Formaal for .Øje »dette er samfunnets største sak«. — Talen slutter, som

man kan tænke sig, at Bjørnson maatte slutte: »Hvad inig angår, — jeg vil leve og dø på denne sak her i vor føde-by«.

Bjørnson giver her en Mængde gode Raad og Anvisninger, som Forældre og Opdragere burde lægge sig paa Hjærte; han har uden Tvivl ogsaa Het i Hovedsagen, nemlig at Skolens Maal er at uddanne og styrke Karakter og Vilje, er det ethiske mere end det theoretiske, er ikke blot boglig Undervisning, men Vækkelse, Opdragelse til et sædeligt Liv, er fremfor alt en levende Kundskab, som ubetinget forudsætter Lærere med en levende Aand og Overbevisning, i Stedet for den nu herskende tyske abstrakte Pædagogik, er det konkrete mere end det formelle.

Bjørnson har stærk Tro paa Kundskabens Magt til at rense Hjærtet og styrke Viljen. Men det er vel tvivlsomt, om ikke den Grund er vaklende, hvorpaa han her bygger Undervisningen, naar han vil tage Kristendommen og Menneskeslægtens Historie bort fra den første Plads og sætte Kundskaben om Mennesket som fysisk Væsen i Stedet. Naar Bjørnson med Hensyn til Historie og Litteratur har sagt, at Hovedsagen ikke kan være at høre fortælle om andre, har han utvivlsomt Ret i, at Mennesket først maa lære at kjende sig selv; men det bliver et andet Spørgsmaal, om Selvkundskab fremfor alt er ensbetydende med Kundskaben om sit Legeme. At ville »skøte sig«, saa at man bliver et sædeligt og hæderligt Menneske, fordi man ved, at det er nødvendigt for ens Velbefindende, det ligner Sokrates's og Platos Lære, at man blot behøvede at vide, hvad der var sandt og godt, for ogsaa at90

være sand og god. Og for øvrigt — hvis Kundskaben om det menneskelige Legeme er den mest forædlende, hvis denne Theori er fuldtud holdbar, da maa naturligvis Lægerne, som staar højest i anatomisk og fysiologisk Viden, ogsaa være dem, som er naat længst med Hensyn til et sædeligt Liv I

Det forekommer mig endvidere, at Kristendommen om denne Sag maatte sige: jo mere straalende, jo mere ophøjet Morallæren staar for Menneskene, jo større vil den Fortvivlelse være. som griber dem, naar de opdager, at mellem denne Lov og dem selv er et dybt Svælg befæstet, som de blot ved egen Kraft — om de end er nok saa meget hjemme i Kundskaben om Betingelserne for Sundhed — ikke kan, aldrig har kunnet og aldrig vil kunne komme over. Den gjennemgaaende Grundtanke i Pauli Breve er, at først ved Loven kjender man Synden rigtigt, men dette er ingen jublende sejrsikker Indsigt, men en sønderknusende Sandhed. Mellem Mennesket saaledes som det er, og saaledes som det burde være. Idealmennesket, findes kun en Vej: Fred med Gud og deraf et. nyt Hjertelag samt Kraft til nyt Liv. Bekræfter ikke Historien og utallige enkelte Menneskers Erfaring denne Sætning? Bjørnsons Maal er højt. men er ikke hans Vej en gammel Afvej, en Stoicisme i det nittende Aarhundrede, af Hedenskabets ædleste Art, men i Grunden ikke stort sandere end den gamle? —

Da nu Menneskene ikke forandrer deres Liv blot ved at vide, men fremfor alt ved levende at tro og v ille gjennemføre Sandheden, inon det da vil blive lettere at faa dem til at omfatte Videnskabens Lærdomme end Religionens? Hvis, som Bjørnson siger, knn faa kommer i personligt Guds-91

forhold, hvorledes kan det da forklares, at det er og altid har været Religionen, som har grebet, styrket og opflammet Millionerne? Gjorde Kundskaben dette? Thi Religionen øver altid en virkelig Indflydelse, selv om den findes i forskjellig Styrke, ligefra Vanen og Avtoritetstroen til den klare Forstaaelse og den levende Kjærlighed. Vi kan elske varmt, inden vi forstaar, som Børn elsker deres Forældre, men ikke des mindre er denne ureflekterede Kjærlighed en Livsmagt. Saa vist som det er Synden og ikke Uvidenheden, som er vor værste Fjende, saa vist maa Religionen tilbyde os større Hjælp end Videnskaben, eftersom Hjærtet trænger mere til at gjenfødes end Hovedet. Thi det. er ved at lyde, ære og elske Gud, at Mennesket kan komme ind paa Pligtens Vej. Mon Mennesker, som er stedt i en Kamp mellem Lys og Mørke, kaldede til at vælge mellem Guds Røst og Verdens Host, i Almindelighed vil hengive sig saaledes til Videnskabens kolde Sandheder som til Religionens alt omfattende Magt?

Dog — selv om man ikke kan tilkjende Fysiologi og Sundhedslære eller i det hele taget Naturvidenskaberne den første Plads, naar der er Tale om at danne Karakteren, behøver man derfor ikke at være blind for disse Fags store Vægt og Betydning, lige saa lidt som Bjørnson overser det ideales berettigede Magt. Bjørnsons Forhold til Kristendommen er i denne Bog, fra hans Standpunkt, efter min Mening det allerædleste, et Exempel til alvorlig

Betragtning for enhver rettænkende Kristen eller Ikke-Kristen. Venskabet, Fostbroderskabet mellem den sympatetisk skildrede milde Præst Karl Vangen og den lidenskabelige, hæftige Tomas Rendalen viser, hvorledes Bjørnson tænker sig et Samarbejde mellem Mennesker fra — som det92

synes — saa stærkt adskilte Lejre, viser den oprigtige Overbevisning i hans Ord, naar han siger, at han venter sig den største Hjælp af alvorlige Kristne.

Det pædagogiske System, han forelægger os, er langtfra nyt — allerede i Platos »Ståt« udtales lignende Tanker —; men det bliver fremsat med en ny og mærkelig Kraft, klædt i ny levende Former og med en Rigdom af ny Tanker, som har vakt og mere og mere vil komme til at vække en Strid lige saa stærk som den, Bogen skildrer. Fremtiden maa vise Udfaldet; selv tvivler Bjørnson ikke paa Sejren. Men at denne Brand, som har tændt Striden, ikke blev kastet ud for andet end for at rense, lutre og varme, derom kan sikkert alle blive enige. Det er en tung Vægt, som med Bjørnsons Bog kastes i det store Hav af Ideer; Tankebølgerne breder sig der, hvor den er falden, i større og større Kredse.

»Det flager i Byen og paa Havnen« er i dobbelt Betydning Bjørnsons største Værk. Det er en Roman, som mari ikke bør læse, men studere, gjennemtænke. Vistnok har Bjørnson skrevet meget storartet, gribende, yndigt og skjønt, men ingen Steder er alt dette blevet saa forenet, saa samlet som her. Det er den aller fineste Fremstilling af Menneskelivets forskjellige skiftende Følelser, en overstrømmende Mængde af de skarpeste Iagttagelser og de muntreste Skildringer, enten de nu« er fra det spæde Barns eller de halvvoxne Pigebørns Verden. Ja, endogsaa Interiører fra Dukkeskabet males med en Farve og et Detalje-kjendskab, som er ligefrem fristende; den kan lokke den alvorligste Husmoder til at give sig til at lede efter sin Barndoms gjemte Klenodier. Og saa vidunderlig godt som Bjørnson kjender disse93

unge Piger, — ligesaa godt som Drengene i Præstens Værelse før Konfirmationen (»En glad gut«)! Hver Karakter er et udpræget, fuldendt Hele. Og dette Ideal af et Skoleliv, hvor Undervisningstimerne er lykkelige, den fælles Frokost en Fest, og Eleverne om Eftermiddagen fri for Bøger, for Lektier, fri, fri, dette Skoleliv baade »foran« og »bag paa Ryggen« strømmer over os med en Munterhed, en Livsglæde og Friskhed, som gjør, at Bogens tungt vejende Alvor ikke et Minut føles trættende.

Og selv om han endnu mindre nu end før forstaar at skatte det særlig kristelige, saa er det vist, at han har gjennemtrængt det rent menneskelige dybere og i denne Henseende staar højere end nogen Sinde før. Naar man lægger Bogen bort, er det med den samme Følelse af Savn, som naar man forlader Venner, man har faaet kjær.

I »Arnljot Gelline« lader Bjørnson Olaf den hellige før Stiklestadslaget sige om det norske Folk:

„Fejler jeg vel, nar jeg tror, det har herlige kræfter?

Hidtil det øded' sig sælv."

Bjørnson kjender Kraften i sit Folk, og han tror paa den. Han kjender Kraften i sig selv, og med hele denne sit Livs Kraft arbejder han paa i Tide at hindre Folket fra som saa mange andre at ødelægge sig selv moralsk. Han vil føre det fremad til højere Renhed og Sandhed, og hans faste Tro paa, at det skal lykkes, er som et^straa-lende Haab over Tidens mørke Tanker. Naar derfor den gode Sag efter fortvivlet Strid vinder Sejr, hejser han ogsaa Haabets Flag. Og for en sand Sag skal ogsaa Flaget være sandt, skal være »rent'< i klare, bestemte, ikke sammenblandede Farver.94

Den som heri kan finde noget, som »vi Svenskere kan finde ophidsende« har meget daarlig forstaaet Digteren Bjørnson og hans Livs Opgave. Hvorledes kan ellers nogen, som en svensk Kritiker nylig har gjort, tillægge denne Mand en saa lav, saa rent ud latterlig Handlemaade som at afslutte et Værk som »Det flager i Byen og paa Havnen« med en umotiveret politisk Snært — i hvert Fald ikke til Sverige — men til sine politiske Modstandere? Hans Maal med dette Arbejde er ganske vist højere; fo'r at frembringe en saadan Slutningseffekt behøvede han sandelig ikke at have gjort sig den Ulejlejhed at digte et stort af Kjærlighed og dyb Alvor gjennemstrømmet Værk, for hvilket hans politiske Venner og Modstandere for længe siden offentlig har bragt ham deres Tak.

Noget, der for Svenskere har særlig Interesse og paa samme Tid er saare betegnende for Bjørnsons Personlighed, er hans Forhold til Strindberg. Da denne i Vinteren 1883—84 opholdt sig i Paris og der skrev sine Bjørnson og Lie tilegnede »Søvngængernætter«, stiftedes der et Bekjendtskab imellem dem, som, da Tiltalen mod Strindberg fandt Sted, bragte Bjørnson til at tage Ordet til Forsvar for ham.

I et Brev fra Paris i Begyndelsen af forrige Aar *) fortæller Bjørnson om sit første Møde med Strindberg og det Indtryk, han fik af ham:

»Jonas Lie og jeg var meget nysgjerrige efter at træffe Strindberg, som boede her, men ikke søgte nogen. Da han sendte mig sin nyeste Digt-

) Verdens Uang Nr. 18, 1884.95

samling, fik jeg efter megen Besvær Rede paa hans Adresse og fandt ham ganske nærved mig.«

Herom fortæller Strindberg senere hen, at han en Dag ved sin Hjemkomst fandt en vældig Kæmpeskikkelse siddende i sin Lænesol. Det var Bjørnson, som strax og uden Omstændigheder paa sin aabne og ligefremme Maade erklærede, at han. Strindberg, »ikke maatte slurve med Formen. '

»Om ingen — —«, skriver Bjørnson blandt andet, »har jeg hørt saa meget ondt som om Strindberg. Og saa traf jeg en Mand, grundig

retskaffen i hele sin Tænkemaade.--Han

har været Pietist, og trods mange Udviklingstrin er det dette, han endnu er — ikke religiøst, men moralsk. En Sag er for ham bare Personer; frem

med dem, pisk deml--Det skal undre mig,

om han ikke snart gaar over fra Digtningen til Journalistiken, Digtningen er for ham i al Fald

kun et Middel, anvendt i feberagtig Hast.«--

Det Billede, man for øvrigt i dette Bjørnsons Brev faar af August Strindberg, er en fuldstændig Modsætning til det i Sverige sædvanlige Strindbergportræt. Hvilket der- er det sandeste, hører ikke herhen. Muligvis ser Bjørnson Strindberg for lyst, og det ved man jo, at et Portræt, taget i "for klar Solbelysning, ikke bliver helt veltruffet, lige saa lidt som et med for stærke Skygger. Af dette Brev fremgaar ogsaa, at det fra Begyndelsen af var det kække, uforfærdede hos Strindberg, som havde tiltrukket sig Bjørnsons Sympathi, ligesom han altid respekterer den, som aabent og djærvt udtaler sin Overbevisning eller Tanke. »Fremfor alt — se paa Roden«, siger et russisk Ordsprog, dette gjør Bjørnson overfor Strindberg. Han har et skarpt Blik for det gode og ædle hos ham uden derfor at være blind for hans store96

Svagheder og farlige Overdrivelser. »Han er«, siger Bjørnson i det Brev1) han skrev ved Underretningen om Tiltalen mod Strindbergs »Giftas«, »en Sandhedssiger — — en modig Sjæl og et overordentligt Talent — let stødt, pirrelig, uretfærdig, fejlende i meget andet, men ædel i sin Stræben.« Det er Bjørnsons ideale Opfattelse og hans urokkelige Tro paa dot gode i Menneskenaturen, som bringer ham til her praktisk at tillempe de Anskuelser, han har udtalt i »Leonarda»: det er efter Viljen, Hensigten, man skal dømme et Menneske. Og skjønt han aabent erklærer, at han hverken deler eller billiger de Anskuelser, Strindberg udtaler i »Giftas«, eller som han selv siger: »min ny Bog »Det flager«) møder hans som den ene Klinge den anden«, saa udtaler han dog som sin Overbevisning, at Strindbergs Hensigt med denne Bog ikke har været uædel.

»Vogt Jer« advarer Bjørnson til Slutning, »at en stor Begavelse ikke bliver »varg i veum«.«1)

At han er paa Veje til at blive det, synes dog at være et sørgeligt Faktum. Og mon ikke Strindberg selv bærer den største Skyld herfor? Han havde maaske været mildere bedømt i sit Land, hvis han her havde vist sig »uden Maske«, som han sikkert har gjort for Bjørnson. Eller ogsaa er det denne med sin Ævne til »at smelte Isen tolv Alen omkring sig« ,som ogsaa har opvarmet denne mod alle andre bitre og ufordragelige Natur og lokket alle

hans gode lyse Sider frem. —

Men hvor skarpt fremtræder ikke i Aand og i Maaden at skrive paa Modsætningen mellem disse to Mænd. Jævnfør saaledes blot »Det flager« og

') Dagens Nyheter d. HO. Oktober 1884. ') Tempelskjaender, o: „Ulv i Helligdommen"97

»Giftas« 1 Mellem dem er Forskjellen saa stor som mellem den rene Luft i Gausdalens friske Fjældbygd og den kvalme »Lugt af Moskus i Gadesnavs«, som fylder Stockholms Gader. (Hermed vil jeg ingenlunde nægte, at ogsaa »Giftas« indeholder Sandheder, som fortjener at lægges paa Hjærte.) Og saaledes er det næsten paa alle Omraader, f. Ex. i Kvindesagen. Denne har i Bjørnson en af sine varmeste, genialeste Forkæmpere. I sine »Foredrag om Republiken« siger han: Intet har i sig et større Skifte mellem gammelt og nyt

end Kvindens Frigjørelse og Ligestilling. — ---

Kvinden ved vor Side som en god Kammerat med samme Oplysning, samme Ansvar — er intet mindre end den civiliserede Menneskehed en Gang til — nemlig en Gang til saa rig paa ædle Indskydelser, aandelig og sædelig Arbejdskraft; Strømninger vil gaa ind i vort Liv af hendes større Taalmod, finere Virkelighedssans, uegennyttigere Kjærlighed. Samfundet vil føles retfærdigere og gladere.«

Strindberg er Oppositionsmand, men han opponerer baade mod gammelt og nyt. »Kvinde-spørgsmaalet«, siger han, »hvorpaa Samfundets Grundvold nu siges at hvile, synes mig overvurderet. Kvindespørgsmaalet, saadan som det nu grasserer, angaar kun Kulturkvinden, maaske 10 Procent af Befolkningen, og er saaledes et Klike-spørgsmaal.«----

»Ep Sag er for ham bare Personer, frem med med, pisk dem«, siger Bjørnson med Rette om ham. Om sig selv har Bjørnson baade sagt og vist, at han altid »mener Sag og elsker hele Verden.«

Men skarpest staar disse to Personligheder imod hinanden, naar man sammenstiller den forskjellige

Maade, hvorpaa de ytrer deres Sindelag mod Fædrelandet.

Medens Strindberg saaledes, i det mindste for Øjeblikket ofte skriver mod Sverige og tilmed har erklæret ikke engang længer at ville skrive paa Svensk1) — »de oversætter mig nok« — saa skriver Bjørnson ikke alene for Norge og paa Norsk, men han arbejder med Kraft og Iver paa at hæve det norske Sprogs Udvikling og Selvstændighed.

»Sverge har värkt bort«, siger Strindberg, »jag ser det aldrig åter.«

»Jeg vil bo i Norge, jeg vil prygle og prygles i Norge — vær vis paa det«, udbryder Bjørnson energisk.

»Haft besök af svenskar; alla så nöjda och belåtna att ha fosterlandet på afstånd. Vi talade så litet som möjligt om det kära smörgåslandet. Emellertid dröp ett och annat fram, som gjorde, att jag så fort som möjligt gjorde en alpfärd 7,000 fot upp i luften för att andas och — glömma«, skriver Strindberg fra Schweiz.

I et Brev, jeg for nylig fik fra Bjørnson i Paris, ytrer han:

»Og nu sidder jeg ber lige overfor en stor Have i fuld Knop, i Sang fra alle Vinduers Kanari-fugle rundt omkring. De indbilder sig vist, at de er i Haven. Og dette er min egen Stilling, saa længe jeg er i Udlandet og ikke hjemme--.«

Jeg har anført dette for dels ved de Domme, Bjørnson fælder over Strindberg, dels ved hans Ulighed med denne, yderligere at belyse ham; jeg har ikke med dette villet slutte mig til den altfor store Skare af dem, hvis ivrigste Idræt det er at kaste Sten paa Strindberg. Thi skjønt man kan

') Man huske, at dette er skrevet 1885.99

have fuld Ret til at dømme en Forfatter af hans Betydning efter hans egne Ord, vil jeg dog ikke dømme

Strindberg i hans Forhold til Sveriges Land, Folk og Tungemaal efter hans »Qvarstads-resa«, som er skreven under altfor nervøse Indflydelser og efter min Mening ikke er en Bekj endelse af Strindbergs »sande Jeg«. Dog maa jeg sige, at Bjørnson i lignende Forhold — og i saadanne har han jo været — aldrig, ikke engang i Vrede, vilde kunne have udtalt nedsættende Ord om sit Fædreland, ligesom det er min faste Overbevisning, at der mellem disse to Mænd er en Grundforskjel til Stede, som i Længden maa umuliggjøre en virkelig Sympathi.

IX.

Ved et Forsøg paa at skildre Bjørnson kan man umulig forbigaa den Rolle, som Religionen, Kristendommen, har spillet og spiller i hans Liv. Det vilde være at skære hans Personlighed itu. Det samme vilde kunne siges, om man forbigik hans Deltagelse i Politiken. Begge Dele har sin Oprindelse fra en og samme Kilde: hans Kjærlighed til Menneskene og til Fremskridtet. Hertil kommer ogsaa, hvad Politiken angaar, hans stolte Nationalfølelse.

Man hører ofte klage over, at Digteren giver sig af med Politik. Er denne da et Omraade, som bør forbeholdes en særlig Klasse af Levebrødspolitikere? — Nej, dette er efter min Mening en overfladisk Betragtning, Man kan ikke ved Bedømmelsen af en stor Mand stykke hans Person-100

lighed ud, pille det fra, som ikke falder i ens Smag, og saa sige om hvad der bliver tilbage: Se, dette er skjønt, sandt og stort. Da faar man ganske sikkert hverken noget sandt eller noget^ stort frem og allermindst noget helt. Der er en" hel Mængde, som fornemt affærdiger Politikeren Bjørnson med et foragteligt: »Agitator!« og som mener, at dermed har de sagt nok om den Sag. Men hvad ligger der da i dette Ord »Agitator«? Er det ikke et Navn, som tilkommer enhver, der taler til Folket med den Agt at lære og lede det? Og har jkke Digterne fra gammel Tid af indtaget netop denne Stilling? Herom siger Wergeland: »Verdensmoralen er dem anvist, og de søge sin Plads i Verden, fordum som Hærførere og Lærere, nu som Idéførere og Folkets Lærere.« Digterne er altsaa Agitatorer, hvad enten de middelbart eller umiddelbart giver sig af med Politik.

Dernæst — enhver, som aabent udtaler sin Overbevisning, med glødende Iver og Varme taler for den Sag, som han anser for Ret, den som med hele sin Sjæl vil føre sin Sag frem for dens Skyld, ikke for sin egen, han er Agitator. Enhver som gjør sig selv til Tjener, som lader sin Begavelse, sin Veltalenhed, sin Kraft gaa i en Idés Tjeneste, han er Agitator — og paa den Maade bliver Bjørnson en stor Agitator. Og det Navn kan han bære som et Hædersnavn.

Igjennem Tiderne straaler der en hel Række af Personligheder, der af samme Grund som Bjørnson er bleven kaldt Agitatorer af deres Samtid. Vi havde en Gang saadan en mægtig Folketaler her i Sverige, det var i Middelalderen, da Engél-brekt tog sig af Folkets Sag og førte det frem til Frihed og Selvstændighed; af de svenske adelige101

Herrer fik han Navn af Folkeforfører og Oprørsstifter.

Naar Jødefolkets store Profeter paa Jerusalems Ruiner eller ved Babylons Floder opfordrede det undertrykte Folk til at rejse sig, — hvad var de da andet end Agitatorer? Ja, mere end det — da Kristus talede ved Genezareth Sø, da Folket i Tusendvis lyttede til hans mægtige Tordentale mod Farisæerne og de skriftkloge, eller da han fra det lille Skib, som gyngende paa Galilæerhavets Bølger, prækede for Folket paa Stranden, var han ikke da den største Agitator, Verden har set?

Og Pavlus, hvilken Agitator var ikke han, da han gik ud blandt Hedningerne, trodsende Død og Farer for Kristi Sag!

Og endelig — hver en Præst, som fra Prækestolen taler med Overbevisningens Varme til sin Menighed, enhver, der skriver i Bladene, hvad enten han er konservativ eller liberal, enhver Mand eller Kvinde, som f. Ex. taler et modigt Ord for Kvindens Ret, de agiterer alle, alle. Og saa skulde det ikke være tilladeligt?

Kun i ét Tilfælde kan dette Navn blive'foragteligt: den Mand, som imod sin Overbevisning, uden at tro paa den Sag, han forfægter, alene i den Hensigt at hæve sig selv, søger med hemmelig Foragt for Folket at lede det,

hvorhen han vil, han er en »falsk Profet«. Men hvem vover at sige noget saadant om Bjørnson?

Lad være, at han ikke er Statsmand, Diplomat; der er dog faa, som saa inderlig føler og saa klart ser Folkets Trang, og som giver dets Ønsker et saa fuldlødigt Udtryk. Politiken er for ham det Middel, hvormed han vil føre de Tanker, han har udtalt i Digt og Sang, ud i Virkeligheden: Norges102

Ære, Frihed og Udvikling. Sit Folk elsker han over alt, og hans Politik gaar ud paa at lede det ad de Veje, paa hvilke det kan naa sit Maal — det for alle Folk fælles — at ethvert Medlem af Folket skal opnaa den for ham højest mulige Sum af Lykke i Oplysning, Sædelighed og Velstand. Dette anser han for at være et Folks Kald.')

Og dette Kald paalægger et Folk, som er kommet ind under Bevidstheden om sit Kald, ikke længer at overlade dette til Tilfældigheden, men selv tage Haand i Hanke med, det vil sige: indføre Selvstyre i saa vide Kredse som muligt.

»Jo højere et Folk staar, des klarere staar ogsaa Kaldet for det, og vi ser medlidende tilbage paa de Tider, hvori det intet følte, vi ser deltagende tilbage paa de Tider, hvori det instinktmæssig forberedte sig til sit Kald, — og bevægede ser vi paa Tider og store Mænd i disse, som bevidst greb Kaidét og for første Gang holdt det fast. Vi ser den stigende Forstaaelse af det danne sin altid højere Regeringsform.«1)

Denne har udviklet sig fra den despotiske til den konstitutionelle. Vejen gaar gjennem det parlamentariske Stvre, som er den sidste Station før Republiken, og denne, Folkets Selvstyrelse under en af Flertallet valgt Præsident, er for Bjørnson den højeste og bedste Regeringsform. »Magtens store Sætninger bleven: af Folket, ved Folket. De samme, som erkjender Folkekaldet, erkjender, at Folket ingen Ret har til at betro sig til fremmede Hænder; selv maa det vælge og vaage over sine ledende Mænd, selv give sig sine Love, selv sørge for sine offentlige Behov.

') Se „Af mine Foredrag om Republiken" ved Bjørn-stjérue Bjørnson.103

Enten Folket som øverste Mand har en Konge eller en Præsident, det er selv hans Magts jordiske Kilde, det dømmer selv som sidste Ret i enhver Strid mellem ham og den anden Statsmagt, begge dets Tjenere.

Det er dette, man kalder Folkesuveræniteten, den almene Bevidsthed paa det politiske Omraade1).«

Bjørnson er Republikaner med Liv og Sjæl. Han har været det fra Skoleaarene af og vil blive det til sin Død. Dette lægger sig klart og tydeligt for Dagen i »Kongen«, og han udvikler sine Anskuelser om dette Spørgsmaal videre i den lille Bog, hvorfra ovennævnte Citater er hentede. I sine Taler paa politiske Folkemøder, i Avisartikler, kort sagt, naarsomhelst der frembyder sig Lejlighed dertil, forfægter han sin republikanske Tænkemaade, og det med én Varme og en Veltalenhed, som gjør ham til en af vor Tids største Folketalere. Han er en vældig Modstander, ikke let at skifte Hug med og farlig at lege med. Sverdrup havde sikkert ikke staaet, hvor han nu staar, hvis ikke Bjørnson var gaaet ved Siden af med sine Taler.

At skildre hele Bjørnsons politiske Virksomhed vilde blive altfor vidtløftigt og ligger udenfor Formaalet for denne Del af min Fremstilling, som fortrinsvis har til Hensigt gjennem hans egne Ord at vise hans Sindsstemning mod Sveriges Land og Folk.

For at en Svensk retfærdig skal kunne bedømme og opfatte hvad der angaar Unionen, de to Rigers indbyrdes Stilling til hinanden, og hvorledes denne

') Se „Af mine Foredrag om Republiken" ved Bjørnstjerne Bjørnson.104

opfattes i den store Verden, maa han først lære at forstaa Nordmændenes Synspunkter og sætte sig ind i Nordmændenes Betragtningsmaade. Det er da nødvendigt at mindes visse almindelige Sandheder, saasom at Norge ikke er en Provins under Sverige; endvidere, at det ikke har Sverige at takke for sin Frihed; tvært imod, Sverige havde nok været i Færd med at forstyrre den, hvis ikke Karl Johan, sikkert imod mange Svenskeres Raad, med Klogskab og Billighed havde bekræftet Norges fri Grundlov, som blev given paa Eidsvold allerede før Overenskomsten i Moss.

Trods dette tror man almindelig i den store Verden, at Norge er et Lydrige under Sverige; det er for øvrigt ikke

saa underligt, om Evropa ikke saa nøje kjender de smaa Lande, som ligger gjemt oppe i det høje Norden. Dr. G. Brandes siger herom1): I hele Evropa udenfor de skandinaviske Lande betragtes Norge som et af »den svenske Konge« regeret Land. Selv hvor man fra sin Skoletid af har en Slags Forestilling om Norge som Kongerige, opfatter man uvilkaarligt Landet som en Provins under Sverig, og hver Gang der af en eller anden Grund finder en Misstemning Sted mellem Regering og Konge paa den ene Side, det norske Storting paa den anden, sér man i de evropæiske Blade Norge omtalt som en Art oprørsk Irland. Denne Kjendsgjerning har sin naturlige Grund i den Omstændighed, at Kongen residerer i Stockholm, og at Rigernes Udenrigspolitik ledes af en svensk Minister.«

Til dette kan sikkert føjes Muligheden af at indsætte en Vicekonge, Unionsflaget, samt fremfor alt. at Norge i en Aarrække har haft svenske

') „Det moderne Gjennembruds Mænd".105

*

Statholdere. (At dette sidste først og fremst i lang Tid bidrog til Mistænksomhed fra Nordmændenes Side imod Sverige, kan man ikke fortænke dem i.)

Man bedømmer disse Forhold efter den almindelige Opfattelse og de Forestillinger, man i Forvejen er i Besiddelse af. Saaledes sammenstilles Sveriges og Norges indbyrdes Stilling med Englands og Irlands, med de forenede Stater i Nordamerika, med Schweiz's Kantoner, hvor*de forskjellige Stater er smeltet fuldstændig sammen og er gaaet op i en vdre Enhed.

Som et lille Exempel kan anføres, at ved Jule-udstillingen for nylig i »les grands magasins du Louvre« i Paris, fandtes alle selvstændige Staters Flag undtagen Norges; Norge repræsenteredes af fire Unionsmærker i fire svenske Flag. — Ved den første Pariserudstilling havde endvidere den norske Kommissær en svar Dyst at bestaa, inden han kunde faa det norske Flag hejst. Det svenske med de norske Farver i det. ene Hjørne skulde repræsentere begge Riger. — Paa de Kort, som benyttes i de offentlige Folkeskoler i Frankrig, har alle selvstændige Landes Hovedstæder to røde Streger: Kristiania kun en; Kristiania sættes i Hang med Dublin. 1 et amerikansk Blad, Chicago Tribune stod for ikke længe siden en Skildring af Forfatningsstriden i Norge. Som Overskrift stod: »Et. interessant Brev om Forfatningsstriden i Sverige.« Derpaa begyndte Artiklen med følgende Ord: >-I Norge er der nylig« o. s. v.

Mange lignende Exempler kunde fremdrages, og skjønt de i og for sig kan være ubetydelige, (ir de det dog ikke, naar man betænker den offentlige Mening, de lægger for Dagen.

Naar en Nordmand føler sit Hjærte saaret i dets ædleste og naturligste Følelser ved sligt, burde106

en Svensk aldrig opfatte dette som Svenskerhad. Under lignende Forhold vilde sikkert enhver tænkende Mand og Kvinde i Sverige have følt og handlet paa samme Maade. — Adskillige Svensk-Svenske vil sikkert kalde dette usvensk Tale. Paa dette kan jeg bedst svare: den Svenskhed, som ikke under andre den Ret, den selv fordrer, og som mener, at Sveriges Ære ligger i, at det altid skal flyde ovenpaa, og som i Tide og Utide pralende møder frem med sine krigerske Minder og lignende, er simpelthen falsk. — Der gives en Svenskhed, som ikke maa slappes, og som ganske vist trænger til at styrkes; men den Svenskhed, som for Tiden ikke saa sjælden proklameres, og hvis inderste Kjærne er — Norskhad og Reaktion, den pletter det svenske Navn. Et Folk har samme Æreslove som den enkelte; jo mere det lader Sandhed og Retfærdighed raade, jo ædlere er det, jo sandere bliver dets-Storhed, jo større dets Ære, og jeg er overbevist om, at den langt overvejende Del af det svenske Folk deler mine Tanker herom.

For den, der tænker saaledes, bliver Bjørnsons Optræden baade klar og let forstaaelig. Den som ikke med Hensigt lægger en urigtig Mening ind i hans Ord. vil ikke i dem kunne finde noget Svensker- eller Unionshad. Han appellerer i mange Tilfælde til det svenske Folk, og sin Kjærlighed til og Tro paa Foreningen bekjender han aabent, selv om det skrevne Dokument, Rigsakten, ikke for ham er Hovedsagen i Unionen; han mener, at denne, som alt andet, maa kunne udvikles. Den maa ikke staa som en Hindring for Folkenes Udvikling efter hvert

enkelts Anlæg; i saa Fald kan let Sverige og Norge komme til at staa overfor hinanden som »Bæltespænderne« i Molins bekjendte Gruppe: snørede sammen med et haardt og fast107

knyttet Baand staar de med Kniv i Haand i en Kamp paa Liv og Død.

Hvad der gjør Foreningen kjær for Bjørnson, er det gode Forhold imellem Folkene, saa at de under hinanden en fri og naturlig Væxt. I sin Tale paa Mødet i Lillestrømmen d. 5. Juni 1882 siger han: »Det er hverken Rigsakt eller Konge, som er det sande Foreningsbaand; det er Slægtskabet, de fælles Interesser og den Agtelse, vi har faaet for hverandre. Dette er Foreningens Styrke. Foreningen kan maaske antage andre Former; men det kan man være vis paa: den gaar aldrig i

Stykker.--- Jeg tror, at hvorledes Fremtiden

end bliver, staar Foreningen fast. — Foreningen er til — for at beskytte vor Fremgang i Frihed og Oplysning. Kan den ikke udrette det, gaar den i Stykker; men det har glædelig vist sig, at det kan den, og derfor staar den fast i samme Grad, som vi voxer frit og selvstændigt; thi i samme Grad elsker vi Foreningen--«

Talen slutter med disse Ord: »Jo selvstændigere og friere begge Folk udvikler sig, des sikrere staar Foreningen. Det er paa dette Grundlag, at Forsamlingen med hele det liberale Parti istem: mer et Leve Norge! Leve Foreningen med Sverige.«1)

I en Afhandling, skreven for »Seribner's Illustr. Monthly Magazine« i New York, hvor han fremstiller Gangen i den norske Forfatningsstrid, siger

') Hvad Svenskerhadet hos det frisindede Parti i Norge angaar, har jeg den Erfaring, at blandt Hundredor af Mennesker i det sydlige, mellemste og nordlige Norge, som jeg har truffet privat eller paa offentlige Møder, har ingen vist sig saa svenskvenlige, saa unionsvenlige, som netop de liberale eller det saakaldte Venstre.

Forf.g Anm.108

Bjørnson: »Den store svenske Almenhed er loyal mod Foreningen som den er, og Norge har altid i Sverige fundet ædle Mænd, som har staaet op og har talt dets Ret — — Aldrig har Forholdet til Sverige været bedre end nu — — Forbundet med Sverige er mere end en Konge, det er Slægtskab og fælles Interesser; disse er saa stærke og saa alment vurderede, at Forbundet bestaar, naar alle Konger i Norden længst er en Saga.« I »Om Folkesouveræniteten eller det norske Folks Hus-bondsret« siger Bjørnson: »Der kan komme den Dag, da vi ønsker en anden Form for Foreningen. — — En anden Sag er det, at Forholdet til Sverige fordrer det Hensyn af os, at vi ikke fordrer nogen anden Form for Foreningen, førend vort Ønske derom er forstaaet i Sverige; ligesom til Gjengjæld Forholdet til os paalægger Sverige de Hensyn ikke at hindre det, som viser sig at være nødvendigt for vor Lykke, uden at deres skades derved.«

Med Hensyn til Beskyldningen for »Svenske-had«, vil jeg anføre nogle Uddrag af Bjørnsons ovenanførte Tale ved Lillestrømmen: »Jeg har tænkt at tale om vort Forhold til Sverige — jeg, som jo er Svenskehader og Unionsfjende. Mener I, at der er et eneste Menneske af dem, der nu siger dette i den rejste Kamp, som virkelig tror det? Vi er ikke flere her i Norge, end at en Mand, naar han som jeg har deltaget i det offentlige Liv i snart 25 Aar, bliver kjendt ogsaa som Personlighed. Jeg tror da, at man ved det her i Norge, at jeg har ikke en Natur, som ligger for Had; jeg hader virkelig ikke noget Menneske, og det at hade et helt Folk anser jeg nu for rent ud latterligt. Det skulde ogsaa være underligt, om jeg var Svenskehader. Nogle af de svensk-svenske-109

ste i Sverige er mine Venner, nogle af Sveriges første Mænd og Kvinder, og Svenskerne maatte dog være et foragteligt Folk, hvis deres første Mænd og Kvinder i stort Tal vilde være min Ven, om jeg var Svenskehader.1)

Hvad Unionsfjendskabet angaar, skal jeg gjøre et Tilbud. Jeg skal tilbyde en Æresret af hæderlige Mænd — de kan oven i Kjøbet være Højremænd allesammen — jeg skal tilbyde dem af Ytringer fra mig at finde frem — naturligvis, de maa holde sig til, hvad jeg virkelig har sagt, og ikke til, hvad visse Blade har tillagt mig — men at finde frem en eneste Ytring, der viser, at jeg nogensinde har næret en eneste uvenlig Tanke mod Foreningen. De skal ikke kunne finde den.

Hvorfor? Fordi den aldrig har været i mit Hjærte, og det som en Mand ikke har i sit Hjærte, har han heller ikke paa Læben, hvis han ikke er en sammenhængsløs Mand, —- og det er jeg ikke. Jeg husker, at jeg engang som Smaagut blev spurgt, hvilket Land jeg holdt mest af. Norge. Men næst efter det? Sverige, svarede jeg uden Betænkning. Jeg er lidt stolt af det nu bagefter; thi den Gang havde intet Menneske lært mig det; jeg havde læst mig til det selv af Sveriges Historie.

Jeg havde den Ære en Gang en Søndag Formiddag at tale i Stockholm for et svensk Publikum. Jeg tør sige, det var ganske godt sammensat; der var fra Statsraader og nedover; Mennesker rned Hjærte, Dannelse og Forstand. Jeg husker

') „Hvad der æn kan hænde, jeg er Svenske-væn, jeg vil så bli; lad os prøve ikke at slippe hverandre, „Norges-vænnerne og Svenskevænnerne", saaledes sluttede Bjørnson nylig et Brev til Forfatteren af denne Bog, efterat han i samme Brev havde udtalt sig om unionelle Anliggender. F. A.110

(let som i dette Øjeblik. Jeg talte om Norges og Sveriges Forening, og jeg sagde blandt andet dette: Norge har en Gang begyndt stort i Forhold til sit lille Folketal; men da kom det ved en ydre, næsten mekanisk Proces ind under et andet Folk, tabte sin Selvbestemmelsesret og sank langt ned. Anden Gang har det i Forhold til Folketallet begyndt stort, og skulde det anden Gang hænde, at det kom ind under et andet Folk, saa gik meget tabt for os, men meget gik ogsaa tabt for det Folk, der var forenet med os. Og da dette var Bud fra det dybeste i min Sjæl, naaede det ogsaa til Dybet af deres Hjærte, og jeg saa mange fugtige Øjne hin Stund. Der har I min hele Politik overfor Foreningen.

Jeg siger i Dag det samme, jeg sagde som Barn. Efter mit eget Fædreland elsker jeg Sverige mest. Der er kun den Forskjel, at den Gang havde ingen lært mig det, nu har jeg lært det i Omgang med ædle svenske Mænd og Kvinder, ved bedre end da at kunne forstaa, hvad der er bravt og storslaaet i dette Folk ---«

Sandelig, en ejendommelig Tale af en Svenskehader I

I samme Tale peges der endvidere paa de Vanskeligheder, som Nordmændene har haft at gjennemgaa som Følge af Foreningen. »Thi før Svenskerne fatter det, før fatter de ikke, hvor loyale, hvor trofaste vi er mod Foreningen. Thi gaar de bare efter Festtaler og visse Blades Udtalelser — — vil de ikke fatte andet, end at vi kun har haft Glæde og Velsignelse af Foreningen. Nej, vi har ogsaa haft Vanskeligheder, store Vanskeligheder — —.«

Jeg kan ikke undlade at nævne Bjørnsons højsindede Bøn til sine Meningsfæller om at faa »et111

forsonligere Syn paa Højrepartiet.« — »Jeg ved, hvad de er for respektable Mænd, om de end synes os underlige i Politiken. Dette skal I huske paa: det er af Fædrelandsbekymring, de fører sin Politik, og det skal man have Respekt for. Jeg mener, at vi skal være stærke i det, vi vil, men forsonlige midt under Kampen.« —

Dette, synes jeg, er at tale som en Mand, som Folkets sande Lærer og Leder.

I sine forskjellige Taler og Afhandlinger berører Bjørnson ofte Flagspørgsmaalet; men det ser underligt ud, at man i disse Ytringer har villet spore Unionsfjendskab. Han taler saaledes, som enhver svensk vilde have gjort, hvis Sverige havde været i den Stilling, som Norge for Tiden er i, Han taler ikke af Had til Sverige og dets Flag, han taler af Kjærlighed til Norge, til dets Ære og Hæder som et »frit og uafhængigt Rige«, og han mener, at »hvor Loven ikke er blandet, der skal heller ikke Farverne være det.« Det vilde sømme sig bedre for os Svenskere, om vi vænnede os til i de ædleste norske »Flagkæmpers« Ord og Optræden at se, ikke en Handske, som kastes Sverige i Ansigtet, men en ridderlig Appel til et højsindet Folk. Dette sidste fremgaar især af Bjørnsons Flagsange.

For at man kan se, hvor nøje de Fremstillinger, som Bjørnson ved forskjellige Lejligheder har givet af Flagsagen, slutter sig til dennes Historie, vil jeg fremsætte nogle Kjendsgjerninger desangaaende.1)

Flagsagen er lige saa gammel som Norges Frihed. Før 1814 havde Dannebrog vajet fra alle

') Hentede fra Prof. Auberts Bog: „Det norske Handelsflag, en historisk og statsretslig Undersøgelse."112

norske Handels- og Orlogsskibe og fra alle Fæstninger. Christian Frederik, som 1814 en kort Tid var Norges Konge, gav sit ny Rige dets eget Flag, som ogsaa blev antaget og anerkjendt. Ved Overenskomsten i Moss forpligtede den svenske Konge sig til at respektere det norske Flag under Vaaben-stilstanden. Samme Efteraar foresloges som Tillæg til Grundloven af 17. Maj følgende: »Norge har Ret til at have sit eget Koffardiflag. Dets Orlogs-flag bliver et Unionsflag.« Dette blev senere Paragraf 111 i den nuværende Grundlov. Den 7de Marts 1815 bestemte Karl Johan paa Kongens, Karl XIII's Vegne det fælles Orlogsflag for Sverige og Norge. Dette var, væsentlig af Hensyn til Sørøverstaterne, det svenske Flag, kun var de danske Farver indsat i det øverste Hjørne. Paa Grund af sin overvejende svenske Karakter vakte det almindelig Misfornøjelse i Landet. Den 16. Maj 1821 besluttede Stortinget paa lovlig Maade at antage et nyt Handelsflag, sammensat som Norges nuværende Flag, men uden Unionsmærke. Kongen anerkjendte dette, men tillod det kun at anvendes i »nærmere Farvande«; i fjærnere befalede han. at alle norske og svenske Skibe skulde føre Unions-flaget. Denne Befaling toges dog tilbage 1838, hvad der vakte stor Jubel. Det var den Gang, Wergeland skrev sine kjendte Flagsange til Herman Foss og Jonas Anton Hjelm. Allerede 1837 var en Adresse angaaende flere Unionssager, deriblandt ogsaa Orlogsflaget, indgiven til Kongen; heri erklæredes, at Orlogsflaget ikke var i Overensstemmelse med Lighedsgrundsætningen, idet det var svensk med et for Norge fremmed Mærke. »Nationen saa heri en for Nationalfølelsen saarende Tilsidesættelse af Norges retmæssige Krav.« Til en Afgjørelse kom det dog ikke før 1842, da der113

kom et Forslag om i Steden for Orlogsflaget at faa det nationale (d. v. s. Handelsflaget) med Split, Tunge, og Unionsmærke. Dette modsatte de svenske Stats-raader sig, og paa Grund heraf nægtede Kongen at stadfæste Forslaget. Først 1844 ved Oskar I.'s Tronbestigelse fik Nordmændene deres nuværende Orlogsflag, dog ikke som en lovlig Ret, men som en Gave. Først 1879 optog man atter Flagspørgs-maalet, idet Stortinget fremsatte et Forslag, (som ogsaa samtidig blev forelagt den svenske Rigsdag) om at borttage Unionsmærket af Handelsflaget; man beraabte sig paa Norges statsretslige Stilling og Grundlovens Paragraf 111; man fandt, at Unionsmærket i Handelsflaget ikke stemte overens med Norges og Unionens almindelig statsretslige Karakter; det betegnede ikke tilstrækkeligt den Selvstændighed, som er tilsikret Landet.

I sin Tale i Lillestrømmen siger Bjørnson derom: »Forholdet er desværre dette i Udlandet, at hvorsomhelst man kommer, tror de, at Norge er en

Del af Sverige.--Nu gjaldt det for os, som

bærer Saar i vort Hjærte over dette, at enhver norsk Frihedsbevægelse i Udlandet betragtes som et irsk Oprør, at vi sés paa som utaknemlige Irlændere, der oprører os mod vort Overland, — det gjaldt for os at rette derpaa, hvad Flaget angaar. Thi det skjønner hvert Barn, at det rene norske Flag bedre fortæller hver Mand, at vi er et selvstændigt Folk, end naar der er kommet et Unionsmærke ind.--Til Trods for Flagenes forskjellige Farver skaber ogsaa Unionsmærket i vort Flag den Forestilling, at vi er gaaet op i Sverige. Det omvendte falder ingen ind, da Sverige jo er det største af de to Lande.«

Og netop dette, at der for Sveriges Vedkommende ikke kan blive Tale om nogen fejlagtig

Bjørnstjerne Bjørnson. 8114

Opfattelse, er en ganske naturlig Grund til, at vi i Sverige ikke føler Unionsmærket som en Byrde, snarere som en Glæde, i samme Grad som vi har Broderlandet kjær. Og dette hindrer da ikke, at man meget godt kan erkjende det grundede i Nordmændenes Følelser.

Paa et stort »Flagmøde« i Kristiania 1879 siger Bjørnson, efter at han har fremsat sine Anskuelser om Flagsagen og i Anledning af disse:

»Men hvad vil man svare i Sverige? Ja, det vil Fremtiden vise. Vil de ikke der med Agtelse se vor voxende Selvstændighedsfølelse, saa er dette Grund nok for os til urokkelig at følge den eneste Vej, ad hvilken vi kan blive et Folk; for os gives ingen anden. Men jeg ved saa sikkert i min Sjæl, at jeg elsker Sveriges Folk, at jeg i denne Sag aldrig har tænkt en hadefuld Tanke mod nogen svensk, at de af Sveriges bedste Mænd og Kvinder,

som det er min ærefulde Lod at have lært at kjende, agte og elske, de vil forstaa mig og forstaa alle dem iblandt os, som mandig følger Selvstændighedens Aand. Jeg tror ikke, at jeg kan holdes for en Smigrer, jeg har i det mindste af og til forsøgt at sige Sandheden under farlige Omstændigheder, og da helbredes man for Lyst til Smiger. Derfor tænker jeg, at jeg bliver troet, naar jeg siger: jeg har levet længe blandt flere af Europas Folk, men jeg kjender ikke et, hos hvilket Højsindet saa let vækkes som hos det svenske. Ethvert Folk, altsaa ogsaa det. svenske, har sin Egenkjærlighed, sit Stivsind. Men der har aldrig i dette Folks Historie manglet Mænd, som har rejst sig derimod, selv om det skulde koste Livet.

Om disse Fejl skulde vise sig her, vilde det samme ske. Det er mere en norsk Sag end en115

svensk. Sveriges Flag skæmmes af Unionsmærket, det er al den »Fordel«, de har deraf. Men over os, det lille Folk, kaster det et falsk Lys, og det er iblandt os et Forvirringens, Vildfarelsens, Splittelsens Tegn. Det er mod Mennesker iblandt os selv, at Striden er rejst; det er for disses Skyld, at Mærket skal bort. Jeg haaber, at Sverige vil forstaa det, naar det siges.«

I den ovenfor citerede Skildring af den norske Forfatningskamp, skreven for en amerikansk Læseverden, fremstiller Bjørnson Flagsagen saaledes: »Trods at Grundloven tilsagde os vort eget Flag, fik vi alene føre et saadant paa kortere Farter; vore Orlogsskibe, Toldboder, Fæstninger maatte til Folkets Forargelse føre svensk Flag. Først hans (Karl Johans) Søn, Oskar den Første, rettede herpaa, dog ikke anderledes, end at han gjorde det af egen Magtfuldkommenhed,1) uden at Stortinget fik give en Lov om det, hvilket var en Krænkelse af Grundloven; ej heller anderledes, end at det Flag, vi modtog, maatte i det ene Hjørne bære et Uftionsmærke.--Vi har noksom erfaret, at dette giver vor Forening med Sverige det Udseende, at vi er gaaet op i Sverige, ligesom Irland i England. Thi Unionsflag fører alene de Stater, der som de forenede Stater i Amerika er gaaet op i en højere Enhed. Vi har vistnok forskjellige Flag; men Unionsflaget forleder Folk til at overse dette. Derfor har et voxende Parti i Norge villet have »rent norsk Flag«, d. v. s. intet Unionsmærke. Hvor ingen Lov er blandet, skal heller ingen Farve være det. At Flagene bæres ved Siden af hverandre, hvor deres Inter-

') Professor Aubert siger om dette, at det var — — „Kong Oskars Ønske at giye Norge denne Gave af et eget Orlogsflag ved sin Tronbestigelse."

8*116

esser er fælles, er det tilstrækkelige »Tegn« paa, at Såterne er forenede.--«

Til Slutning vil jeg anføre Bjørnsons Ord i hans Brev af 23. April 1884 til »Dagens Nyheter« Nr. 5889: »Flagforslaget indbragtes først af Statsrevisor Berner, en ærlig Ven af Sverige. Et lignende Forslag skulde af en svensk Rigsdagsmand indbringes i Sverige. Jeg for min Part understøttede Forslaget; da (Kongen var netop hos os dengang) fandt man paa at gjøre Unionsrumleri af det; i Begyndelsen havde man nemlig taget det for hvad det var. I mange Aar havde jeg (ligesom Hundreder af andre Nordmænd og Svenskere) holdt »rene« Flag; jeg for min Part baade det danske, svenske og norske. Allerede af Skjønheds-hensyn undgik jeg dette »Abemærke« i Flagene. Især misklæder det Sveriges; i dette bliver de uharmoniske Farvesammensætninger et skærende Skrig. Desuden vidste jeg, at Unionsmærket "i hele Verdens Øjne betyder Sammensmeltning; intet andet Flag har Mærket end de Staters, som udgjøres af flere, som er sammensmeltede, nemlig England og Amerika. For os er det ikke muligt at omdanne et Verdensbegreb. England har tre forskjellige Flag, saa at heller ikke vore Flags forskjellige Farver redder det mindre Folk fra at synes en Provins af det større. Dette er det nemlig, som Flagene nu fortæller Verden, denne lumpne Usandhed. Og at ivre imod dette — det viser ondt Sindelag imod Sverige? At arbejde paa at faa en Usandhed bort fra vort Flag, det er Uhøflighed imod Sverige?«

Det er dog i sine Flagsange, at Bjørnson fremfor alt appellerer til Sveriges Ridderlighed.- Han ved og tror, at Broderen mod Øst117

„— — — — ærer vor unge selvstændige trang. Han ved, at paa den alene vi vinner vor krans en gang. San ved, at når vi ej ønsker i flaget hans farvers bram, så er det, fordi vi ælsker vor ære højre end hans. Og ingen, som selv har ære, vil vænskab af annet slag; vort liv kan vi for ham give, men ikke en snip af vort flag."

Man vil maaske finde, at de Uddrag, jeg har gjort af Bjørnsons politiske Taler og Breve, er lange. Jeg har blot hermed villet vise, at man ikke i dem kan finde nogen Modsigelse, intet hadefuldt, kun Kjærlighed, først og fremst til Norge, men ogsaa til Sverige. Jeg har villet stille Politikeren Bjørnson i et sandére Lys, end man — des-. værre for ofte — har fundet for godt at gjøre. En Ikke-svensk — G. Brandes — siger om ham: »Det fortjener at fremhæves og fastslaaes, at han aldrig under sin Kamp for Norges Uafhængighed har ladet sig henrive til nogen ubetænksom eller saarende Ytring mod Sverige, men stadig har hævdet sine varme Følelser for Nabolandet.«1)

Og for Kjærligheden til sit eget Land kan vel ingen dadle en Mand? '

Med fuld Tillid vender han sig til Sverige; som det større, hvis Ære og Frihed aldrig kan drages i Tvivl, bør det forstaa, hvad det vil sige at kæmpe for sin unge Selvstændighed, at opdrage et lille Folk til »Frihedens ny Ære«. Højsindet vilde det være her at lønne Tillid med Tillid og erkjende Nordmændenes Krav paa fuldstændig Ligestillethed — ogsaa i det ydre.

--i-----------—

') Det moderne Gjennembruds Mænd.118

Men Bjørnson har herved, ogsaa i sit eget Land, faaet mange Fjender, som, ofte i Modsætning til hans ridderlige Handlemaade, overser Sagen og retter deres Anfald mod Personen. Ibsens Ord er her blevet til Sandhed: »Ve hver den, som har faaet en stor gærning at bære paa.«

X.

Bjørnson har nu i et Par Aar boet i Udlandet;1) dog har han baade paa aandelig og synlig Maade sit Hjem i Norge. Skjønt man med Grund kan sige om ham, at »intet menneskeligt er ham fremmed«, skjønt hans Digterværker behandler Emner, som gjør dem til almenmenneskelig Ejendom — ægte norske er de dog alle. Nordmand er han i Sind og Skind, og Trækket ved hans Mund vidner om en betydelig Grad af »Nordmandens Norskhed«. Aldrig slipper han Tanken: »hvad Norge var, skal det atter blive«, og dette Maal helliger han en stor Del af sit Livs bedste Kræfter.

Man har sagt, at i ethvert virkeligt Digterværk bør man kunne finde Digteren og lære ham at kjende; dette gjælder om faa i saa høj Grad som om Bjørnson. Men først med hans Hjem som Baggrund faar man det rette Lys over denne Mand. Man har kaldt ham »Hjemmets Digter«, og Hjemmet er det, som ligger bagved hele hans Digtning, hele hans Virksomhed; det er dette, som er det Værksted, hvor han smedder sine staalblanke

») Fra 1882 til Efteraaret 1887.119

Vaaben; hvor langt fra det han end er, saa gjælder dog altid hans Ord:

„se, deri er jeg af sneglearten, at huset bærer jeg med på farten."

I Hjemmet har han sine Livsrødder; det er her, hans Natur har naaet sin fulde Udvikling. En Gang ytrede han i en privat Tale til en af sine Venner her i Sverige, at det var sjældent, man fandt en rigtig overstrømmende Natur, rig baade til at modtage og give og lykkelig ved begge Dele, en, som havde Varme nok til at omfatte alt og alle; saaledes er den Natur, han selv besidder. Til alle, som kommer ham nær, selv den ubetydeligste, giver han af sit Hjærtes Rigdom, der er et »Vaarliv« hos ham, som ingen kan modstaa.

Jeg vil slutte dette Forsøg paa en Karakteristik med en Fremstilling af Bjørnsons Hjem efter en Skildring, der forekommer mig lige saa sand som malende,1) og hvortil jeg vil føje nogle Indtryk fra et Besøg, jeg selv har aflagt der.

Naar man om Sommeren kjører igjennnem den smukke, smilende Gausdal, forsømmer Skydsgutten aldrig at pege og sige: »Der ligger Gaarden, I ser de store Agre og Markerne foran med Skoven til venstre, og der er Huset, det store lyse med de to Etager og de mange Vinduer.« Op til Gaarden Aulestad fører en gruset, bakket Vej; paa Gaardspladsen — Tunet — staar Sofa, Stole og Borde, bedækkede med Bøger, Arbejdskurve og Aviser;

det er et Samlingssted for Husets Folk, Gjæster og Tyende indbefattede.

Den store gulmalede Bygning er paa tre Sider omgiven af en Veranda, prydet med store Potte-

•) Se „Ude og Hjemme" 1881.120

planter og Vaser; de magelige Havebænke, men fremfor alt den skjønne Udsigt gjør den til et meget tiltalende Opholdssted. Endnu mere henrivende er dog Udsigten fra Altanen oven paa Verandaen, hen over de bratte Fjældaase, Elven, som slynger sig mellem Skov og Krat, de grønne Høje og al den frodige løvrige Herlighed, som vexler i tusende Farveskiftninger.

Det Indre af Huset er udstyret med en fantasirig Smag, som bringer den fremmede til at studse. Buster, Statuer, Malerier, Fotografier, Rejseminder, men fremfor alt en Skov af Bladplanter og Blomster pryder alle Værelserne.

I dette Hus er Gjæstfrihed en Naturlov. Hele Sommeren igjennem .er der en stadig vexlende Strøm af Gjæster paa Aulestad, nogle paa et ganske kort, andre paa længere Besøg, men alle modtagne med samme Gjæstfrihed. Hvis man opholder sig der i nogen Tid, vil man føie sig i Besiddelse af en ubunden Frihed. Man kan gaa og komme aldeles efter Behag. Det vanemæssige Krav paa at skulle underholdes saavelsom Forpligtelsen til at underholde, der i Forening ofte gjør Omgangen med Medmennesker saa besværlig og pjattet, falder ganske bort i denne Kreds. Det intensive Arbejde med Livets mangehaande Spørgsmaal, der i Rækker af Aar saa stærkt har lagt Beslag paa Bjørnsons Tankegang, har afsat en Atmosfære, hvori intet Slags Skinvæsen har nogen Trivsel. Dog forstaar ingen at holde en skjæmtende Samtale i Gang bedre end Bjørnson, naar han er oplagt dertil, og han har en Latter saa frisk og rungende, at et Menneske kunde smittes af den paa selve sin egen Begravelsesdag.

Det er forunderlig velgjørende at se den Naturlighedens Enkelthed, hvori Bjørnson lever paa121

Aulestad. Fredsommelig, godmodig, jævn og munter, og let at stille tilfreds som et godt Barn, saadan er han i sin daglige Omgængelse. Naar han diskuterer eller taler om noget, der interesserer ham, gaar han i Reglen frem og tilbage med Hænderne i sine Lommer, medens Øjnene under de buskede Bryn udskyder Lyn efter Lyn. Er der noget, han særlig vil indprente, standser han foran vedkommende og bojer sig en Smule forover, idet han taler med en stærkere Betoning. Men der behøves blot, fft hans mindste Datter kommer hen og tager ham i Haanden for at føre ham med til sine Dukker, hvor en ny Dragt eller lignende skal beundres, for at han strax bryder af og følger hende med dette lyse, lykkelige Smil, der er ham egent.

Bjørnsons Husstand bestaar undertiden af usædvanlig mange kvindelige Medlemmer. Det kommer deraf, at naar Bjørnson hører om nogen i Bygden, at hun trænger til moralsk eller økonomisk Hjælp, saa siger han strax: »Aa, lad hende komme til os!« Og saa kommer hun og faar et Hjem med Ret til at dele de andres Pligter og Sysler, til Forholdene kalder hende andensteds hen. Har man været der i Huset noget, saa gaar der et venligt Lys op for en, og det er, at Bjørnson ikke kan leve uden at udøve Hjælp: at hjælpe ulykkelige er et betegnende Træk hos ham. I denne Naturegenskab bunder hans ubændige Trang til at storme frem og delagtiggjøre sit Folk i de Fremskridt, han mener at være dets lovlige Arvelod og det ufravigelige Vilkaar for dets nuværende og fremtidige Lykke.

Det Forhold, der finder Sted mellem Bjørnson og hans Familie paa den ene Side og Tyendet paa den anden, giver dette Husliv et gammelnorsk jarlemæssigt Præg. En virkelig Hengivenhed, spun-122

det ud af dette gamle prøvede Bekjendtskab, der bringer Mennesker til at stole paa hinanden, og af det fælles Ansvar og de fælles Glæder, binder »Hirden« til »Høvdingen« under dette patriarkalske Tag, hvor Tyendet føler sig som Lemmer af Familien og benytter sig af sin Forret med en Takt og Beskedenhed, der vidner om virkelig Dannelse.

Bjørnsons Optræden lige overfor hans undergivne gjør Indtrykket af en praktisk Gjennemførelse af Budet: »Alt, hvad I ville, at Menneskene skulle gjøre mod Eder, det gjøre I og mod'dem.« Hvad han har gjort for sine Husmænd, er et haandgribeligt Bevis herpaa. Aldrig saasnart havde Bjørnson set deres usle Hytter, før han lod dem nedrive og gav dem ny, lyse, venlige Boliger. Paa alle Maader har han søgt at lette deres Vilkaar. Selv i Amerika glemte han dem ikke, men bragte med Foræringer til hver især, og ingen ved bedre end Husmændene,

hvor ofte han er gaaet med dem til sit Kornloft og har med egne Hænder fyldt deres Sække for at være vis paa, at de flk nok, naar de kom for at klage ham deres Nød.

Da Bjørnson havde boet i Paris i tre Aar, kom han i 1886 til Norge paa et kort Sommerbesøg. Han blev modtagen med Jubel og store Festligheder af hele Landet, men smukkest af sine egne undergivne paa Aulestad. Som særlig betegnende for hans Forhold til dem meddeles her et Uddrag af en Skildring deraf i »Bergens Tidende«.

Efter en livlig Beretning om Rejsen fra Kristiania over den skjønne Mjøsen, Modtagelsen i Hamar og Lillehammer, fortsætter Fortælleren, som aabenbart maa have været et Øjenvidne:

»Efter et kort Ophold dér fortsattes Rejsen; thi Bjørnson var utaalmodig efter at komme hjem til Aulestad.123

Hingsten »Spil« og den anden Hest trak, saa Støvskyerne føg langs Vejen, og hele Turen gik i undrende Glæde over, hvor smukt her var, op gjennem Faaberg og Gausdal.

— Fra Aulestad vajede det rene Flag og paa Gaardspladsen bagved Bygningen tre andre Flag, et svensk, et dansk og et amerikansk. — Husets Forside var smykket med Løv, Krandse og smaa Flag.

I Gaarden stod alle Tjenestefolkene og Husmændene. Mødet mellem dem og de ankommende var hjærteligt og gribende. De flokkedes om Vognen, og en for en gik de hen til Bjørnson og hans Hustru, efter at de var steget af, tog dem i Haanden og ønskede dem velkommen. Disse Husmænd skam mede sig ikke over, at de var betagne af Glæde over at gjense deres Husbond.

De kjendte Værelser fremmanede gamle Minder; alt hvad der var blevet pakket ned før Rejsen til Paris for over tre Aar siden maatte frem. Og da det meste var beset, kom Turen til selve Gaarden. I Kjælderen stod Mælkekar og Ostekar, Æg i lange Rækker og andre af Landets Herligheder. Saa kom Stalden. Brandros og Bergliot-ros og Dagnyros og Erlingros skulde der hilses særlig paa, men fremfor alt paa Gambetta, Tyren med de mange Præmier. Kvier og Kalve, Faar og Grise blev præsenterede, og der var ingen Ende paa de mange Spørgsmaal.

Paa den store Veranda, som gaar langs de tre Sider af Huset, samledes til sidst Familien, gamle Fru Bjørnson, Bjørnson, hans Hustru og Børn. — Solen stod endnu over Aasens Rand, Skyggerne begyndte at blive lange, men hele Dalen nedenfor laa saa vidunderlig smuk i Aftenbelysningen, at alle stod tavse.124

Bjørnson var lutter Glæde over igjen at være hjemme, og atter og atter kom han tilbage til, hvor han følte sig i Samklang med denne Natur.

Næste Dag skulde der gjøres Besøg hos Husmændene. Den foregaaende Eftermiddag havde han talt længe med dem, og de havde bedt ham komme over til dem. Men de havde ventet ham i Pinsen; nu kom han midt i Rengjøringen. Dette gav naturligvis Anledning til mange Undskyldninger fra Konerne, som var alene hjemme.

Fire Huse ligger paa den anden Side af Elven, og det var dem, Turen først gjaldt. Trods Overrumplingen modtoges han med stor Glæde. Og i alle Husene — to af dem har Bjørnson ladet bygge — var der meget at spørge om og meget at svare paa.

I et Hus var der kommet ny Folk, mens Bjørnson var borte. En ung Kone og to smaa Børn var inde i Stuen; men inde i det lille Kammer ved Siden af gik gamle Ane og stellede med sit.

Konen lukkede Døren op paa Klem, og den gamle kom ud. Det smukke Ansigt skjalv af Graad, da hun hilste paa sin Husbond. Siden han sidst var der, havde hun mistet sin Mand, den prægtige gamle Asmund, og strax efter en flink Søn. Da (len første Bevægelse havde lagt sig, sagde hun:

»Jeg skulde hilse fra Manden og Sønnen«, og Graaden kom igjen over hende. Paa Spørgsmaalet om, hvordan de havde haft det paa det sidste, svarede hun rolig og stille.

Da Asmund blev syg, vilde han altid staa ved Vinduet og se over til Aulestad. Han havde haft det svært; men den sidste Dag sagde han, at nu var det saa godt. — Og Sønnen var sovet stille hen. —125

»Det var godt, jeg fik Dig at se; Gud velsigne

Dig.«--

At se Bjørnson paa hans Gaard, samtalende med Husmænd og Tjenestefolk, gav Indtrykket af, at han var hjemme her i videste og bedste Betydning. Hans brede Skikkelse flk her sin rette Ramme.

Og hele hans Væsen røbede, at han havde endnu dybere Rødder der end blot dem, som en god Husbonde faar til at gro. En gammel Slægts Levevis gjorde hans Forhold til disse Omgivelser helt hjemligt. Slægtens Trad i ti orter gjcfrde det kjært for ham, og Folkene paa Gaarden var i dybeste Forstand hans Folk.

Alle Ansigter straalede ham i Møde, og han selv meddelte igjen af sin Glæde til alle.

De første Dage paa Aulestad efter Hjemkomsten var fulde af Gjensynets Glæde. I det straalende Solskin laa dette i Sommerens første Pragt og hilsede: velkommen hjem.« —

Samme Sommer — et Aar efter at den svenske Udgave af denne Bog var skreven — besøgte dens Forfatter tilligemed en anden Svensk Bjørnson paa Aulestad. Ved vor Ankomst var Bjørnson i sit Arbejdsværelse ovenpaa beskjæftiget med at indøve sin Søn Bjørn — Skuespiller og Sceneinstruktør ved Kristiania Theater — i Riis's Rolle i »En Hanske«. Det varede derfor lidt, inden han kom ned, og imidlertid sad vi ude paa den brede Veranda og talte med hans Hustru og hans Moder, den elskelige, blide Fru Elise Bjørnson f. Nordraak. Snart hørtes dog lette, elastiske Trin paa Trappen; med begge Hænderne udstrakt kom han henimod os straalende af den Hjærtelighed, som paa én Gang og for bestandig gjør den, der kommer til at nyde godt af den, til hans varme Ven: »Velkommen,126

aa velkommen, — og saa — op med Flagene, alle fire og det svenske førsti« Og et Øjeblik efter vajede fra den høje Flagstang foran Huset et stort svenskt Flag og fra de tre Flagstænger paa Gaards-pladsen det norske, danske og amerikanske. »Men nu skal jeg snart have mig et finsk ogsaa«, sagde Bjørnson smilende. — Som man kunde vente og i Overensstemmelse med hans Karakter satte han os strax ind i, hvad der for Øjeblikket optog ham selv stærkest, nemlig den politiske Stilling og den religiøse Strid, hvori han for Øjeblikket var indviklet imod Christopher Bruun, Kristianiadocenten Sigurd Odland o. fl. Efter en halv Times Samtale sprang han op og raabte ivrig: »Kom nu med op paa mit Værelse, saa skal jeg læse et Svar for Jer, som jeg netop nu har skrevet til Bruun.« — Dette Svar, som siden blev trykt i »Verdens Gang«, lik vi for øvrigt ogsaa at høre næste Dag, da der kom en ny Gjæst.

Angaaende sit personlige Forhold til de Kristne, erklærede han strax, hvad han før saa ofte har sagt, at han var lykkeligst i den Tid, da han tilhørte deres Kreds, d. v. s. den grundtvigske Retning, og at han stadig endnu den Dag i Dag her havde sine kjæreste Venner. Han følte sig saa ensom blandt Fritænkerne; der er saa »koldt«' blandt dem, sagde han, og intet Samfundsliv. Og hermed gav han, sig selv ubevidst, et Bevis paa Kristendommens Sandhed; thi Menneskene er skabte til Samfundsliv, ikke til Ensomhed, og dette gjælder ogsaa paa aandelige Omraader: Troen skaber Samfundsliv, Vantro og Tvivl ikke.

Ganske naturlig kom Samtalen til at dreje sig meget om litterære Fremtoninger; blot en eneste Ytring af Bjørnson vil jeg anføre: »Det er paa127

høje Tid, at vi i Litteraturen kommer bort fra Problemerne; de knækker Poesien.»

Aldrig har Bjørnson syntes mere ungdommelig og livsfrisk end nu; skjønt Haaret, stort og vældigt som før, er graanet let, og Øjenbrynene er bleven endnu mere buskede, ses dog ikke en Rynke i Ansigtet, og Øjnene lyser ligesaa klart og skarpt som nogen Sinde. Efter sin sidste alvorlige Sygdom er han dog bleven mere stille og rolig end før: »Synes De ikke, han er blid og sød?« sagde hans Moder til mig med Taarer i Øjnene, da vi tilfældigvis stod alene paa Altanen og betragtede Bjørnsons kraftige Skikkelse inde i Salen, hvor han glad og hjærtelig talte med sin Familie: »Aa, De kan ikke tænke Dem, hvor god han erl« føjede hun til med et Udtryk af saa inderlig Ømhed i sin Stemme, at jeg aldrig glemmer det. — Det er uforglemmelige Minder, man tager med sig hjem fra et Besøg hos Bjørnson; bedst af alt er det dog at følge ham paa hans Aftentur rundt paa Ejendommen, at høre, hvor han glæder sig over sin Have, sit Hø, sin Eng og sin smukke Gaard, og hvor hjærtelig og fortrolig han taler med sine Arbejdere og Husmænd. Man maa, naar man ser de Blikke, hvormed disse betragter deres elskede Herre,

tænke paa hans egne Ord til Ole Bull: »Han var elsket — han var æret; men det er mere at være elsket end æret.«-----

Det er langt fra alene de store litterære og politiske Spørgsmaal, for hvilke han virker; ogsaa de sociale optager ham; »Smaakaarsfolk« har i ham en trofast Ven. Og hans Omsorg strækker sig ikke blot til hans egne undergivne. »Husmands-sagen«, som i den senere Tid er bleven saa stærkt afhandlet paa Folkemøder, i Pressen og i Stor-128

tinget, har i ham en varm og ivrig Forkæmper. Han mener, at Husmanden bør gjøres til Selvejer. Staten, som paa mange Maader har hjulpet de andre Klasser, har endnu ikke gjort noget for denne. Staten bør derfor oprette et Fond med det Formaal at hjælpe Husmanden at blive Selvejer. Først da bliver Forholdet mellem Gaarden og Huset værdigt og frugtbringende; thi den frigjorte Arbejder udfører sit Arbejde med større Kraft.

»Min Natur er saadan«, skriver han en Gang1), »at skal der nødvendigvis træffes et Valg mellem Storfolket og Husmanden (jeg troede for øvrigt, at jeg kunde have Lov til at forstaa og elske begge), saa vil jeg hellere slaa et Slag for Husmanden end for Storfolket. For de smaa har jeg slaaets fra min første Dag i Skolen; — jeg tror ikke, noget i min Natur er stærkere end dette.«

Det er for øvrigt ikke blot indenfor Hjemmets og Gaardens snævrere Grænser, at Bjørnson omfattes med Hengivenhed og Agtelse; men i alle Bygderne der omkring er han afholdt og troet paa som en, i hvis Hjærte der »ikke er Svig«. End ikke hans Brud med Kristendommen, som voldte disse dybt religiøse Bønder en stor Bedrøvelse, formaaede at omstyrte Tilliden til hans Karakters Retskaffenhed. Naar nogen fortæller dem, at dette eller hint hæslige siges om Bjørnson, naar de hører, at han af Rygter og Aviser beskyldes for at være saadan eller saadan, da ser de paa hinanden med et meget sigende Blik, ryster paa Hovedet og trækker paa Smilebaandet med en Bevægelse fuld af Foragt.

De kjender ham for godt til at alt det, der

') Oplandenes Avis, Nr. 13, 1879.129

siges, skulde kunne rokke deres Dom om ham. Der gives Bygder, hvor ^Bønderne samles den 8. December og fejrer hans Fødselsdag med en Folkefest. Selv Nordmændene i. det fjærne Vesten glemmer ikke at hilse denne Dag som en Glædesdag for deres Hjemland.

Og der er ingen, af hvad Kjøn, Alder eller Stilling de end monne være, som ikke Bjørnson efter en halv Times Samtale forstaar og opfatter. Ingen er ham for ringe eller for ubetydelig. Det er, som bærer han i sig sine Medmenneskers Sjæle og føler, hvad der rører sig i dem, saa snart de kommer ham nær. Derfor er intet Standpunkt saa lavt, at han ikke har den . fulde Forstaaelse af, hvordan det er at være der, intet Syn saa snævert, at han ikke kjender dets Forudsætninger, Betingelser og Midler, ingen Intelligens saa uudviklet, at han opgiver den, og intet Sjæleliv saa goldt, at han jo finder de fattige Spirer.

Bjørnson har sagt om Strindberg, at han er »Sandhedssiger«. Jeg. ved ingen, som er det i saa høj Grad som Bjørnson selv. Han har én Fordring til sig selv og andre, som han ikke slaar af paa: Sandhed og Ærlighed. For de fleste vil det dog blive svært at naa saa langt som han netop deri. Han sagde en Gang i en Tale ved en Fest1) for ham i Kristiania blandt andet: »Det, som jeg vil sige Jer og alle, som jeg taler med, er dette: Søg at være sande! Er Du sand, saa er en Vej til Frelse aaben for Dig, saa vist som der gives en Udødelighed; der er en Sandhedens Gud, som selv har sagt, at han er Sandheden. Netop med Hensyn til Sandheden er det, at man fusker saa forskrækkelig. Der er ingen af Jer, enten

') Se „Östgöta Korrespondenten" Nr. 133, 1877.

Bjørnstjerne Bjørnson. 9130

han ved det eller ej, som ikke har taget Skade her. Men om disse Ting taler man ikke; det er officielt rigtigt at tie. Det krænker Pieteten, siger man; det er netop heri, man skal tale rent ud. Sande maa vi være, om vi, i det hele taget, vil

vinde ogsaa aandelig Kraft.--Grunden til, at

der findes saa ringe Kraft iblandt os, ogsaa paa det økonomiske Omraade er, at vi gaar og smaa-lyver for hverandre; vi vover ikke at tale rent ud. Ene og alene tænke rent ud, det kan Menneskene ikke; de maa ogsaa tale. — — Søg at være sande; tal rent ud om hvad som helst, I tænker og føler; I bliver ikke værre derved, men meget bedre, og den, I taler med, ham hjælper I, selv om han forarges. Han faar Tanker, som han hidtil ikke har haft, og han faar Mod.«

Bjørnsons Natur er ikke alene altid at søge at tale Sandhed, men ogsaa altid at udtale alt, hvad han holder for sandt. Dette ikke alene i Livets store Spørgsmaal, men praktisk virkeliggjort i hans daglige Liv. Saaledes fortælles som et Exempel, at der en Gang var Tale om, at han skulde sælge sin Gaard. Da indskrænkede han sig ikke til at rose for Lysthaverne, hvad der var godt og solidt, men han paapegede endnu eftertrykkeligere de skjulte Mangler, som Gaarden efter hans Mening havde. Man lo og bekjendte, at man aldrig havde set Magen til Sælger. — Men saadan er Bjørnson, ikke blot stor i Ord og Tanker, men ogsaa naar det gjælder om at gjennemføre dem i Livet — og dette er dog, naar alt kommer til alt, det største hos en Mand.

For den, som har set Bjørnson paa Aulestad i det daglige Livs skiftende Belysning, maa det staa klart, i hvilken Grad han hører sit Fædreland til. Intet fremmed Muld er blandet ind i131

den Jord, han er voxet frem af, og derfor er hele hans Udvikling lige saa naturlig, som den er lovbunden. Intet er urigtigere end at kalde ham radikal. Han er lige saa lidt radikal, som han er Franskmand eller kunde være Neger. Han er ikke radikal, eftersom det er hans Ejendommelighed at Være Personliggjørelsen af et ungt og livskraftigt Folks lovbundne og følgerigtige Fremskridt og det individualiserede Udtryk for dets aandelige Udviklings højeste Evne. Hans Gjerning hviler paa naturlige Forudsætninger og er i Pagt med Livets egne Love, i inderlig Sammenhæng med Aanden og Evnerne i Folket. Folket er maaske ikke kommet saa langt som han, men han er dog ikke kommen længere, end at det kan følge hans Fodspor. Det er bare, at han gaar foran og rydder Vejen for sit store Følge, den nærværende og den kommende Slægt.

Og som han der gaar frem i Spidsen for Fylkingen, er han fremfor alt den stridslystne, utrættelige i Kampen, som:

„griper svärdet meel tvehändt tag och röjer vred en kungsväg bred igenom oväns led."

Ligefrem og hjærtelig, tilgængelig for den ringeste, ubarmhjærtig stræng mod det usande og fremfor alt i Ordets bedste Forstand selv sand, saadan er den Mand, hvis »högmod og dryghet« her i Sverige paa mange Steder er bleven et staaende Slagord; saadan er den Mand, som har skrevet uforgængelige Værker, men som ogsaa en Gang har sagt, at

„Den største mand på jorden må pleje barnet i sit bryst; og lytte, selv i torden, til hvad det hvisker ty-t.132

Hvor tit en kæmpe faldt med skam, det barnet var, som rejste ham. Om dette også slår sig, det står sig."

Saaledes er Bjørnstjerne Bjørnson, og, saaledes set og opfattet, beundrer og ærer man i ham ikke alene den geniale Digter, den ædle Fædrelandsven, man elsker og ærer ham som ærlig Mand, som helstøbt Karakter.liærværende Skildring af Bjørnstjerne Bjørnsons Liv og Gjerning udkom paa Svensk i Efteraaret 1885 og blev da modtagen med almindelig Velvilje ogsaa af den norske og danske Presse. Forholdet er jo imidlertid endnu — desværre! — saaledes, at Bøger i det svenske Sprog kun læses af meget faa i Norge og Danmark, og Bogen er derfor næppe bleven saa udbredt, som den fortjener, i de Kredse, hvortil den særlig henvender sig. En Oversættelse turde derfor nu, da Bjørnson atter har taget Bolig i Norden, ikke være ubetimelig.

Forf. ønsker at fremhæve, at Bogen oprindelig er skreven for svenske Læsere, hvorved visse Afsnit er bleven mere og andre mindre udtømmende behandlede, end en norsk eller dansk Læsekreds vilde vente. Endvidere, at Bogen alt er 27a Aar gammel, og at Forf. desværre for Øjeblikket ikke har set sig i Stand til at føre Skildringen helt ned til det nærværende Tidspunkt, men har maattet indskrænke sig til en Del Tilføjelser og enkelte Rettelser.

Oversætteren beklager, at det ikke har været muligt at skaffe hele det Materiale, Forfatteren har haft til sin

Raadighed, til Veje her i Danmark, og at det derfor et Par Steder (ved Artikler i »Verdens Gang« og »Oplandenes Avis«) har været nødvendigt at oversætte Bjørnsons Ord fra Svensk i Stedet for at citere dem paa første Haand.